

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA İLİ YUMURTALIK İLÇESİ
HALK KÜLTÜRÜ VE EDEBİYATI
ÜZERİNE BİR İNCELEME

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Seyyit EMİROĞLU

HAZIRLAYAN
Ümit KALDAR

KONYA - 2008

ÖN SÖZ

Öncelikle belirtmem gerekir ki bu tez bana çok şey kazandırdı. Kültürümüzün ne kadar zengin olduğunu ve her şeye rağmen yaşamaya inatla devam ettiğini gösterdi. Açıkçası ilçemiz bilindiği gibi sahil ilçesi olması münasebetiyle değişime uğrama yolunda daha müsait bir konuma sahiptir. Bu nedenle işimin zor olacağını düşünüyordum. Ama milli kültürümüz bütün bunlara meydan okuyarak nasıl hayatta kaldığını gösterdi.

Tezimde halkın dilini, duygu ve düşüncelerini, milli ve manevi inançlarını, milli birlik ve beraberlik ülküsünü, doğruluk ve dürüstlüğü, hoşgörü ve insan sevgisini en güzel şekilde ortaya koymaya çalıştık. Böylesine zengin bir kültür potansiyeline sahip ilçemize bilimsel veriler ışığında faydalı olmayı hedefledik.

Folklor alanına giren konuların tamamının hazırlanan tez çalışmasının araştırma alanına girmediğini ifade etmekte yarar vardır. Bilindiği gibi bölgeler arasında ve bu bölgeleri oluşturan yerleşim yerleri içinde folklor zenginliği açısından farklılıklar olacaktır. Söz konusu farklılıklar nedeniyle Yumurtalık folkloru çalışmasında bazı konulara yer verilmemiştir. Bu durumun en büyük sebebi kaynak kişilerin verdiği bilgiler ve bazı konuların yeterli ölçüde derlenememesidir. Ancak elde edilen bilgilerin ışığında Yumurtalık ve çevre köylerin folkloru hakkında genel bir yorum hazırlama seviyesine ulaşmıştır.

Değerli hocalarım bölümümüz açısından çok kıymetli olan, yıllarca TÜRK HALK EDEBİYATINA sonsuz hizmetleri olan nazarımızda değerini hiç kaybetmeyen sayın Prof. Dr. SAİM SAKAOĞLU'na, sayın Prof. Dr. ALİ BERAT ALPTEKİN'e, Doç. Dr. ZEKERİYA KARADAVUT'a ve beni hiç yalnız bırakmayan yardımlarını hiç esirgemeyen beni her zaman destekleyen sayın Yrd. Doç. Dr. SEYYİT EMİROĞLU'na sonsuz teşekkürü bir borç biliyorum.

Ayrıca Yumurtalık İlçesi'nde benden yardımlarını esirgemeyen Yumurtalık tanıtım dergilerinden yararlanmam münasebetiyle Yumurtalık Belediyesi'ne Zeytinbeli Beldesi'ne ve Yumurtalık Devlet Hastanesi müdürü sayın Zafer SARAÇ'a ve yakınlarda kaybettiğimiz KEMAL DOĞAN'a ve beni tezin her aşamasında destekleyen yardımcı olan değerli dostum DOĞAN DOĞAN'a, çok teşekkür ediyorum.

**KONYA
ÜMİT KALDAR**

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
GİRİŞ	1
1. YUMURTALIK İLÇESİ TARİHİ	3
1.1. Kue Krallığı (M.Ö. 1190–713)	3
1.2. Asur Krallığı (M.Ö. 713–663)	3
1.3. Kilikya Krallığı (M.Ö. 663–612)	3
1.4. Pers Satraplığı (M.Ö. 612–333)	3
1.5. Helenistik Dönem (M.Ö. 333–323)	3
1.6. Selökidler (M.Ö. 312–133)	4
1.7. Korsanlar Dönemi (M.Ö. 178–112)	4
1.8. Ramazanoğulları Beyliği	4
1.9. Osmanlı Devri	5
2. FİZİKİ COĞRAFYASI	7
3. SOSYO–EKONOMİK VE KÜLTÜREL DURUMU	7
4. YUMURTALIK İLÇESİ GENEL TANITIMI	8
4.1. Ayas İsminin Sırları	8
4.2. Ayas’ın Türkleşmesi	9
4.3. Arşiv Defterleri Türkleşmenin Sosyal Boyutlarını Aydınlatıyor	10
4.4. 1572 Yılında Ayas Nahiyesi	10
4.5. Şehir Merkezinde Ekonomik Faaliyetler	11
4.6. Ayas’ın Tarihi Kimliği “Yumurtalık” Oluyor	13
4.7. Yumurtalık İlçesinin Kuruluşu	15
5. İLÇENİN KÖYLERİ, İSİMLERİ VE ÇEVRESİNDEKİ YER ADLARI HAKKINDA BİLGİ	16
5.1. Asmalı	16
5.2. Göbeören	17
5.3. Ayvalık	17
5.4. Demirtaş	18
5.5. Deveciuşağı	19
5.6. Gölovası	20
5.7. Hacımüminler	20
5.8. Hamzalı	21

5.9. Haylazlı	21
5.10. Karacığer	22
5.11. Kaldırım	23
5.12. Kuzupınarı	24
5.13. Sugözü	24
5.14. Yeniköy	25
5.15. Yeşilköy	26
5.16. Zeytinbeli	27
5.17. Narlıören	28
5.18. Keltepe	28
5.19. Kırmızıdam	28
5.20. Yahşiler	28
6. YUMURTALIK İLÇESİNİN HALK KÜLTÜRÜ	28
Geçiş Dönemi ve İnanmalar	28
6.1. Geçiş Dönemleri	28
6.1.1. Doğum	28
6.1.1.1. Çocuğu Olmayan Kadınlar İçin Yapılanlar (Sık Sık Düşük Yapan Kadınlar):	29
6.1.1.2. Doğacak Çocuğu Tahmin Etmekle İlgili İnanışlar	29
6.1.1.3. Doğumdan Önce Yapılan Hazırlıklar	29
6.1.1.4. Hamile Kadına Verilen İsimler	29
6.1.1.5. Hamile Kadınla İlgili İnanışlar	30
6.1.1.6. Doğum Sırasında Yapılanlar	30
6.1.1.7. Doğumdan Sonra Yapılan İnanışlar	30
6.1.1.8. Çocuğun Yıkanması	31
6.1.1.9. Çocuğa İsim Verilmesi	31
6.1.2. Sünnet Adetleri	31
6.1.3. Askerlik Adetleri	32
6.1.4. Evlenme Gelenekleri	32
6.1.4.1. Köylerde Süregelen Düğün Adetleri	34
6.1.4.2. Küçük Tatlı	34
6.1.4.3. Nişan	34
6.1.4.4. Ara Kesme ve Düğün Hazırlığı	35
6.1.4.5. Okuntu (Davetiye) Dağıtımı	35
6.1.4.6. Düğünün Başlaması	35
6.1.4.7. Kına Yakma Olayı	35

6.1.4.8. Geline Gitme ve Gelin İndirme	37
6.1.5. Ölüm Adetleri.....	40
6.2. İNANMALAR	42
6.2.1. Adak ve Dilekle İlgili İnanışlar.....	42
6.2.2. Alın Yazısıyla İlgili İnanışlar.....	42
6.2.3. Aynaya Bakmak.....	42
6.2.4. Nazarla İlgili İnanışlar.....	42
6.2.5. Hayvanlarla İlgili İnanışlar.....	43
6.2.6. Sakız Çiğnemek.....	43
6.2.7. Aşure Ayıyla İlgili İnanışlar.....	43
6.2.8. Şifa ile İlgili İnanışlar.....	44
6.2.9. Ziyaretler, Yatırlarla İlgili İnanışlar.....	44
6.2.10. Yağmur Yağması için Yapılan İnanışlar.....	44
6.2.11. Tabiat Hadiseleriyle İlgili İnanmalar.....	45
6.2.12. Tırnak Kesme ile İlgili İnanmalar.....	45
6.2.13. Ağaçlarla İlgili İnanışlar.....	46
6.2.14. Günlerle İlgili İnanışlar.....	46
7. HALK HEKİMLİĞİ	46
8. YUMURTALIK İLÇESİNİN HALK EDEBİYATI	48
8.1. AĞIT	48
8.2. ALKIŞ VE KARGIÇLAR	60
8.2.1. Yumurtalık alkışları.....	60
8.2.2. Daha Çok Gençler İçin Yapılan Alkışlar.....	60
8.2.3. Yolculuk ve Uğurlama Alkışları.....	61
8.2.4. Aile İçin Yapılan Alkışlar.....	61
8.2.5. Bela ve Musibetleri Dile Getirip Bunlardan Uzak Olmayı Temenni Eden Alkışlar.....	62
8.2.6. Sağlık ve Uzun Ömrüle İlgili Alkışlar.....	62
8.2.7. Sadece Kişiyi İlgilendiren ve Ciddilik Taşıyan Kargışlar.....	62
8.2.8. Çocuklarla İlgili Kargışlar.....	62
8.2.9. Anlık Tepkilerden Doğan ve Ciddilik Taşımayan Kargışlar.....	63
8.2.10. Sadece Kişiyi İlgilendiren ve Ciddilik Taşıyan Kargışlar.....	63
8.2.11. Kişi ve Ailesini İlgilendiren Kargışlar.....	64
8.3. ÂŞIKLIK VE ŞİİR GELENEĞİ	65
8.3.2. Yumurtalık İlçesi Şiirleri.....	66
8.4. ATASÖZLERİ VE DEYİMLER	71

8.5. BİLMECELER	75
8.6. FIKRALAR	77
8.7. MÂNİ	78
8.7.1. Köylüler Arasında Söylenilen Mâniler	79
8.8. NİNNİ	83
8.9. OYUNLAR VE TEKERLEMELER	87
8.9.1. Sin-Sin Oyunu	87
8.9.2. Yüzük Oyunu	88
8.9.3. Soğan Kapması	89
8.9.4. Çocuk Oyunları	89
8.9.5. Çelik Çomak Oyunu	90
8.9.6. Uzun Eşek	90
8.9.7. Birdir Bir	90
8.10. TEKERLEMELER	91
8.10.1. Tekerleme Örnekleri	91
8.11. TÜRKÜ	94
8.12. YEMİNLER	103
8.12.1. Yumurtalık'da Yemin Etme Adati ve Yemin Çeşitleri	103
9. DEĞİŞİM SÜRECİNDE YUMURTALIK FOLKLORU	103
10. SONUÇ VE TESPİTLER	105
11. KAYNAK ŞAHISLARIN LİSTESİ	106
12. MAHALLİ KELİMELER	108
13. KAYNAKÇA	112

GİRİŞ

Yumurtalık ilçesini bu tezimizde Halk Kültürü ve Halk Edebiyatı olarak iki bölümde, başlığından da hareket ederek incelemeye çalıştık. Halk kültürü kısmında gelenek görenekleri, adetleri, inanmaları vermeye çalıştık. Halk Edebiyatı kısmında ise Halk Edebiyatı anonim ürünlerini vermeyi amaçladık.

Öncelikle ilçede bir ön inceleme yaptım. Kaynak şahıslar hakkında bilgi topladım. Çalışmamızda bize yardımcı olabilecek kişilere ulaşılmaya çalıştım. Kaynak şahıslar başlangıçta çekinseler, utansalar da Anadolu insanının yardımseverliğini, sevecenliğini, sıcaklığını gösterip ellerinden geldiği kadarıyla yardımcı olmaya çalıştılar.

Araştırmam sırasında şu üzücü olayla karşı karşıya kaldım. Sanki başkalarının kültürünü alarak kendi kültürümüzü bir kenara atıp modernleştikimizi zannediyoruz. Ama şunu unutmamalıyız. Başkalarının kültürünü almak modernleşmek değildir. Kaynak şahıslar bilgileri verirken, genelde onlar hurafe, eskidendi gibi ifadeler kullanıp kendi benliğini bırakıyordu ama her şeyiyle, her şeye rağmen kendi özü, kültürü ne yaparsa yapsın peşini bırakmıyordu. Birlikte araştırma esnasında kendi kültürümüzün ne kadar yüce olduğunu kültür ziyafeti yaşayarak bir daha gördük.

Derlemede ses kayıt cihazları kullandım. Kaynak şahısla sohbet edip ettiğimiz sohbetleri cihaza kaydedip sonra yazıya çevirdim. Derlemeyi yaz döneminde yaptığım için kaynak şahısların yoğun işleri vardı. Bu nedenle birlikte fazla uzun zaman geçiremedik. Elllerinden geldiği kadarıyla yönelttiğim sorularla karışık bilgiler vermeye çalıştılar. Ben de bunları düzenledim. Ses kayıt cihazındaki bazı ses kalitelerinin düşmesi veya kaynak şahsın unutması nedeniyle bazı bilgileri tamamlamak için çeşitli kaynaklardan da yararlanmaya çalıştım. Sadece Yumurtalık ilçesini ele alan bir çalışmaya ulaşamadım. Sadece dil alanında yapılan bir lisans tezi bulunmaktadır. Genel anlamda da Çukurova'yla ilgili yapılan çalışmalarda Yumurtalık ilçesiyle ilgili ürünlere yer verilmiştir. Kaynak şahıslar haricinde bu çalışmalardan yararlanmaya çalıştım. Ayrıca Yumurtalık ilçesi arşivlerinde yaptığım araştırmalarda 1996 yılında kaymakamlık tarafından okullar aracılığıyla yapılan bazı derleme çalışmalarına

rastladım. Bunlardan yararlandım. Belediye tarafından çıkarılan kitapçık ve dergileri de göz önünde bulundurup çalışmam da yararlandım.

Elimden geldiği kadarıyla halk kültürü ve Halk Edebiyatı içerisine giren bütün öğeleri vermeye çalıştım. Doğumdan ölüme kadar insanların yaşantısında yer alan maddi ve manevi bütün öğeleri vermeyi amaçladım. Ama folklor alanına giren söz konusu konuların tamamının hazırlanan tez çalışmasının araştırma alanına girmediğini ifade etmekte yarar vardır. Bu durumun en büyük sebebi kaynak kişilerin verdiği bilgiler ve bazı konuların yeterli ölçüde derlenememesidir. Ayrıca sahil ilçesi olması nedeniyle yozlaşma ve değişim alanında daha kolay bir konuma sahiptir. Tez de ancak genel bir yorum seviyesine ulaşılabilmiştir.

1. YUMURTALIK İLÇESİ TARİHİ

1.1. Kue Krallığı (M.Ö. 1190–713)

Bu krallık, Frigler (Phrygians) Hititleri yıkmalarından sonra kurulmuş olan birçok küçük devletten biridir. 477 yıl Kue idaresi Adana yöresine hakim olmuş ve M.Ö. 713'te Asurlular tarafından ortadan kaldırılmıştır.

1.2. Asur Krallığı (M.Ö. 713–663)

Asurlular, Çukurova'yı 50 yıl kadar hakimiyetleri altında tutmuşlardır. Etkileri Tarsus havalisine kadar yayılmıştır. Sert bir idare ve değişik bir kültür içinde bölgeyi idare eden Asurlular Çukurova'yı bir sömürge olarak kullanmışlardır. Buna rağmen bölgede bıraktıkları izler yok denilecek kadar azdır.

1.3. Kilikya Krallığı (M.Ö. 663–612)

Bu krallık da 50 yıl gibi kısa bir dönem yaşamıştır. Krallık, Asur devletinin zayıflaması ve yöre halkının bağımsızlık ilan etmesi ile ortaya çıkmıştır. Bir süre sonra tekrar kuvvetli bir devletin sömürgesi olmamak için Pers İmparatorluğunun himayesine girerek bir satraplık haline gelmişlerdir.

1.4. Pers Satraplığı (M.Ö. 612–333)

Satraplık, merkeze vergi yükümlülüğü ile bağlı fakat işlerinde serbest bir yönetim olup bu bölgede 279 yıl devam etmiştir. Kilikyalılar sağladıkları siyasi güvence karşılığı Pers Krallığına her yıl 1–3 ton gümüş ve 360 beyaz cins at vererek yaşamlarını sürdürmüşlerdir¹.

1.5. Helenistik Dönem (M.Ö. 333–323)

İskender'in Makedonya'dan çıkıp Anadolu, Ortadoğu'yu alışı ve Persleri yenışı ile başlayan bu dönem çeşitli adlar altında bir süre devam etmiştir. Ünlü Issos savaşında Pers orduları İskender'e yenilmiştir (M.Ö. 333). Savaş bugünkü Adana'ya çok yakın olan Erzin havalisinde cereyan etmiştir. Makedonya egemenliği çok kısa sürmüş olup Çukurova 10 yıl içinde İskender'in komutanlarından Antigonos'un kurduğu idare altına girmiştir.

---

¹ Adana İl Yıllığı, 1991, s. 26.

1.6. Selökidler (M.Ö. 312–133)

Kısa bir süre sonra Çukurova, Babil vadisi Selencos'un kurduğu krallığın bir parçası haline gelmişti. Bu dönemde idari ağırlık daha çok Misis yöresinde olmuştur. Selökidler Romalılar tarafından tarihten silinmiştir. M.Ö. 67'de Roma'ya bağlandı. Arapların yönetimi ile kesintiye uğradı².

1.7. Korsanlar Dönemi (M.Ö. 178–112)

Selökidlerin Roma'ya yenilerek zayıflamaları ile Çukurova'da siyasi ve idari bir boşluk oluşmuştu. Bu dönemde Akdeniz'de ticaret ve korsanlık yapan çeşitli korsan grupları Çukurova'nın sahil yerleşim bölgelerinde bağımsız yönetim birimleri oluşturmuşlardır. Sonunda korsanların Doğu Akdeniz ticaret ve nakliyatında vurdukları sekte, kendi sonlarını hazırlamış ve Romalılar tarafından ortadan kaldırılmışlardır.

XIII. yy. Yumurtalık İtalyan, Fransız, Suriyeli, Cenevizli ve Venedikli tüccarların uğrak yeri idi³.

Eski adı Ayas'tır. Burası ilk çağın önemli limanlarından biriydi. O zaman Aigai adıyla biliniyordu. Orta Çağ'da İtalyan gemicilerinin verdiği adla Ajazze deniyordu. Anadolu içlerinden gelen önemli mallar burada gemilere yükletilirdi.

1.8. Ramazanoğulları Beyliği

İlçe 1415'te merkezi Adana olan ve Memluklulara tabi Ramanzanoğulları Beyliği'nin eline geçmiştir. 1381 yılından Ramazan Beğ'in oğlu İbrahim Beğ yalnız Yüreğirlerin değil, Çukurova'daki bütün Türkmenlerin başbuğu olarak zikredilir. Onun liderliğinde Ramazanoğulları Beyliği kuruldu. Yüreğirliğin kışlak yurtları yukarıda da söylediği gibi Adana'nın güneyinde, Seyhan ile Ceyhan ırmakları arasındaki Yüreğir idi. Yaylaklarının da Ceyhan ırmakları arasındaki yöre idi. Yaylaklarının da kuzeyde Kızıl-Dağ ve Üç-kapılı yaylaları olduğu anlaşıyor. Yüreğirlerin doğusunda, Ceyhan ilçesinin bulunduğu yerden doğudaki Gavur Dağlarına dek uzanan topraklarda da Kınıtlar yaşıyordu⁴.

Ramazanoğulları 1377-1517 yılları arasında merkezi Adana olmak üzere bir beylik kurdular. Beylik adını aşiret başkanı Yüreğir'in oğlu Ramazan Beyden almışsa da beyliğin gerçek kurucusu Şahabettin Ahmet Beydir. Şahabettin Bey devletin

² Ana Britanica, C. 22, s. 466.

³ Yurt Ansiklopedisi, C. 1, s. 64.

⁴ SÜMER, Faruk, Oğuzlar (Türkmenler), İstanbul 1999.

sınırlarını Halep dolaylarından Fırat ırmağına değin genişletmiştir. Memluk tarihçileri onu heybetli cesur ve dirayetli bir emir olarak tanıtır. Ahmet Bey'in ölümünden sonra devletin idaresini oğlu İbrahim Bey almıştır. İbrahim Bey, 12 yıl süren beylikten sonra Karamanoğulları'nın oyununa gelerek 1427'de Mısır Çerkez Memluk Devletinin tutsağı olmuş ve üzüntüsünden ölmüştür. Türkmenler İbrahim Beyden Çukurova'yı Memluk baskısından kurtarmak isteyen bir kahraman olarak bahsederler.

İbrahim Bey'in böyle kötü bir oyuna düşürülmesi Yüreğir'in başkanlığında, Çukurova'ya göçüp Ramazanoğulları ile iş birliği yapan Varsak, Kusun, Gündüz, Kuştemur, Özer ve Kara İsa aşiretlerinin ayrı ayrı baş Çemelerine neden olmuştur. Bunun sonucu olarak da Ramazanoğulları beyliği zayıflamış ve Yavuz Sultan Selim Devrinde (1517) Osmanlı Devletine katılmış ve 1608 yılına kadar iç işlerinde bağımsız olarak devam etmiştir⁵.

1.9. Osmanlı Devri

Pir Mansur'un Ramazanoğulları Beyliğinden kendi arzusu ile ayrılmasından sonra Adana, Halep beylerbeyliğine bağlanmıştır. Yavuz Sultan Selim'den sonra ilimizden geçen ilk padişah Kanuni Sultan Süleyman'dır. Kanuni 1536 yılında ovada konaklamış, Misis ile Ceyhan arasındaki yörede avlanmıştır.

Bağdat seferine çıkan 4. Murat 1638 yılında Adana'dan geçmiş ve Vakıf sarayında misafir edilmiştir. Yeniçeri ocaklarını disipline sokarak kısa bir süre imparatorluğun duraklamasını önleyen Sultan Murat devrinde bölgemizin ekonomisi tekrar düzelmeye başlamıştır. Özellikle tarım alanında göze çarpan gelişme Sadrazam Köprülü Mehmet Paşa ve oğulları zamanında hızlanmıştır. Fakat Köprülüler izleyen tarihlerde imparatorluktaki gerileme, ilimizi de etkisine almakta gecikmemiştir. Adana Şer'i Mahkeme sicillerinin 18. yüzyılın ortasında salgın hastalıklara bulaşmasıyla ekonominin ve tarımın tamamen çıkmaza girdiği öğrenilmektedir.

Tarım alanındaki çöküntü ve buna karşılık devlete verilecek vergiler borçlar 1777–1786 yılları arasında karışıklıklara yol açmış, böylece devletin otoritesi zayıflamıştır. Nitekim 1787 yılında Payaslı Küçük Alioğlu devlete baş kaldırmış ve 1793'te ise Toroğlu Ali Bey Tarsus çevresinden akıncılar gönderip Adana şehrini dört ay yönetiminde tutmuştur.

Adana bir ara devlete isyan eden Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa tarafından işgal edilerek, 1833 yılında Kütahya Antlaşması'yla tekrar Osmanlılara geçmiştir.

Bilahire 1840 yılında Londra Antlaşması ile tekrar Osmanlılara geçmiştir.

İbrahim Paşa tarıma önem vermiş, içi yevmiyelerini ve yaşayışlarını yeniden düzenlemiştir. Kıbrıs'tan buğday ve arpa cinsleri ile Suriye ve Mısır'dan şeker kamışını Adana'ya getirmiştir. Gerileme Devrinde yönetimde görülen aksaklıklar yüzünden 19. yüzyılın başından itibaren Çukurova'da yeniden yer yer derebeyler türemiş ve bunların arasındaki çatışmalar halkın huzurunu kaçırmıştır.

Devrin padişahı Derviş ve Cevdet Paşaların emrindeki ıslah tümenlerini Çukurova'y göndererek Ali Küçükogulları ve Kazanoğullarının derebeyliklerine son vermiştir. 1865 yılından itibaren göçebe aşiretlerin bir kısmı Ceyhan, Osmaniye, Bahçe ve Kadirli taraflarına zorla yerleştirildiler. Yerleşmek istemeyenlerin bir kısmı Suriye'ye kadar gittiler. Çukurova'ya yerleşen halka devlet parasız toprak ve fidan dağıtarak bunların tarımla uğraşmalarını sağladı.

II. Mahmut devrinde başlayan yenilik hareketleri 1839'da Sultan Abdülmecit'in Tanzimat Fermanı'ndan sonra daha da çok artmıştır. 1856 Paris Antlaşması ile başlayan batılılaşma isteği Adana'da kendisini göstermiştir. Bu esnada yukarıda bahsedilen isyanların bir kısmı bastırılmıştır.

Ancak, 1856 Paris Antlaşması hükümlerince dış devletlerden alınan borç para gereği gibi kullanılmamış, bu yüzden yurttan ve ilimizde yarattığı ferahlık çok kısa sürmüştür. Sultan II. Abdülhamit alacaklı devletlerden borçların ertelenmesini istemek zorunda kalmıştır. 1877 Osmanlı-Rus savaşının giderleri de dayanılmayacak kadar ağır olmuş, devlete gereksiz borçlar yüklemiştir. Neticede 1881'de Duyun-u Umumiye (Genel Borçlar) Kanunu ile halk vergiden, devlet borçtan kurtulamamıştır.

Cumhuriyet döneminde adı Yumurtalı olarak değiştirilen ilçe Adana ilinin en küçük ilçesidir. Adana'ya uzaklığı 81 km.dir. Yumurtalık ilçesinin karşısındaki küçük adada yer alan ve Kız Kalesi adıyla anılan kale kalıntısının Cenevizlilere ait olduğu sanılmaktadır. Yumurtalık Belediyesi 1959'da kurulmuştur.

---

⁵ Adana İl Yıllığı, 1991, s. 25.

2. FİZİKİ COĞRAFYASI

Akdeniz Bölgesi'nde Adana iline bağlı bir ilçedir. Yumurtalık ilçesi doğu ve güneyde İskenderun körfezi, güneybatı ve batıda Karataş ilçesi, kuzeyde merkez ilçe (Yüreğir ilçesi) ve Ceyhan ilçesiyle çevrilidir.

Adana ilinin güney kesiminde yer alan ilçe toprakları, alçak dağlarla kuşatılmış kıyı düzlüklerinden oluşur. Kuzey ve kuzeydoğuda doğal sınır oluşturan Misis tepelerinin ilçe sınırları içinde kalan bölümde yükseklik 500 metreyi bulmaz. Kıyı boyunca uzanan dar ve alçak düzlükler Çukurova'nın güneydoğu kesimini oluşturur. Bir bölümünü Ceyhan ırmağının taşıdığı alüvyonların yığılmasıyla ortaya çıkmış delta da, Bebeli boğazından geçen eski çığırı ise güneybatıda ilçenin doğal sınırını çizer.

Yumurtalık körfezi ya da Yumurtalık limanı adı ile anılan koyun kuzey kıyısında yazın Adana halkının ilgi gösterdiği kumsallar uzanır. Bu kıyıda ve tepelik alanlarda yer yer kızıl çam topluluklarına rastlanır.

Yumurtalık ilçesinde Akdeniz iklimi ve maki bitki örtüsü görülür. İlçenin nüfusu 4700'dür.

3. SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL DURUMU

Büyük bölümü kırsal kesimde yaşayan ilçe halkı, geçimini daha çok tarımdan sağlar. Başlıca üretilen bitkisel ürünleri buğday, pamuk, arpa, mısır ve karpuzdur. Ayrıca az miktarda portakal, mandalina, üzüm, yerfıstığı ve soya fasulyesi yetiştirilir. Yumurtalık körfezinde kurulmuş olan dalyanlarda balıkçılık yapılır. Kıyı halkının bir bölümü teknelerle Akdeniz'de balıkçılık yaparak geçinir.

Yumurtalık iskelesi daha çok bir balıkçı barınağı durumundadır. İlçedeki başlıca sanayi kuruluşları 1980'lerde yapılan yapay gübre fabrikası ve Kilisecik köyündeki tuzu üretimidir. Kerkük'ten İskenderun körfezi kıyısına kadar uzanan Irak-Türkiye ham petrol boru hattının batı ucu Yumurtalık ilçesine bağlı Gölovası köyünün kuzeydoğusundadır. Irak petrolü kıyı açığında kurulmuş olan terminalden tankerlere yüklenir. Kerkük'ten gelen petrol boru hattı Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi nedeni ile uygulanan ambargo çerçevesinde 1990 sonlarında kapatılmış durumdaydı. İlçe merkezinin batısındaki Küçük Yumurtalık köyü yakınında da bazı akaryakıt depolama tesisleri vardır. Tankerlerin boşalttığı akaryakıtla dolan tanklar, İncirlik'teki ABD hava

üssünün gereksinmesini karşılamak amacıyla kurulmuştur.

Yumurtalık kıyılarına yazla birlikte çevre ilçeler ve illerden büyük bir akın başlar. Kumsallarla kaplı kıyı şeridinde bazı kamu kuruluşlarına ve özel sektörde ait birçok tatil sitesi, konut ve kamp alanı vardır. Kampçılardan alınan kira bedeli Yumurtalık Belediyesine önemli bir gelir bırakır.

Yörenin toplumsal yapısındaki özellikler giyim kuşam biçiminde de gözlenir. Yörede genellikle erkekler basmadan dikilen şalvar giyerken, kadınlar ise genellikle basmadan dikilen fistanları giyerler. Kadınların başları ince bir tül den boncuklu tül bentlerle örtülüdür.

Geleneksel el sanatlarından halı dokumacılığı yapılmaktadır. Genellikle eski evler taş, kireç ve topraktan yapılmış olan evlerdir. Son zamanlarda modern evler, çok katlı apartmanlar ve tatil siteleri yapılmıştır. Yörede dini unsurlar ve geleneklere bağlı olan unsurlar da etkilidir.

4. YUMURTALIK İLÇESİ GENEL TANITIMI

4.1. Ayas İsminin Sırları

Ayas şehir ismi arkeoloji biliminin yardımıyla tarih boyunca Ayas, Ayacium, Ayazzo, Ayaccio, Layazzo, Lajazzo, La Giazza, Lajazza isimlerini aldı. Ancak Ayas ismi tarih başından beri genelde benimsendi.

Ayas isminin ne anlama geldiği hakkında da birbirinden farklı görüşler var:

Antik Anadolu kentleri hakkında seyahat notlarını M.S. 19 yılında tamamlayan coğrafyacı Strabon eserinde Ayas hakkında bilgi verirken yaptığı açıklamalar: “Mallos’tan sonra demirleme yeri bulunan ve küçük bir köy olan ΑΙΓΑΙΑΙ ve bundan sonra yine küçük bir köy olan Amonides kapılarına gelinir.” Roma’nın Çukurova’yı ilk ele geçirdiği zamanlarda küçük bir köy olarak açıklanan Ayas hakkındaki bilgiler gerçeği yansıtır mı?

M.Ö. 7. yüzyıla kadar uzanan antik Yunan kolonilerinin yerleştiği yer olan yörede Zeus tanrısı ile ilgili efsanevi bilgiler yer alır. Türkçesi “keçi” anlamına gelen ΑΙΓΑΙΟΝ dağında Zeus tapınağı vardı. Zeus için keçi kurban edilirdi. Bu görüşün tesiriyle Ayas’ı kuzeyde çevreleyen Davudi Dağı civarında bir Zeus tapınağı var mıdır o

belli değil!

Ancak M.Ö. 332 yılında Kilikya'yı ele geçen İskender'den sonra bölgeye SELEFKOSLAR hakim oldu. İşte bu zamanda kentin adı “dalga” anlamına gelen AİGAİ idi. Sahilde dalgaları önleyen demirli bir limanı bulunan önemli bir şehirdir Aigai...

Ancak yapılan bütün arkeolojik araştırmalar ve elde edilen buluntular Ayas'ta ASKLEPİON adıyla dinsel ve sağlık hizmetlerinin birlikte yürütüldüğü bir tapınak vardı. Gökyüzü tanrısı APOLLON'a adanan ve onun oğlu olduğu kabul edilen ASKLEPİOS adına kurulmuştu tapınak. Tapınakta insan ruhunu ve bedenini sağlıklı kılan eğitim ve tedavi hizmetleri birlikte sürdürölüyordu. Asklepios'un kızının adı da HYGİEİA'dır. Sağlık tanrıçası olarak bilinir. Ayas isminin arkeoloji belgelerine yansıyan AEGEİA yazılımının anlamı bahsi geçen sağlık tanrıçası HYGEİA'dan gelmedir.

Ayas'taki ASKLEPİON tapınağı Romalılar döneminde kullanıldı. Ancak M.S. 4. yüzyılda işbaşına gelen İmparator KONSTANTİN zamanında Ayas'taki Asklepon tapınağı yakıldı. Ayas'ın tarihi özelliği bir yerde ortadan kaldırılmak istendi. Konstantin'in Ayas'taki tapınağı yıkmasının temel sebebi Roma imparator ailesinin Hristiyanlığa girmesi olarak da göröllebilir.

Ayas şehrinin günümüzdeki tarihi harabelerinden antik dönemin ASKLEPİON'ı ile ilgili yazılı ve görsel belgeler çıkıyor.

4.2. Ayas'ın Türkleşmesi

Tarihi süreç içinde Ayas'ın Türkleşmesinin kalıcı olması 1337 yılında gerçekleşti. Mısır'a hakim durumdaki Memluk Türkleri, daha kuzeyde Anadolu'nun Akdeniz'e açılan göbeği sayılan yerde ticari ve askeri önemi büyük olan Akdeniz kıyısındaki Ayas'ı ele geçirmek istemişler, düzenledikleri sefer ile de başarılı olmuşlardı. Kilikya olarak isimlendirilen Adana bölgesinin kalıcı Türkleşmesi de bu olaydan sonra adım adım gerçekleşti.

Memluk ordusunda görevli hangi Türkmen beyinin veya görevlendirilen kumandanın Ayas'ın fethine katıldığını bilemiyoruz. Ancak bu tarihten sonra (1337) Ayas bir Türk ve İslam beldesi olmuştur. Memluklular burasını yani Ayas'ı önemli bir

deniz üssü olarak kullandılar. Kıbrıs'a hakim olan I. Peter'in 1367 yılında Ayas'a düzenlediği askeri hareket çok kötü planlanmıştı, başarılı da olamadı.

Çukurova'nın genelde fethi 1348 yılında Memluk Devletinin “fetih politikası” sayılan Ceyhan nehrini ele geçirme çerçevesinde yürütüldü. Misis Ramazanoğullarına bağlı Yüreğir aşireti tarafından ele geçirildi. Çaldağı'nın güney eteğindeki Camili Köyü Yüreğir aşiretinin ilk yerleşim yeri oldu. Razamanoğulları 1352 yılında Memluktuların onayıyla “Türkmen Emirliği” görevine getirildiler. Binlerce çadırılık Türkmen aşiretleri Çukurova ve Toros dağlarına yayıldı. 1360 yılında Adana ve hemen arkasından Tarsus Ramazanoğullarının eline geçti. Ramazanoğulları zamanında bölgenin önemli deniz limanı bulunan Ayas, Memluk Devletinin askeri garnizonu olma özelliğini korudu. Ta ki 1517 yılında Osmanlı Devletinin Mısır seferi ile Çukurova'ya hakim olan Ramazanoğullarını kendilerine bağlamasına değin.

4.3. Arşiv Defterleri Türkleşmenin Sosyal Boyutlarını Aydınlatıyor

Osmanlı Devletinin temelinde Türklerin “Dünya hakimiyetini kurma” ideallerinin bulunduğu bir anlayış çerçevesinde devlet yönetimini güçlü temellere dayandırdıkları bilinir. 1519 yılında tutulan Tapu–Tahrir defteri ile Adana Sancağının sosyal ve ekonomik durumunu yansıtan bilgilere ulaşıyor. Bahsi geçen defterde Ayas ile ilgili bilgilere rastlanamaması muhtemelen aynı yörenin Uzeyir Sancağının bir parçası olması ile mümkündür.

1530 yılında tutulan tapu defterinde ise Adana'ya bağlı Ayas kazası hakkında kısa bilgiler mevcuttur.

Ayas şehri; Cami, Şakir Hacı, Mescityanı, Mahmut Ağa, Mehmet Faki, Hacısalı, Şeyh Yakup, Karaşeyh, Sofular, Fakı gibi 10 mahalleden meydana gelmektedir. Ayas şehri içinde 216 ev bulunmakta olup askerlik görevi yapabilecek neferlerin sayısı da 216 kişi olarak tespit edilmişti. Bu durumda Ayas'ın nüfusu her evi 5 ile çarparsak 1.080 olarak ortaya çıkar. Ayas'ın iki önemli yerleşim biriminin adı da kayıtlara geçmiş: Timurtaşlı ve Arslanbeyli...

4.4. 1572 Yılında Ayas Nahiyesi

Ankara Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü arşivinde bulunan 114 numaralı tapu defteri 1572 yılında Adana Sancağı ve bağlı nahiyeleri hakkında ayrıntılı bilgiler verir.

Sayın Yılmaz Kurt'un çevirisini yaptığı defterin Ayas nahiyesi hakkında verdiği bilgiler:

Ayas şehir merkezi:

- Cami-i Şerif Mahallesi : 40 ev vardır. 1 hatip ve 1 tuzcu bulunur.
- Şakir Hacı : 21 ev vardır. 25 nefer, 1 imam, 1 tuzcu bulunur.
- Mescidi Makarrı Mahallesi : 20 ev, 25 nefer bulunur.
- Hacısalı Mahallesi : 9 ev, 2 tuzcu bulunur.
- Şeyh Yakup Mahallesi : 19 ev, 1 imam, 2 tuzcu bulunur.
- Karaşeyh Mahallesi : 44 ev, 1 imam, 4 tuzcu bulunur.
- Mahmut Ağa Mahallesi : 16 ev bulunur.
- Mehmet Fakih Mahallesi : 17 ev bulunur.
- Hacı Murad Mahallesi : 6 ev bulunur.
- Nasara (Hristiyan) Mahallesi : 23 ev vardır.

Şehir merkezindeki toplam ev sayısı 215'tir. Yerleşimde ve nüfusta 1530'a göre fazla bir değişim olmamıştır. Şehirde dini nüfusu olan şahısların ismiyle bütünleşen yerleşim birimleri vardır. İlginçtir: 1530 yılında şehir merkezinde Hristiyan nüfusu yok iken 1572 yılında 23 evlik Hristiyan topluluğu vardır.

4.5. Şehir Merkezinde Ekonomik Faaliyetler

Ayas şehir merkezinde ekonomik faaliyetler canlıdır. 1572 yılı kayıtlarına göre; cinayet suçları, Siyah pazarı, Dericiler, Boyacılar, Masere Galle pazarı, pamuk kapanı gibi gelir getiren yerler vardır. Ancak iskeleden alınan gümrük vergileri toplamı 20.000 akçayı bulur ki, bütün diğer gelir kalemlerinin toplamından daha fazladır. Bunun dışında Maraş taraflarından gelen kışiakçı Yörük ve Türkmenlerden kıl çadır, koyun, otlakiye ve camuslardan vergiler alınır.

Ayas civarında ziraat yapılan mezarların isimleri ise; Yarbaşı, Kasır, Cebeli Kebir, Deyr, Küp nakş, Lübiye, Güni, Aflah, Güni, Boztepe, Ortaköy (Mordış yakınlarındadır), Güzlek, Sazgünaz, kirli, Çirkin, Muğdi, Narlık, Ebüboğlu...

Mezralarda arpa, buğday, pamuk, susam, bostan üretimi yapılmaktadır.

Ayas'ta yaşayan topluluklar: Cemaat adı verilen büyükçe oba şeklinde yerleşmişlerdir. Timurtaşlı cemaatinin 10 hanesi vardır. 5 tuzcusu bulunur. Keçili cemaatinin hane sayısı 13... Aflah'ın ev sayısı hane sayısı 18, Karaların 8 evi vardır.

Köyleri ise; Tavdı, burada 31 hane bulunur. Tarım gelişmiştir. Aynı köy isminin daha sonra Davudi adını aldığı düşünüyoruz.

Şeyh Tahir Köyünde 37 nefer bulunur. Tekürşen (Terkeşen/Tekfurşah) Köyünde 12 nefer kayıtlara geçmiştir. Nefer sözcüğü askerlik görevi yapabilecek erkekler için kullanılır.

Yörenin en büyük köyü ise Kilisecik'tir. Aynı köyde İbrahim Fakı, Pirahmet mahalleleri ve hükümete bağlı sipahiler vardır. Yakınlarında bulunan Timurtaşlı cemaatinin 7 neferi vardır. Süli beyli cemaatinin 11 neferi, yeni tuzcular topluluğunun 88 neferi (çalışanı) vardır. Ayas nahiyesinde tuzculukla uğraşanların sayısı ise 441 olarak tespit edilmiştir. Demek oluyor ki 1572 yılında Osmanlı ülkesinin en büyük tuz üretimi yapılan yerlerinin başında Ayas gelmektedir. Tuz, o dönem için oldukça önemli ihtiyaç maddesidir. Savaşlarda uzun yürüyüşlere geçen askerler tuz yalayarak susuzluk ihtiyaçlarını giderir. Diğer yandan yemeklerde bolca kullanılır.

Kilisecik köyünde 'tuzcu' olarak kayıtlara geçenler devlet adına ürettikleri tuzun 1/5'ini ücret olarak alırlar. Savaş ortamında bile kendilerinden vergi alınmaz.

Küvvare adında bolca bal üretilen bir köyün adı da kayıtlara geçmiştir. Müfnak, Kübdere köyleri de vardır. Bahsi geçen Kübdere köyü aynı zamanda Kübdere nehrinin de kıyısındadır. Ayas şehir merkezine bitişik gibidir. Bu bilginin ışığında şimdiki Ayas şehrinin Ören mahallesi içinden geçen derenin Kübdere adını almış olduğunu da tahmin edebiliriz. Gerçekten de ören mahallesinden geçen derenin yatağında o kadar fazla miktarda küp ve cere sütun başlığı kırıntısı vardır ki...

Osmanlı arşivindeki 1572 tarihli tapu defteri ışığında Ayas yöresinin fethine katılmış aynı yöreye yerleşmiş yurt tutmuş topluluklar içinde Timurtaşlı'nın adı sıkça geçer ki aynı topluluk günümüzde de Yumurtalık ilçesindeki Demirtaşlı köyünün de ilk sakinleridir. Belki de Timurtaş adında bir Türkmen kumandan 1337 yılındaki Ayas'ın fethine katılmış, aynı bölgeyi Türkleştirme hareketinin temellerini atmıştır.

4.6. Ayas'ın Tarihi Kimliği “Yumurtalık” Oluyor

Çukurova ve Toros dağlarında süren toplumsal bunalım ve çatışmalar sonrası devlet otoritesinin çöküşünün farkına 1850'li yıllarda varıldı. Kırım Harbi esnasında İngiliz Elçilik Tercümanı Pizzani'nin bizzat Babıali'ye gelerek Osmanlı Hükümetinden “Kozandağlarına İngiltere'nin müdahale ve derebeylerin yola getirilmesi” isteği reddedilmişti. Çünkü Osmanlı yönetimi yabancıların Çukurova'ya müdahalesinin getireceği sonuçlardan çekiniyordu.

Bir başka gerçek daha vardı ki yüzyılların getirdiği sosyal çatışmalar ile “vur abalıya” örneği yörenin Türk halkı çöküşün en ağır acılarını çekmişti. 1865 yılı içinde Padişah Abdülaziz'in bilgisi dahilinde Ahmet Cevdet ve Derviş Paşaların da katıldığı hükümet toplantılarında Adana bölgesinde sosyal reform yapılmasına karar verildi. Başlıca amaçlar olarak da:

1- Şehir merkezlerinde dışardan siyasi yardım alan Ermenilerin başkaldırı içinde olabileceği dikkate alınarak göçebe Yörük ve Türkmenlerin zorla da olsa toprağa yerleştirilmesi... Ermeni nüfusun Türk çoğunluk arasında pasivize edilmesi...

2- Aşiret ve derebey kavgalarından ovayı terk ederek dağlara sığınan köylüleri zorla da olsa yeniden ova topraklarına yerleştirmek... Tarım ve ticaretin gelişmesini sağlamak... Eğitim ve askerlik işlerini düzenlemek devlet gücünü yeniden sağlam temellere dayandırmak isteniyordu.

Bu düşünceleri gerçekleştirmek için kurulan Fırka-i İslahiye Ordusu 1865 yılı ilkbahar aylarında İskenderun körfezine geldi. Ayas, Payas ve İskenderun limanları askerler için üs olarak kullanıldı. Öncelikle Gavur dağlarına müdahale ve askeri hareket başlatıldı. Ulaşlı beyleri, Hassalı Başo Paşa ailesi, Tiyekli Mehmetbeyoğulları, Ekbezli Karabeyoğlu, Payaslı Küçükalioglu Mustuk Bey oğlu Dede bey ailesi, Hasan Kethüda gibi geçmişte devlete karşı gelen derebey ve aşiret reisleri İstanbul ve Haleb'e sürgün edildiler. Küçükalioglu neslinden gelenler Suriye sahillerindeki Trablusşam'a sürgün edildiler.

1865 yılı yaz aylarından başlamak üzere ertesi 1866 yılında da Gavur dağları merkezi alan olmak üzere Seyhan nehri, Yumurtalık körfezinden İslahiye dahil geniş alanda Adana vilayetine bağlı olarak Cebeli Bereket Sancağı kuruldu. Sancak merkezi

dağlık bir yörede bulunan Yarpuz seçildi. Acele olarak askeri ve yönetim binaları yapıldı. Cebeli Bereket Sancağı dahilinde Hassa, Payas, İslahiye, Osmaniye, Bulanık (Bahçe) kazaları yer aldı. İşte Osmanlı yönetiminin Çukurova’da gerçekleştirdiği köklü reform olayında Payas kazasına bağlı olarak Yumurtalık Nahiyesi kuruldu. Deniz kıyısındaki Karataş ve Ayas limanlarını yeniden işler hale getirme çalışmaları başladı. Liman yapımı ve Ayas’tan Kurtkulağı’na karayolu yapımı gündeme geldi.

Eski Üzeyir Sancağının yerinde Payas Kazası kuruldu. Ayas kalesi adıyla tarihi yerleşim yeri olmasına rağmen neden yeni kurulan nahiye Yumurtalık adı verilmiş olabilir? Ayas’ın batı sahillerinde uzanan Akdeniz’in önde gelen balıkların yumurta bıraktığı yavru balık üreme merkezi olan girintili koy ve körfezlerin bulunduğu yerin genel adı Yumurtalık idi. Coğrafyanın ve denizde balık üretiminin yöre ekonomisinde belirleyici olması dolayısıyla da Yumurtalık ismi verilmiştir.

1881 yılında basılan Adana Salnamesi kitabının Payas kazası ve Yumurtalık nahiyesi bölümünde yazılanlar: “Yumurtalık nahiyesi dahilinde kain (bulunan) Ayas ve Dede ve Doruk köylerinde toplam dört adet kale harabesi ve Kurtkulağı’na yakın Payas ile adı geçen köyler arasında Karanlık kapu namıyla bir kapu harabesi ve adı geçen köyle oldukça güzelce bir cami mevcut ve mamur olup beş vakit namaz eda olunur ve bir de vüsatli (büyükçe) bir han harabesi olup bu hanın yakınında bulunan kabiliyetlice yerler ile bazan yapılmış olan havlulu evlerde zaptiye askeri ile halk ikamet etmektedirler ve hanı mezkurun havlusu dışında bir başka han çeyrek saat uzaklıkta Gedikağzı adı verilen yerde bir tane daha toplam iki adet peykar ceryan eder.

Yumurtalık nahiyesi dahilinde bulunan Cebelinur’da şöhretli kişilerden Abdülcabbar adında bir makam vardır. Bundan başka nahiyede Temirtaş ve Dede ve Palabıyıkdede namlarıyla üç adet makam dahi vardır. Adı geçen köylerden Ayas köyünde ve deniz yanında bir adet kale harabesi ve köyde deniz kıyısında iskelesi olup gemiler gelip gitmekte olduğundan ve bunun için köyde vergi memurları bulunmaktadır ve Kurtkulağı’nın batı tarafında Arık kovasında bir ve Doruk köyü civarında yeniden yapılmış iki köprü vardır.

Ayas köyüne bir buçuk saat uzaklıkta bulunan geniş araziye sahip ve deniz yakınında Yumurtalık namıyla bir köy ve köyün önünde dikkate alınmaya layık bulunmayan ve eski eserlerden birtakım bina harabesi ve Ceyhan nehrinin Payas

tarafında tahminen on bin dönümü aşan her nevi ürün yetişebilecek bir ormanlık vardır.

Adı geçen nahiye'nin köylerinin ekip biçmeye kafi mahsuldar geniş arazisi olduğundan arpa, buğday, susam, pamuk, hububat üretilir.

Arpa ve buğdayın ekim mevsimi Ekim-Kasım-Aralık, hasat zamanı Mayıs-Haziran-Temmuz aylarıdır. Pamuk, susam ve diğerlerinin ekimi Mart ve Nisan ayları olup hasadı dahi Ağustos aylarıdır. Bunların taşınma araçları beygir, katır, eşekten ibarettir. Ürünlerinden fazla olan buğday, arpa, pamuk, susam Adana ile İskenderun iskelesine taşınır, satılır.”

4.7. Yumurtalık İlçesinin Kuruluşu

Tarihi Ayas kentinin temelleri üzerinde şekillenen Yumurtalık ilçesinin kuruluş ve gelişmesi de Adana vilayetinin yaşadığı olaylara dayanır. 19. yüzyılın ortalarında sadece kale içinde 15–20 kadar ev vardı. Kale duvarlarına bitişik durumdaki Katan evi, liman güvenliğini sağlayan yetkili bir şahsın barındığı yerd. Bir yandan deniz trafiğini idare ediyor, diğer yandan da Ayas kalesinin güvenliğini sağlıyordu, Kale kaptanı...

Fırka-i İslahiye Ordusunun Çukurova genelinde gerçekleştirdiği göçebeleri toprağa yerleştirme çalışmaları Ayas yöresini de içine aldı. Öncelikle Bozdoğan aşireti uzantısı Yörükler ve aileler geldiler Yumurtalık ilçesinin kapladığı coğrafyaya... Onları Yörükler ve muhacirler izledi. Ayas şehir merkezine yerleşen Erzinli ailesi, Libya'dan gelmişlerdi. Osmanlı'ya bağlı Trablusgarp ve Bingazi yöresinde yaşayan Erzinliler, yüzyıllar önce Anadolu'dan Kuzey Afrika'ya giden Türklerden idi. Osmanlı'nın son zamanlarında Ayas yöresinin idaresinde Hacı Mustafa Ağa'nın oğlu Deli Osman Ağa'nın ismi geçer. Köylerden aşar vergisinin toplanması, köylerdeki geniş tarım arazilerinin işletilmesinden dolayı Deli Osman Ağa, Ayas'ın ekonomisinde ve yönetiminde söz sahibidir. Ayas şehrinin kale dışında tepelere doğru taşması sırasında ören yerinde buldukları taşları, tuğlaları, su borularını ve diğer devşirme malzemeyi kullanarak ev yapan yerli ailelerden Vay soyadını taşıyanlar, Kadirli yöresinden gelmişlerdir. Keza Çetin ailesi de aynı şekilde kökleri Kadirli Bozdoğan aşiretine dayanır. Kolsuz, Kumbur, Duran aileleri de modern Ayas'ın kuruluşuna katıldılar. Cumhuriyetin ilk yıllarında Ayas şehri, kale dışına tepelere doğru taşı.

1926 yılı Adana'nın idari tarihinde bir dönüm noktasıdır. Aynı yıl içinde Kozan

Sancağının temelleri üzerinde 1923 yılında vilayet olan Kozan dağıtıldı. Yumurtalık, bir yıl kadar ilçe oldu. 1927 yılından sonra Ceyhan'a bağlı nahiye idi. Aradan geçen yıllar sonra 1959 yılında Yumurtalık ilçesi yeniden kuruldu. İlçenin kuruluş ve gelişmesinde en büyük engel, Adana ile bağlantılı doğrudan bir anayolun bulunmaması, turizmin henüz adından bile bahsedilmediği bir dönemdir.

1985 yılında Yumurtalık ilçe merkezinin nüfusu 3.835, köylerinin ise 16.510... 1990 yılında ise nüfusu ilçe merkezi: 3.578, köyler 17.327... Yumurtalık ilçe merkezi ve köylerde fazla bir nüfus artışı yoktur. 2002 yılı içinde bile Yumurtalık ilçe merkezine girişteki tabelada şehir nüfusu 4.250 olarak yazılı idi. Ancak son yıllarda Sugözü Enerji Santralinin yapılması, BOTAŞ'ın Yumurtalık Belediyesi mücavir alanı içine girmesi, deniz sahilinde üniversite ve kamu kuruluşlarının kamp yerleri kurmaları, Belediye Başkanı Mehmet Çetin'in ilçe merkezindeki sahilde kanalizasyon hizmetleri, plajın temizlenmesi gibi çalışmalardan sonra turizm ve tanıtım çalışmaları ivme kazanmışa benziyor. Yaz aylarında yerli turistler ve yazlıkçıların gelmesi ile birlikte ilçe merkezinde 40.000'e yakın bir nüfus birikiyor. Yumurtalık'ın geleceğinin turizmde, sanayide ve tarımda olacağı gerçeğini gören yerel yöneticiler ve hükümet terdbirlerini almaya başladı. Çukurova Üniversitesine bağlı Meslek Yüksekokullarının Turizm, Su Ürünleri, Tarla Ürünleri, Petro-Kimya dallarında eğitime başlaması "kabuğunu kıran" geleceği parlak... yeniden tarihteki ihtişamlı günlere kavuşacağı sinyallerini veriyor.

Bakü-Yumurtalık boru hattının önümüzdeki yıllarda hizmete girmesi, Yumurtalık-Kerkük boru hattı ile aynı yerde dünya pazarlarına açılması ile birlikte Yumurtalık bir "Dünya Kenti" olacağı benzer. Bu düşüncenin doğal sonuçları turizm ve ticaret, sanayide yatırım ve hızlı gelişmelerdir.

5. İLÇENİN KÖYLERİ, İSİMLERİ VE ÇEVRESİNDEKİ YER ADLARI HAKKINDA BİLGİ

5.1. Asmalı

Adından da anlaşılacağı üzere köyün bulunduğu yerde üzüm üretimi için kullanılan asmaların bol olmasından almıştır. Çukurova genelde olduğu gibi yüzyıllardır yaz mevsiminde Toroslara çıkan, kışın ise ovaya inen Yörüklerin yerleşip yurt tutmaları Osmanlı'nın son zamanlarında ve Cumhuriyetin ilanından sonra yoğunlaştı. Karakoyunlu Yörüklerinden Karagöl, Güllüoğlu, Polatlı ve Nergiz soy adını taşıyan

aileler de köyün bulunduğu yere yerleştiler. İlkokul 1983 yılında açıldı.

Asmalı köyünün bulunduğu yerde Cezayir Arapları adı verilenler yaşıyordu. Doktor Basri bey adındaki şahıs buradan arazi satın alarak çiftlik kurdu. 1950’li yıllarda köyün bulunduğu yere gelen Yörük Karakoyunlu topluluğu toprak satın aldılar, 1962 yılında da köyün bulunduğu yere gelerek yerleştiler. Köylerin bildiği Yörüklük döneminde koyunlarının derisi kara olması dolayısıyla bu ismi Karakoyunlu almış olduklarıdır. Fakat yapılacak tarihi araştırmalar sonucu bunların 15. yüzyılda Doğu Anadolu’yu da içine alan Karakoyunlu Türkmen Devletine bağlı topluluklar oldukları ortaya çıkabilir. Bir rivayete göre köye Antalya yöresinden gelmişlerdir. Daha evveli Horasan’a dayanmaktadır. Güneyde Dolifer Tepesi, kuzeyde Dede Dağı, köyün batı kısmında ise Ceyhan ırmağı geçmektedir. Dolifer ismi, Ermeni bir liderin adından geldiği sanılmaktadır.

5.2. Göbeören

Asmalı köyünün sınırları içinde mahalledir. Bulunduğu yerde tarihi kalıntılar bulunmaktadır. Kaldırım, Forlar, Şeyhganım, Zeynepli köyleri arasında kalmasından dolayı “Göbekören” adını almış, kısaltılarak “Göbeören” de denmiştir. 1918 yılında Ağbenli Mercan adındaki şahsın burada çiftliğinin bulunduğu ve daha sonra buraya Toros dağlarında yaşayan Menemenci ve Bahşiş Yörüklerinin gelerek yerleştikleri açıklanıyor. Yörükler 1940’lı yıllarda Tapucu Faik adındaki şahıstan toprak satın alarak bulundukları mahalleye yerleştiler. Menemenci aşiretinden gelenler, “Gün”, “Menemenci” soy isimlerini taşıyor; Bahşiş Yörüklerinden olanlar da “Nenni” soyadını taşıyorlar. Doğusunda Mazı Tepesi vardır. Mazı meşesi burada çok olduğu için bu ismi almıştır. Güneybatısında üç tepeler vardır. Buraya da üç tepenin adının verilme sebebi, üç tane küçük tepenin yan yana yer almasındandır.

5.3. Ayvalık

Aslında köyün adının ‘Ayva’ ile ilgisi var mıdır? Orası belli değil. Ama yaşlılar köyün kuruluşundaki adının ‘Avluk’ olduğunu açıklıyorlar. Köyün kuruluşunda yapılan ilk evlerin duvarında Rumi 1285 yazısı okunuyor, ki bunun karşılığı miladi 1868 yılına denk gelir. Hac dönüşü Yörük aşiretinin köye geldiği veya Yüreğir ovasından bir şekilde Yörüklerin gelerek köyü kurdukları hakkında bilgiler var. 1950 yılında köyün adı Ayvalık olarak resmîyet kazanır.

Tarihin gerçeğinde ise köyün kurucuları 19. yy. ortalarında Çukurova'nın geniş bir bölümünü istila ederek yurt tutan Bozdoğan aşiretidir. Daha sonra diğer Yörük obaları da parça parça gelerek köye yerleştiler. Köyün kurucuları olan Mulla Mehmet, Karaağa, Ağfakı, Mezdalar, Vayvaylar, Halilhocalar, Öküzlüler adını şöhret olarak taşıyanlardır. Bunlar 1934 soy ismi kanunu ile Bozdoğan, Mezda, Kılı, Soydal, Ayhan, Vural, Dağlar, Dilki adını aldılar.

Köye ilkokul 1948 yılında açılır. Köyün vekil öğretmenliğini yapan Mustafa Asım Hocanın köylülere güzel yazı ve matematik öğretmesindeki üstün başarısından sonra Adana Valiliği asaletini onaylamıştır. Köylüler Asım Hocanın kendilerine kazandırdığı bilgi ve tecrübeleri hiç unutmuyorlar. Köyde okuma yazma oranının % 90'ı bulmasından ve büyük şehirlere okumak için gitmelerinden dolayı okumuş yüksek eğitim görmüş çok sayıda insanı vardır. Köyün bulunduğu arazide sulama göleti yapılmış olup seracılık ve tarım gelişmişti. Bozdoğan aşiretinden kalan geleneksel kültürel değerler korunmaktadır. Başka bir rivayete göre köyün daha önceki adı Avluk'muş. Köyün bulunduğu alan avı bol olan bir yöreymiş. Buraya avlanmaya gelirlermiş. Bu nedenle buraya "Avluk" denmiş. Daha sonra 1970 yılında "Ayvalık" olarak değiştirilmiş. Ama hala halk arasında "Avluk" olarak bilinmektedir, söylenmektedir. Bir tane deresi var, orası da buranın adıyla "Avluk Deresi" olarak anılmaktadır.

5.4. Demirtaş

Köyün ilk kuruluşu ve isminin kaynağı hakkında yeteri kadar belgeye sahip olunmadığı için yöre insanları Demirtaş Dede ile ilgili bir olaydan bahsederler. Yaşlıların anlattığına göre köyün ağası hacca gider. Onun geride Demirtaş isminde bir çobanı vardır. Ağanın hanımı bir gün çobana "Ağan olsaydı içli köfteyi çok severdi." der. Çoban da "Sen hazırla, ben götürürüm." cevabını verir. Ağanın hanımı pişirir. Çoban ir demir kaba koyarak köfteleri Hicaz'a kadar götürür ve Ağaya verir. Ağa, hac dönüşü köylülerine "Beni karşılamayın, Demirtaş Dede'yi karşılayın." diye söylenir ve köyün adı da bu olaydan kalır. Aslında ise tarihi belgelere göre 14. yüzyılda Memluklular zamanında Ayas'ı fethetmek için gelen Memluklu Devletine bağlı Türk asıllı bir kumandanın adıdır, Demirtaş. Aynı isimle yerleşim yerinde yüzyıllardır yaşadılar.

Demirtaş köyünün kuruluşunda 1877–1878 Osmanlı–Rus savaşından sonra

Bulgaristan taraflarından göç yaparak gelenler 1911 yılında köyün kuruluşuna öncülük ettiler. Onları 1937 yılında Aydın'ın Dazgır taraflarından gelen Horzum aşiretinin köye geliş yerleşmesi izler. Daha sonra Niğde taraflarından gelen Karahacılı, Aydın ve İzmir taraflarından gelen Tekeli, Antalya taraflarından gelen Burhanlı ve Konya'dan gelerek yerleşen Hayta aşiretinin bir karmasıdır. Köyün başlıca geçim kaynağı tarım ve seracılıktır. Köylüler Yörük kültürünü geleneksel olarak devam ettirir. Demirtaş deresi, ziyaretin yanından geçtiği için bu isim verilmiştir. Cino Tepesi, Cino lakaplı bir adamın burada yel değirmeni varmış, bundan dolayı bu tepeye Cino Tepesi ismi verilmiş. Kamışlı Sırtı; derelerde kamış çok olduğu için bu isim verilmiştir. Çakmak Tepe, çakmak taşı bulunduğu için bu isim verilmiştir. Taşlı Tepe; çok taşlı olduğu için bu isim verilmiştir.

5.5. Deveciuşağı

Adından da anlaşılacağı üzere “develerin peşinden koşan” Yörüklerin kurduğu bir köydür. Yumurtalık körfezinin kıyısında, ilçe merkezine 25 km uzaklıktadır. Köyün arazisi içinde Kamışlıdere, Acidere, Milili, Karacanlıdere, Tekerekgöl, Kocayatak, Berdiligöl, Tesbihli Kulak adını taşıyan yerler vardır. Köyün 3 km batısındaki Milili adını taşıyan yerde eski bir antik kentin kalıntısı olabilecek yapı izlerine rastlanmıştır. Köyün denize bağlantılı yerinde iki km uzunluğunda, 300 metre eninde çamlık bir alan vardır.

Yumurtalık sahillerine kadar uzanan otlaklık alan tarihin başından beri göçebe toplulukların yerleşim alanı içine girmişti. Deveciuşağı köyünün ilk yerleşenleri olarak Yüreğir ovasından koyunları ve develeri ile gelip yerleşen Koyuncu Hacı ailesi olarak gösterilir. Aynı ailenin soyadı Bozdoğan'dır.

Osmaniye tarafından gelen Tecirli ailesi de aynı köye yerleşmiş ‘Acartay’ ve ‘Zorkun’ adını almışlardır. Yine Yörük asıllı Turalı ailesi, Antalya taraflarından geldiği ileri sürülen Ceritler, Sarıtekeli, Sarıçam yöresinden gelen Kozanlı aşireti de aynı köye yerleştiler. Köyün ortak sosyal yapısı yaz mevsiminde Toros dağlarına çıkan kışın ise ovaya inen Yörüklerin bir arada olmasına dayanır. Köyün 25.000 dönümü bulan arazisinin yaklaşık 15.000 dönümü tarıma uygunluk gösterir. Köyün ilk adının da Hüsnüye adında bir kadından dolayı Hüsnüye olduğu açıklanıyor. Köyün ilkokul binası 1955 yılında hizmete açılmış, asfalt yola 1982 yılında kavuşmuştur. Köyün geçim

kaynağı seracılık, çeşitli tarım ürünleri ve balıkçılıktır. Köyün ileri gelenlerinden Durmuş Turaççı ve Halil Develioğlu'nun I. Dünya ve Kurtuluş savaşına katılmalarından dolayı İstiklal Madalyası aldıkları biliniyor.

Bu bilgilerin kaynağı Deveciüşağı Köyü İlkokul Müdür Sayın Halil Bulmuş'un köyü hakkında 1993 yılında hazırlamış olduğu rapordur. Köyde Göztepe ve Giritli tepesi bulunur. Göztepe, köyü buradan gözetlenebildiği için bu isim verilmiştir. Girit adasından üç kişi gelip buraya yerleşmiştir. Bu yüzden bu isim verilmiştir.

5.6. Gölovası

Yumurtalık lisesinin doğusunda ve deniz kıyısına yakın yerdedir. Köy yakınlarından akan Kızlarsuyu deresinin ismiyle kurulan köy daha sonra dere yatağının şişmesi ve göle benzemesi sonucu Gölovası adını almıştır. Köyün arazisi içinde Kazankaya ve Kocadağ adında iki yer vardır. Köyün kuruluşu 1870'li yıllarda Dört Yol taraflarından gelen Karakahyalar ailesi ile Göksün taraflarından gelen Avşarlar ve Niğde'den gelen Yörüklerin kurmuş olduğu köydür. Köye ilkokul 1959 yılında açılmış, o tarihten beri eğitim kademelerini atlayarak göreve gelen yetişmiş insanları vardır. Deniz kıyısındaki mahallesinde balıkçılık, tarım arazilerinde de seracılık ve diğer tarım ürünleri yetiştirilmektedir.

5.7. Hacımüminler

Köyün kurucusunun ismiyle anılması ve geçmişte Yörük olarak bilinmeleri dolayısıyla sosyal yapıda da göçebelikten yerleşik hayata geçişin derin izleri vardı. Osmanlı döneminde Yörüklerin en fazla yaşadığı Antalya taraflarından Orta Toroslar ve Çukurova'ya gerçekleyen göçler sonrası Bahşiş Yörüklerinin lideri olan Hacı Mümin Ağa, şimdiki köyün bulunduğu arazide 1916 yılında arazi alır, çiftlik kurar ve yerleşir. Daha sonraları 1945'ten sonra diğer akrabaları da aynı köye yerleşirler. Köye civarda 'Bahşişli' denildiği de ifade edilmektedir. Yörüklerin yerleşik hayata geçmelerinden sonra ormanların kesilmesi, tarla açılması yüzünden hayvancılık önemini kaybetmiş, seracılık ve mevsimlik tarım ürünleri ekilmeye başlanmıştır. Seracılığın gelişmesi, köyde traktör ve biçer ile uğraşanların sayısının fazla olması dolayısıyla köylülerin önemli bir kısmının gelir düzeyi yüksektir.

Köylüler, 1965 yılında Hacı Onbaşı adındaki birinin evinin bir odasını dersane olarak vermesini, daha sonra da 5 dönüm arsa vererek ilkokul yapımına yardımcı

olmasını unutamıyorlar. Adı geçen şahsı saygıyla hatırlıyorlar.

5.8. Hamzalı

Osmanlı'nın son zamanlarında başlayan savaşlar, toprak kayıpları, göçler dolayısıyla 1926 yılında Selanik yöresi Türkleri 'mübadele' (karşılıklı göç) dolayısıyla Çukurova'ya, Yumurtalık yakınlarındaki Hamza Bey adındaki bir şahsın çiftliğinin bulunduğu topraklara gelerek yerleştiler ve aynı isimle köy kurdular. Köyün içindeki Çatalyapı adı verilen yerde Erzin taraflarından Ayas antik kentine su getiren kemer ayaklarının kalıntılarının bulunması oldukça önemli. Hamzalı Köyü İlkokul Müdürü Sayın İsmail Olpak'ın 1993 yılında yaptığı araştırma sonuçlarına göre yakın zamanlara kadar ayakta kalan su kemerlerinden iki ayak 1992 yılında yıkılmıştır.

Köyün Yumurtalık, Ceyhan arasında bağlantıyı sağlayan karayolu kıyısında bulunması dolayısıyla ulaşım sorunu yoktur.

Hamzalı köyündeki sosyal yapının temeli 'muhacirlik' kültürüne dayanır. Selanik'ten gelenler ve 1934 yılında aldıkları soy isimleri:

Turnalar (Özer), Alimanlar (Baştorun), Paşalar (Gürses), Köseleler (Köseoğlu), Çarıkçılar (Karataş), Hancılar (Çetinbakış), Gadişler (Karlıdağ), Macolar (Demirbaş), Onbaşılar (Demircan), Memkalar (Özkan), Çakırlar (Akkır), Başçavuşlar (Aksoy), Emin Onbaşılar (Gündoğan), Boşnaklar (Taşkın), Karaosmanlar (Karadağlar)...

Hamzalı köyüne 1954 yılında ilkokul açıldı. Köyün okur yazar oranı oldukça yüksektir. Tarım oldukça gelişmiş olmasına rağmen sulama sorunu vardır. Köyün batısı boyunca uzanan Uyuz dağları ya da halk arasındaki ismiyle Duman Dede dağları ile çevrilidir. Duman Dede ismi burada bulunan Duman dede adında bir yatırdan gelmektedir. Bedros Tepesi; bu da Ermeni asıllı bir şahsiyetin isminden gelir.

5.9. Haylazlı

Köy hakkındaki bilgilerimizin kaynağı 1993 yılında İlkokul Müdürü Sayın Mustafa Maya'nın köy araştırmasıdır. Sayın Maya'nın araştırmalarına göre; "Haylazlı köyünün ilk adı Muradiye imiş. Bundan kaç yıl önce olduğu bilinmemekle beraber Adana Valisi Bahri Paşa, köylüler iskan olsun diye, bağ yetiştirsinler diye köylülere bağ çubuğu verir. Bir süre sonra köye bağları kontrol etmeye gelir. Bahri Paşa çubuklara bakar ki ne görsün, çubukların hiçbirisi bitmemiş. Bu konuyu çok merak edip çubuğun

birini çekip köküne bakar ki uçları köylüler tarafından yakıldıktan sonra toprağa dikilmiş. Vali bunun üzerine köylülere dönüp, ‘Siz haylaz insanlarsınız, bundan böyle sizin köyünüzün adı Haylazlı olacak.’ der. Bundan sonra köyün adı da Haylazlı olur.”

Aslında haylazlı köyünün adı Çukurova tarihinde ilginç bir sosyal tepkiyi de çağrıştırıyor. Osmanlı’nın Duraklama Döneminde yüzyıllardır süren kaç-göç, kovgun (çatışma), devlete başkaldırma olaylarından sonra 1865 yılında Çukurova’da göçebeleri zorla da olsa toprağa yerleştirme kararı alındı. Çukurova genelinde Osmanlı Padişahı Abdülaziz zamanında başlatılan iskan olayları 1860’lı yıllarda Adana Valisi Halil Paşa, daha sonra Abidin Paşa ve Bahri Paşa (1898–1908) zamanında da devam eder. Davudi dağının eteğinde bir tarafı da Uyuz dağına bakan Haylazlı köylülerinin ilk toprağa yerleşenleri Bozdoğan aşiretinden kopup gelerek yerleşenlerdir. Yörüklük dönemindeki kışın ovaya, yazın ise serin Toros dağları yaylalarına gitme olayına devlet eliyle birdenbire yasaklamalar getirilince tepki olarak insanlar ‘bağ çubuklarını’ yaktılar.

Haylazlı köyünün kuruluşuna daha sonra yine Yörük olan Sarıosmanoğulları Alabaşhocalar, Köseliler, Andırınılılar (Karlıoğulları, Karaduranlar, Lökler, Üçomarlar, Dörtleroğulları) aileleri yerleştiler. Şimdi aynı köyün yakınında Cığerli adıyla bir de mezrası/mahallesi vardır.

Köyün tarım arazisi oldukça verimli olmasına rağmen sulamanın yetersiz olması en büyük sorundur. Köylüler kendi aralarında kurdukları Balıkçılık Kooperatifi sayesinde önemli gelir elde etmektedirler. Sahilde çadır turizminin de ortamı bulunması ilerdeki yıllarda önemli bir gelir kaynağı olacağına işaretler. Haylazlı köyüne 1953 yılında ilkokul açılması dolayısıyla ve köylülerin de okumaya önem vermesi yüzünden yüksekokul bitirmiş, yetişmiş çok sayıda insanı vardır.

Çevredeki yer isimleri Uyuz dağı taşlı ağaçsız olduğu için bu isim verilmiştir. Hardal deresi, Duran deresi, Uyuz deresi, Hayatlı deresi, Aynan deresi. Bu isimler yanlarındaki tarlalara göre verilmiştir. Mezra Karacığer mezrasıdır.

5.10. Karacığer

Çukurova’da atalarından devraldıkları Yörüklük hayatını yerleşik hayatta da devam ettiren geleneklerini koruyan ender insanlardır Karacığerliler. Orta Asya’dan, İran üzerinden, Kafkasya ve Anadolu coğrafyasına yayılan Yörük ve Türkmenlerin

içinde isimlerini daima ön planda tutan Kaçak aşiretinin bir koludur. Aydın, Toros dağları, yaylalar, ovalar arasında dolaşmalardan sonra keçileri, koyunları ile birlikte Davudi dağının eteğine 1933 yılında yerleştiler. Ertesi 1934 yılında soy ismi kanunu gereği Kaçar, Süren, Karaciğer soy adlarını aldılar. Köyün kuruluşuna katılan Halil Karaciğer, aynı köyün ilkokul müdürü Sayın Taceddin Aktaş'ın araştırma yaptığı 1993 yılında hayattaydı ve köyün tarihi bilgilerini ayrıntılarıyla yansıttı. Torosların zirvelerinden Yahyalı'dan göç ederek Davudi dağı eteğine İncirlişar mezarına yerleşen Kaçar aşireti, otlar ve çalıları açarak tarla yaptı. Otlardan ve çamur ile sıvanmış evler yaptılar. Geçim kaynağı olan sürülerini korudular. Aşiretin genç kız ve kadınları günlük hayatta kullanılan ev eşyalarını (kilim, sava, heybe, torba, kilim) kendileri dokudular. 1983 yılında köye ilkokul açıldı. Köyün tarım ve hayvancılık hayatı da gelişerek sürdü günümüze kadar.

5.11. Kaldırım

Yumurtalık ilçesinin batısında Dalyan'a sahili bulunan merkezi nüfusu 2500 civarında. Ekonomik ve kültürel hayatı canlı bir beldedir.

İlk yerleşenler 19. yüzyıl ortalarında Bozdoğan aşiretine mensup Yörükler oldu. Evlerinin üzerini otla örtüyorlardı, adına da Kaldırım diyorlardı. İsmi de oradan kalmıştır. Bir başka görüşe göre de sahile yakın olmasına rağmen yüksekçe bir yerde bulunduğundan Kaldırım adını almıştır. Ceyhan nehri ile sınırları, Yumurtalık'a isim veren dünyada ünlü Caretta kaplumbağalarının yaşama bölgesi, balık üretimi için yumurtlama, yavru balık üretim bölgesidir. Deniz ile bağlantılı sahile Yelkuma adı verilir. Dalyan kıyısı boyunca uzanır. Rüzgarın esişi ile birlikte kumların devamlı yer değiştirmesine tanık olunur. Dalyan bölgesinde her çeşit kuşun üremesi için de şartlar mevcuttur.

Kaldırım Beldesinin tarih içinde kurulup gelişmesinin arka planında Yörük topluluklarının göçebelikten yerleşik hayata geçişi olayı yatar. Bozdoğan aşiretine bağlı ailelerden sonra Suriye'den Antalya'ya ve oradan da Kaldırım'a yerleşen İnce Araplı kabilesi, sahile yakın yerdeki Kızılılgın'a yerleşen (1936 yılında) Aydınli Yörükleri, Aynalı, Kaçar Yörükleri de aynı yere yerleşmişlerdir. Bunlar içinde Aynalı adını taşıyan aile, yürüklük zamanında deve havutlarına ayna takanlar oldukları için sülale ismini de Aynalı olarak almışlardır. 1941 yılında ilkokul açılması dolayısıyla okuma yazma oranı

yüksektir. Yetişmiş çok sayıda insan görev alarak ülkenin kalkınmasına öncülük etmişlerdir. Kaldırım'da 15.000 dekar sulu, 25.000 dekar da kıraç arazi vardır. Seracılık ve tarım üretimi oldukça gelişmiş bir durumdadır. Topraklarının verimli olması dolayısıyla üretim artışı fazladır.

Kaldırım'da yaşayan insanlar kendi geleneksel kültür ve yaşama tarzını bir şekilde sürdürüyorlar. Genç kız ve kadınlar halı ve kilim dokuyarak ihtiyaçlarını karşılıyor. Köyün doğusunda Kızılgın, kuzeydoğusunda Mortepe dağları, kuzeybatısında Körtepe, güneyinde Cinlipınar tepesi, güneydoğusunda Hacıpamuk ovası, Seyhan ırmağı batısındadır.

5.12. Kuzupınarı

Köyün bilinen ilk ismi Tahiriye'dir. Tahir Bey'in adından geldiği hakkında bilgiler var. Tahir Bey, Bozdoğan aşiretinin bey ailesinden gelen bir şahıs olsa gerek. 19. yüzyıl sonlarına doğru Bozdoğan aşiretinden kopan ve Yumurtalık yöresine gelen Yörüklerin kurduğu köy, daha sonra devlet tarafından adı değiştirilerek Kuzupınarı olmuştur.

Köyün yerleşim alanı içinde Zeynepli, Hacımüminler, Hacıhüseyinler ve merkezde Tahiriye olmak üzere 4 mahallesi vardır. Mahalleler kurucularının isimlerini taşımaktadır. Kuzupınarı'nın kuruluşuna katılan başlıca aile toplulukları; Bozdoğanlar, Çingiller, Selçular, Kırgızlar (Sarı), Hasandedeler (Anaç), Samsalar, Gosturlar (artukarslan)'dır. Mazı tepesi mazı ağacının çok olmasından dolayı bu isim verilmiştir. Buradaki Zeynepli mahallesi çok kuzu beslediği için Kuzupınarı denmiş. Davuptepe, Kurtuluş Savaşı sırasında çeteler davulla haberleştikleri için bu isim verilmiştir. Atizi, bu mevkide bir kayanın üzerinde at izi olduğuna inanılmaktadır.

5.13. Sugözü

Adından da anlaşılacağı üzere kaynak sularının bol çıkmasından isim almıştır. Köyün içinde Acısu, Kızlarsuyu adını alan iki su kaynağı ve Boyalıdere adında bir su yatağı vardır. Acısu'ya deniz suyu karıştığı ve tuzlu olduğu için bu ismi almıştır. Kızlarsuyu'nun halk arasında anlatılan hikayesine göre “Bir düğün alayı giderken gelini taşıyan at su içinde dengesini kaybeder. Gelin suya düşer, boğulur ve ölür. İsmine de Kızlarsuyu derler.”

1930'lu yıllarda Sugözü'nün bulunduğu yerde kışlamak üzere gelen Yörükler köy olmaya karar verdiklerinde devlet tarafından "Hunutlu" ismi uygun görülür ve Ceyhan'a bağlıdır. 1957 yılında Yumurtalık ilçesinin kurulması üzerine 1961 yılında Sugözü adıyla bu ilçeye bağlanır.

Sugözü köyünde Tekeli, Karahacılı, Horzum, Çakallı, Burhan Yörük aşiretleri yaşar. Köyün arazisinin engebelik, kıraç olması dolayısıyla hayvancılık ve tarım geçim kaynağıdır. Ancak son yıllarda Sugözü termik santralinin köy sınırları içinde kurulması çalışmalarının başlaması üzerine topraklar değerlenmiş, ekonomik hayatta bir canlanma görülmüştür. 1957 yılında köyde ilkokulun açılmasıyla da eğitim hayatı canlanmıştır. Boyalıdere de Boyalı aşiretinin reisi öldüğü için bu isim verilmiştir. Kızlarsuyu bu dereden geçerken bir gelin öldüğü için bu isim verilmişti. Acısu, suyu acı olduğu için.

5.14. Yeniköy

Osmanlı'nın Dağılma Döneminin en büyük acılarını vatanlarını, topraklarını göç etmek zorunda kalan muhacirler çekti. 93 Harbi olarak da bilinen 1877–1878 Osmanlı–Rus savaşından sonra Bulgaristan yöresinden yüz binlerce Türk asıllı muhacir Anadolu'ya geldi. Bunlar için Osmanlı yönetimi 'iskan' politikası izleyerek uygun yerlere yerleştirdi hacı Aşık ile Hoca Abdi de 96 muhacirleri olarak Anadolu'ya Çukurova'ya gelenler arasındaydı. Bir süre kendilerine uygun yerleşim yeri aradılar. 1905 yılında Bulgaristan'ın Razgrad şehrinden Çukurova'ya gelen muhacirlerin ilk yerleşim yeri Hacı Kevik denilen yer oldu. 1936 yılındaki göç dalgasıyla Anadolu'ya gelen göçmenlerden bazı aileler kendileriyle aynı kültürü paylaşan Yeniköy'e geldi. 1950 yılındaki göç ile yine gelenler oldu, Yeniköy'e.

Kürt Reşolar ailesi ile Şam tarafından gelen Yörük aileler de köye yerleştiler. Köyün beyaz badanalı, bahçelerinde çiçeklerin boy attığı temizlik kültürüne büyük önem verilen Yeniköy'de yaşayanlar kısa zamanda tarım alanında önemli üretim yaparak geçimlerini sağladılar.

Köyün kuruluşuna katılan aileler; Kahya soyadını alanlar (Hafız Osmanlar, Hacı Hüseyinler, Selim Ağalar), Doğan soyadını alanlar (Beytullah Ağalar, Hüsnü Ağalar), Ünallar (Yusuf Onbaşılar), Nur soyadını alanlar (Hacıoğulları) ile Pınar, Dağ, Yılmaz, Coşkunlar, Çankaya, Aysu soyadını taşıyanlar köyde yaşarlar.

Dini inanç ve geleneklerine sıkı sıkıya bağlı olan muhacirler, köye geldiklerinde 1920’li yıllarda cami yaptırdılar. 1946 yılında da ilkokul açılarak eğitim hayatı canlanmıştır.

Yeniköy’lü olup da köyün tarihi kültürü hakkında geniş bilgilere sahip olan Yaşar Kahya’nın açıklamalarına göre “1938 yılında Beyrat’tan gelen bir Ermeni, Yeniköy sınırları içinde bulunan arazisini parselleyerek köylülere satmıştır.” Köyde nüfus artışı, okuyanların ve çalışmak isteyenlerin büyük şehirlere göç etmesi yüzünden neredeyse köyün kuruluşuna katılan ailelerin yeni nesillerinin 3/4’ü köyden ayrılmışlardır. Çoğunluğu Adana’da yaşamaktadır. 1990’lı yıllarda yenilenerek yaptırılan caminin önünde köyün kurucusu olan Hafız Kasım ile Hafız Osman’ın mezarları vardır.

5.15. Yeşilköy

19. yüzyıl ortalarında Osmanlı ülkesinin hemen her yerinde göçler ve yer değiştirmeler olmaktadır. Suriye’nin Osmanlı’ya bağlı olduğu zamanlarda Lazkiye taraflarında yaşayan Şih Hasan kabilesi şimdiki Yeşilyayla’nın bulunduğu yere, Ceyhan nehrinin Akdeniz’e döküldüğü alana yerleşir. Yazın sıcakları, sıtma başta olmak üzere çeşitli hastalıkların tehdit etmesi, kamış ve sazdan yapılan sağlıklı evlerde yaşama yerleşik hayatın başlıca sorunlarıdır.

Biz zaman sonra Osmanlı kumandanlarından Sait Paşa köye gelir, konaklar, köylülerin yerleşmesine yardımcı olur. Araziler ıslah edilir. Tarımda önemli gelişmeler yapılır ve köy Sait Paşa’nın adından dolayı Saidiye adını alır. Köyde sakız ağaçlarının da bulunmasından dolayı halk arasında Sakızağacı adıyla da tanınır. Yumurtalık’ın ilçe olmasından sonra da Yeşilyayla adıyla yeni ilçeye bağlanır. Köyde ağaçlandırma, tarım alanlarını ıslah çalışmaları başarıyla sürer. Susuzluk köyün başlıca sorunudur. Buna rağmen eğitimde önemli atılımlar ve nüfus artışının hızlı olması, sağlık hizmetlerinin de gelişmesi dolayısıyla 1988 yılında yapılan referandum sonucu belediyelik olur. Köyde yetiştirilen başlıca tarım ürünleri arpa, buğday, pamuk, salçalık biber, soya fasulyesi, yerfıstığıdır. Adana’ya her gün düzenli minibüs seferleri vardır. Yumurtalık Belediyesinin tahsis ettiği otobüs ile de ilçe ile ulaşım bağlantısı sağlanır. Cuni tepesi daha önceden üzerinde yaşamış olan kabilenin adını almıştır. Gölcihan suyunun esas kaynağı Ceyhan olduğu için bu ismi almıştı. Him gölü köyün hemen yanında olduğu

için bu ismi almıştır.

5.16. Zeytinbeli

Yumurtalık ilçesinin yakınında çevresi ile 30.000 dönüm civarında araziye kaplayan kuzeyde Davudi dağı eteklerine kadar dayanan sınırları ile Zeytinbeli beldesi bölgenin en canlı sosyal ve ekonomik hareketlerine sahne olmaktadır. 19. yüzyıl ortalarına kadar Bozdoğan Yörükleri içinde kalabalık bir topluluk olan Kılı obasının yerleşimiyle kurulmuştur. Köyün ilk kurulduğunda adının Fuadiye olduğu biliniyor. Dağ eteklerinde görülen sık zeytin ormanları dolayısıyla Yumurtalık'tan Ceyhan'a gidenler için yöreye "Zeytinbeli" adının verilmesine sebep olmuştur. Nitekim beldenin adı da yörenin coğrafi kültürüne uygun olarak 1970 yılında Zeytinbeli olmuştur.

Osmanlı döneminde Bozdoğan'ın bir parçası olan Kılı aşiretinden Bekir Ağa ve kardeşi Kocağa Hasan şimdi beldenin sınırları içinde kalan Çeşme denilen yere yerleştiler. Bozdoğan, Avşar, İran taraflarından göç ederek gelip yerleşen Onarlar ailelerinin de katılımıyla nüfus artışı olmuştur. Bölgenin en eski köyleri arasında olması dolayısıyla Osmanlı zamanında bile ilkokul vardı. 1928 yılına kadar üç sınıflı olarak hizmet veren ilkokul için 1970'li yıllarda ek binalar yapıldı. 1980 yılında Meryem ve Ali Öztürk adına ortaokul, '83 yılında da aynı okulun bünyesinde lise eğitimi başlamıştır. Köyde okuma yazma oranı % 100'ü bulmuştur. 1983 yılında kasabanın kuzeyinde dere yataklarını kaplayan Atatürk göletinin yapımı gerçekleşti. Sulu tarımın da altyapısının kurulmasıyla tarım ürünlerinde verim artışı sağlandı. Teknik bilgilerle yapılan seracılık, erken karpuz üretimi sayesinde önemli kazançlar elde edilmektedir.

Zeytinbeli beldesi eğitimde sağladığı başarılar, yetişmiş insan gücü, tarımda elde ettiği yüksek verim sayesinde Yumurtalık ilçesinin en gelişmiş yerleri arasında ön sırada yer alır. Köyün başlıca dağları Karayüce (Burası köyün en yüksek tepesidir), Bozlukeli (Toprak renginden ve bitki örtüsünün olmayışından), Sinekçikmaz (Burası da insanı ürperten bir sessizliğe sahip olmasından), Deleri = Çay deresi (Kıyısında dağ çayı yetiştirildiğinden), Bağırsakderesi (Kurtuluş Savaşında Dırna Ali adında bir şahsın bir Fransız askerini vurması sonucu bağırsakları çıkmış, bu nedenle bu isim verilmiştir), İkidere (Köy içinden geçen iki derenin köy dışında birleşmesinden dolayı bu isim verilmiştir).

5.17. Narlıören

Bundan 100 sene önce ilk yerleşildiğinde nar ağaçları mevcutmuş. Çevre de ören kalıntılarıyla birleşince adını Narlıören olarak almıştır. Çevrede Ese dağı, Dımışlı tepesi, Kamışlı deresi (Bahçelik) bulunmaktadır. Anderin ve Kadirli'den gitmişlerdir.

5.18. Keltepe

Köyün isminin kaynağı güneyindeki kel tepeden gelmektedir. Bu tepelikte hiç ağaç yetişmemektedir.

5.19. Kırmızıdam

Köy, adını kırmızı toprakla yapılmış evlerin damından alır. Mahallesi olan Şeyhganım ise adını zamanında yaşamış olan Ganim isimli hocanın isminden alır. Çevresinde Domuz tepe vardır. Buraya bu ismin verilme sebebi, ırmak taşınca domuzların buraya toplanmasıdır.

5.20. Yahşiler

Köy daha önce Dede dağının eteğinde Yeşilli Hüseyin Fakılı olarak bilinirsen başlayan kuraklık çeşmelerin kuruması sonucu bugünkü bulunduğu yere ırmak kıyısına ilk gelen ailenin adını alarak kurulmuştur. Dede dağı Cabbar Dede'den gelmektedir.

6. YUMURTALIK İLÇESİNİN HALK KÜLTÜRÜ

Geçiş Dönemi ve İnanmalar

İnsanoğlunun hayatının en önemli evreleri geçiş dönemleri yani doğum, evlilik ve ölümdür. Bu evrelerde karşımıza çok zengin folklorik unsurlar çıkmaktadır. Bu dönemlerin her aşamasında Türk toplumunun manevi değerleri karşımıza çıkmaktadır. Bu değerler giderek yok olmakta, azalmaktadır. Anlatan kaynak şahıslar dahi bunlar geçmişte kaldı diyerek anlatmaya bile çekiniyorlar. Onlar bile kendi kültürlerini artık bir kenara itmeye yavaş yavaş başlamışlar. Burada bize düşen görev ise bunları en azından toplayarak unutulmasını önlemektir.

6.1. Geçiş Dönemleri

6.1.1. Doğum

İnsanoğlunun daha doğmasıyla birlikte gelenek görenek ve inanmalarla tanışması başlıyor. Doğum öncesinde, doğum sonrasında, doğum esnasında uygulanan çok zengin bir gelenek, görenek, âdetlerimiz, inanışlarımız bulunmaktadır.

6.1.1.1. Çocuğu Olmayan Kadınlar İçin Yapılanlar (Sık Sık Düşük Yapan Kadınlar):

Türbe ziyaretlerine gidilmesi, adak adama, ebelere gidilmesi, adak kesilmesi, sık sık çocuğu düşen kadınlar Sıbıka adındaki hocaya giderler. 7 ad toplama adeti 7 kapı dolaşır. 7 ad toplanır. 7. evdeki kişinin adı konurdu. Mesela 7. evdeki kişinin ismi İsmail onun ismi İsmail olurdu. Hacer Koçak örnek verdi. Ablası sık sık düşük yapıyormuş. 7. kapının önünde dut ağacına bağlamışlar. Ev sahibi oğlan olursa İbrahim, kız olursa Emine koyun demiş. Kadını evdeki toprak kabına oturtmuşlar. Adaklı çocuklar olurmuş. 7 kişiden parça bez toplanması bu parçaları uç uca ekleyerek elbise dikilmesi ve 40 çıkana kadar çocuğun o elbiseyi giymesi. Erkek evlat isteyen oğlan muskası yaptırırmiş. Ocaklara gidilirmiş. Ocaklık geleneği mevcut. El vermesi böylece aileden gelerek duasının tedavi edici özelliğine sahip olduğu inancı vardır. Ocaktaki kişilere bir miktar para verilir. O hastalığın ağırlığı onun üzerinde kalmasın diye. (Kaynak Şahıs: Songül KOÇAK, 65)

6.1.1.2. Doğacak Çocuğu Tahmin Etmekle İlgili İnanışlar

Bazı köylerde makas ve bıçak saklanır. Kadın makası bulursa kızı, bıçağı bulursa oğlu olacağına inanılır. Evlendiği zaman gelinin kucağına erkek çocuk verilir. Oğlu olsun diye. Hamile kadının karnına bakarak sivriyse erkek yaygınsa kız olacak derler. Karın sağ tarafa yığılırsa erkek sol tarafa yığılırsa kız olacak denir. Kadın güzelleşirse oğlu, çirkinleşirse kızı olacak inancı vardır. Göbek kordonunun durumuna göre bir sonraki çocuğun kız mı erkek mi olacağı anlaşılmış. (K.Ş. Songül KOÇAK, 65)

6.1.1.3. Doğumdan Önce Yapılan Hazırlıklar

Çocuğun bohçası hazırlanır. Çocuğun yastığı, yorganı, giysileri, bezi, havlusu hazırlanır. (K.Ş. Hacer KOÇAK, 49)

6.1.1.4. Hamile Kadına Verilen İsimler

Dü boğaz, yüklü, hamile, karnı burnunda, vakti geçmiş, iki canlı vb. isimleri verilirmiş. (K.Ş. Sevilay DOĞAN, 49)

6.1.1.5. Hamile Kadınla İlgili İnanışlar

Hamilelik döneminde annenin canı ne isterse ona getirilmeye çalışılır. Aksi takdirde bunun çocuğa zarar vereceği düşünülür. Ayrıca annenin yediklerine dikkat etmesi gerekir. Yedikleri de çocuğa zarar verebilir. Yediklerinin çocukların belirli yerlerinde iz bırakacağına inanılır. Örneğin hamile kadın ciğeri eller veya yerse çocukta iz olur. Bu iz ciğer rengi bir izdir. Canı istediği şeyi yemezse çocuğu eksik doğacağı inancı vardır. Annenin kime bakarsa ona daha fazla benzeyeceği inancı vardır. Anne ölüye bakmaz kırk basacağına inanılır. Çirkin şeylere bakmaz, çocuk bundan etkileneceği inancı vardır. Örnek olarak çocuğun birinin kulağında küçük bir delik var bunu hamilelik döneminde annesinin istediği bir şeyi yiyememesine bağlıyorlar. Hamileliğin son üç ayı kritik dönemdir. Dikkat edilmesi gerekir. Ağır işler yaptırılmaz. Mümkünse rahat edebilmesi için annesinin yanına gönderilir. (K.Ş. Sevilay DOĞAN, 49)

6.1.1.6. Doğum Sırasında Yapılanlar

Doğumu ebeler kocakarılar yaparmış. Hatta nam yapmış. Ayşe ebe diye de bir kadın varmış. Doğum sırasında kullanılan malzemeler makas, iğne, cilet (çocuğun göbeğini kesmek için), sıcak su, havlu, bez vb. Doğum yapan kadının altına toprağı ısıtıp dökerlermiş sancısını azaltması için. Kadına şerbet, yağlı ballı yedirilip içirilirmiş. Yağlı ballı ekmeğin pişirilip yağlanıp pekmeze batırılmasıyla hazırlanıyor. Çocuğun eşi atılır anne görene kadar orda kalır. Oğlun olursa mükafatlandırmak için yağlı ballı yedirilirmiş. Başka bir amacı da erkek çocuk doğumu zor olduğu için. Anne kendini toplasın diye verilir. Erkek çocuk iri doğar. Bu da anneyi çok yorarmış. Ayrıca bol süt olması için. Düğümler çözülür, çeşmeler kapılar pencereler doğum kolay olsun diye açılır. (K.Ş. Sevilay DOĞAN, 49)

6.1.1.7. Doğumdan Sonra Yapılan İnanışlar

Yastığın annesinde çocuğunda yastığının altına iğne, makas, tarak, K.Kerim konurmuş. Kırk basmaması için. Ayrıca sarı örtü, kırmızı örtü örtülürmüş aynı şekilde kırk basmaması için. Göbek kordonu okulun, caminin, askeriye'nin, hastanenin bahçesine atılması çocuğun büyüyünce okuması, dindar olması, doktor olması veya asker olması için bu adet yapılmış. Doğum yapılan kadına ayran, su, şerbet içirilir. Çocuğun altı sıcak toprakla belenirmiş. Kadın uyutulmaz. Erkeği kadının yanına

yatırılır. Yine kırk basmaması için. Çocuk ilk defa aile büyüğünün veya babasının kucağına verilir. Çocuk 40'ı çıkmadan dışarı çıkarılmaz. 40 gün sonra banyo yaptırılır. Anne ve çocuk öyle dışarı çıkarlar. 40'ı çıkmamış çocuklar karşılaşmamalı alt alta evlerde bile bulunmamalıdır. 40'ı karışabilir. Karşılaşırlarsa iğne değişirler. 40 basarsa babasının ceketini çocuğun üzerine asılır. K. Kerim konur. Çocuğun evi taşlanır. Babası hediye dağıtılana kadar. Oğlu olan hediye dağıtana kadar evi taşlanır. (K.Ş. Hacer KOÇAK, 49)

6.1.1.8. Çocuğun Yıkanması

Doğumdan sonra öyle bir yıkarlar ve tuzlarlar. Tuzlamadaki amaç çocuğun terinin kokmaması derisinin cildinin sağlam olması, pişik olmaması için yapılır. 7 kırkında 7. günde 40 taş, 40 çeşit çiçek, bitki toplanır. Helkenin içine ayna tarak altın atılır. Çocuk yıkanır. Bu taşlar çıkınlanır. Sonra 40 da tekrar kullanılır. 40 da tekrar çocuk yıkanır, pırpılanır. Annesi evi o suyla ıslatılır. Ancak öyle dışarı çıkabilir. Yoksa 40 basar. (K.Ş. Sevilay DOĞAN, 49)

6.1.1.9. Çocuğa İsim Verilmesi

Hoca veya bir aile büyüğü salavatlarla ezanla üç defa ismini çocuğun kulağına fısıldardır. Bu isim verme olayı 3. gün yapılır. Genellikle aile büyüklerin ismi verilirmiştir. Duruma göre çocuk sürekli ölüyorsa yaşamıyorsa ismini yaşaması için yaşar, dursun, satılmış koyuyorlarmış. (Satılmış çocuğu sürekli ölen aile çocuğu ölmesin diye başka bir aileye satarmış. Çocuğun adı da Satılmış koyulur.) Veya durumuna göre çocuğun İlknur, Songül gibi isimler verilirmiştir. Çocuğun kulağına ilk olarak göbek ismi sonra esas ismi okunur, aile büyüğünün ismi verildiği zaman bu lütuftan ötürü çocuğa aile büyüğü hediyeler alır. (K.Ş. Songül KOÇAK, 65)

6.1.2. Sünnet Adetleri

Hazırlıklar yapılır. Çocuğa etek dikilir. Kirve kavramı vardır. Çocuğu sünnet olurken tutar. Kirve 1. dereceden akraba sayılır. Nikah düşmez. 7 göbeğe kadar. Ayrıca çocuğun kirvesi çocuğu sürekli kollar, destekler. Kız alınıp kız verilmez. Anne, bir helke içine su konur ve helkeye sokulur. Eline oklava verilir. Bunun amacı gelinini kıskanmasın diye. Çocuk kesilirken mevlütler okunur. Dualar edilir. Tekbirlerle çocuk kesilir. Çocuk kesilirken ağzına lokum verilir. Gelen misafirler çocuğa hediyeler verir.

Para verir. Çocuk sevindirilir. (K.Ş. Songül KOÇAK, 65)

6.1.3. Askerlik Adetleri

Bütün akrabaların eş dostların askere gitmeden önce ziyaret edilmesi helallik istenmesi. Bütün akrabalar eş-dost askere gidecek delikanlıyı bir ay önceden yemeğe davet eder. Cebine bir miktar para koyar. Askere gönderilirken yağlı sokum veya simit üç defa ısırtılır. Duvara asılır. Askerden dönene kadar saklanır. Gelince kurda kuşa yem edilir. (Bu evde daha yiyeceği lokması var anlamına geliyormuş). Gitmeden akşam kına yakılır. Çalgı düğün yapılır. Kurbanlar kesilir. Dualar edilir. Yemekler verilir. Mürüvvetini belki göremez şimdi görsün diye yapılır. Geldikten sonra da şükür mahiyetinde kurbanlar kesilir. Mevlüt okunur. Yemekler verilir. Adaklar yerine getirilir. (K.Ş. Sevilay DOĞAN, 49)

6.1.4. Evlenme Gelenekleri

Evlilik ile ilgili gelenekler Halkbiliminin en önemli kaynakları arasındadır. Çünkü evlilik ve düğünlerle ilgili gelenekler bir çok folklorik malzemeyi içinde barındırmaktadır. Gerçi artık eski gelenekler pek yaşatılmıyor. Hatta giderek yok oluyor. Ama bunları gene de geç yozlaşan köylerimizde görebiliyoruz.

Evlenecek kız ve erkekte aranan bir takım özellikler bulunmaktadır. Bilindiği gibi Anadolu'nun her tarafından gelin ve damat adayının öncelikle hasta olup olmadığına bakılır. Ayrıca güzellik, huy ve zenginlik değerlendirilen özelliklerdendir.

Genelde kızın topuğuna, ellerine evine bakılırmış. Topuğundan, ellerinden iş yapıp yapmadığı anlaşılmış. Kapı deliğinden kızın parmağı geçirtilirilmiş. Ev gizlice incelenirmiş. Tuvalet, banyo, mutfak, halı altı, sedir altı fark ettirilmeden kontrol edilirmiş. Kız her yönüyle incelenirmiş. Gerçi şimdi de okuyan aranıyor. Ekseri sülale veya akraba takip edilirmiş. Herkes kızını akrabasına verirmiş. Bunun çeşitli sebepleri var. Birincisi tanıdık olur diye ikincisi küçük yerlerde pek öyle imkan bulamayabilirler diğer bir sebebi ise mirasların paylaşılmaması için veya yabancıya gitmesin diye verilirmiş.

Anne göz gezdirir. Araştırır. Gençlerde düğünlerde bayramlarda ortalığı kolağan ederler.

Gençler evlenme isteklerini çeşitli şekillerde ifade ederler. Pilava kaşık saplanması, babanın ayakkabısına çivi çakılması, gencin babasına ters konuşmaya başlaması benim işlerime bakmıyor diye...

Gençler direk babasına annesine babasına evlenmek istediklerini dile getiremezler. Bu da iletişim kopukluğunu göstermektedir. Ama bizim geleneklerimiz buna da çözüm bulmuş.

Evlenme çağı günümüzde erkekler için yirmi yaşı geçmektedir. Kızlar için evlenme çağı ise kızın okuyup okumamasına göre değişmektedir. Eğer kız okumuyorsa 15 yaşını doldurdu mu evlilik çağına geldiği söylenir. Gelinlik çağa geldin denir. Bu yaş kız okuyorsa, tahsili ölçüsünde arttırılır. Tabi fazla arttırılması hoş değildir.

Her şeyin bir zamanı olduğu gibi evliliğinde bir zamanı vardır. Bu zaman geçildi mi bir daha zor olacağı düşünülür. Tabi ki halk arasında yaygın bir ifade vardır. “Kısmet” sen ne yaparsan boş denir. Bunlara evde kalmış kız veya erkek denir. Kızlara halk arasında kız kurusu da denir. Bu nedenle genellik kişilerin kendileri de ailelerde zamanı gelince çocuklarının mürüvvetini, muradını görmek ister.

Evlenmemiş kız veya erkeklerin bu nedenden ötürü çeşitli inanışlarla kısmetleri açılmaya çalışılır. Hocalara gidilir. Muskalar yakılır. Ziyaretlere gidilir. Hayırlı bir kısmet istenir adaklar adanır. Cumadan ilk çıkana bir kilit açtırılır ve o kilit kapatılmaz. O kilitte birlikte kısmetinin açılacağına inanılır. O kilit eve duvara asılır. Anahtar şeklinde kolyeler 41 Ayetel Kürsü okunur ve boyna asılır. Bu şekilde dileklerin kabul olacağına inanılır. Evlenen çiftin kurdelesinden bir parça alınır. Bu parça ne kadar kısa olursa evliliğinde o kadar kısa olacağına inanılır. Gelin damadın ayakkabısının altına isim yazılır. Kızlar gelinin çiçeğini kapmaya çalışır. Darısı bulaşsın diye... Ayrıca düğünlerde kız ve erkek karşılıklı dururlarda, oynarlarsa veya birbirlerine şeker atarlarsa etraftaki insanlar bu durumu anlardı. Oğlanın anası direk istemeye giderdi. İlçemiz deniz kenarında olduğu için denizden üstü çıplak bir genç gelirse sana kız falan vermezler diyerek korkuturlarmış. Ayrıca kısmet açmak için Düğün evinden bardak çalınmış.

Eğer kız beğenilmişse oğlanın annesi veya yakın akrabası tarafından hazırlık

yapma duyurma amacıyla kızın evine gidilir. Filanın oğlu filanın kızını istiyormuş denir. Çıtlatma denir buna giderler çıtlatırlar. Kız tarafı da bir danışalım derler araştırırlar. Veya başka bir şekilde reddederse kızın gönlü yok demektir. Sizin kısmetiniz bizde değil derlerse veya bizim kızın daha yaşı küçük veya önde daha sırası var derlerse iş yatar demektir. (K.Ş. Sevilay DOĞAN, 49)

6.1.4.1. Köylerde Süregelen Düğün Adetleri

Evlenme çağına gelmiş erkekler kendi köylerinden, komşu köy, kasaba ve ilçelerden kız beğenmeye başlarlar. Eğer oğlan kızı beğenmiş ve kızıdan da onay almışsa, ailesine konuyu iletir. Oğlan ailesi hatırı sayılır kişi veya kişilerin vasıtasıyla kızı istemeye gider. Kız tarafı belirli bir süre ister. Eğer oğlan tarafının isteğini kesinlikle reddetmiyorsa. Bu süre zarfında aile için yoklama yapılır. Büyüklerden, kızın kardeşinden onay alındıktan sonra kızın ağzı aranır. Kızıdan olur aldıktan sonra işin gizlilik yanı kalmaz ve yasallaşır. Artık konu köyün dilindedir.

6.1.4.2. Küçük Tatlı

Oğlan ve kız evlerinin ortak olarak uygun gördükleri bir tarihteki hatırı sayılır birkaç kişinin de götürülmesiyle kız evine gidilir. Bu olayın adı “Dünür Gitme”. Kız evine gidildikten sonra hal ve hatır sormalardan ve karşılıklı iltifatlardan sonra ağzı laf etmesini bilen bir kişi durumu kız babasına şöyle aktarır. “Arkadaş gelene niçin geldiniz denmez. Biz, Allah’ın emri, peygamberin kavliyle kızınızı oğlumuz falana istiyoruz.” Kız babası da “Münasip gördük hayırlı uğurlu olsun” der. Ancak, kız evi işi tam karara bağlamamışsa birkaç gün muhlet alınır. Ve olay aile içinde değerlendirilir. Karar uygun bulunduyorsa kız tarafının uygun gördüğü bir tarihte küçük tatlı yenir. Bu merasimde baklava veya lokum yenir. Kıza söz yüzüğü takılır. Bir büyük veya imam takar. Hatta bahşiş koparır makas kesmiyor diyerek

6.1.4.3. Nişan

Daha önce kız eviyle oğlan evi anlaştıkları elbiseler, takılar alınarak ve yine belirli bir gün belirlenerek akraba ve dostlar da çağırılarak kız evinde toplanırlar. Oğlan tarafı bolca tatlı getirir. Halk arasında nişanın bir adı da büyük tatlıdır. Daha sonra daha önceden ayarlanmış çalgılar ile çeşitli oyunlar oynanır. Bütün akraba ve dostlarla birlikte oyunlar oynanarak bu olay en iyi şekilde kutlanır. Daha sonra oğlan tarafından

bir konuşmacı tarafından yüzükler takılır. Hediye getirenler hediyelerinin geline sunarlar. Takı takmak isteyenler takarlar. Gelin ile damat tebrik edilir. Daha sonra dualarla tatlılar yenir.

6.1.4.4. Ara Kesme ve Düğün Hazırlığı

Daha önce oğlan tarafından kız evine top bezler gereği kadar yataklık ve yorganlık pamuk gönderilir. Artık her şey tamamdır. Bundan sonra da düğün günü tespit edilir. Düğün hazırlıklarına başlanır. Genellikle düğünler pamuk buğday hasatından sonra yapılır.

6.1.4.5. Okuntu (Davetiye) Dağıtımı

Her iki ailede dost, akraba, arkadaş, köylü şehirli dostlarına davetiye gönderilir. Davetiyeyi oğlan ve kız tarafının belirlediği kişiler dağıtır. Aileye yakınlığı veya cemaatteki yerine göre elbiselik gömleklik havlu okuntu olarak verilir. Daha uzak kişilere de kart gönderilir.

6.1.4.6. Düğünün Başlaması

Kız evinin yapılan anlaşmadan sonra Perşembe gününden itibaren bütün hazırlıklar yapılır. Yemek için kesilecek hayvanlar, fasulye, patates vb. mevsimine göre yiyecek hazırlığı yapılır. Yeterince yufka ekmek yapılır. Damadın en yakın arkadaşlarından iki genç sadıç olur. Sadıçlar bütün düğün boyunca yardımcı olurlar. Perşembe günü bütün köy halkı oğlan evine giderek öğlen namazından sonra bayrak kaldırılır. Bu olayla düğün resmen başlamış olur. Bayrağın bağlandığı direğin uç kısmına ayna, soğan ve tavuk tüyü, iğne asılır. Düğün bitiminde aynayı düşüren veya kıran aynadan bir parça geline getiren kişiye gelin hediye verir. Oğlan tarafının durumu müsaitse bayrak dikme töreninde bir kurban kesilerek kan akıtır. Bu olay halk arasında gelenekleşmiştir. Düğünün başlamasıyla Cuma veya Cumartesi düğün merasimi çalgılarla birlikte başlar. Oğlanevi tarafı oğlan evinde kız evi tarafı kız evinde eğlenirler. Merasim boyunca çalgılar eşliğinde gelen misafirler karşılanır. Ağırlanır, yedirilir, içirilir, geç kalması gerekiyorsa yatırılır. Bu eğlenceler Pazar sabahına kadar devam eder. Bundan önce Cumartesi akşamı kına yakma olayı vardır.

6.1.4.7. Kına Yakma Olayı

Oğlan evinin davet ettiği kişiler kız evine kına yakmaya giderler. Kına yakma

merasimi cumartesi gününü Pazar sabahına bağlayan gedenin akşamı başlar. Kız evi de kendi davetlilerini çağırır. Oğlan evinin tuttuğu çalgıcılar eşliğinde kına yakma merasimi yapılır. Önce her iki tarafında katılımıyla halaylar çekilir, oyunlar oynanır. Yine kınadan önce oğlan kızı kısa süre götürür. Kız ile oğlan merasim yerine birlikte gelirler. Bir süre oyunlar oynandıktan sonra kına yakma işi başlar. Kız evinin belirlediği kızlar oğlan evinin getirdiği kınayı özerler. Daha sonra müzik eşliğinde kız ve oğlan tarafının kızları ellerinde içinde kına olan tepsilerle gelin ve damadın aralarına alarak oynarlar. Bu arada çalgılar susar sesi güzel olan bir kişi aşağıdaki kına türküsünü gelinin başucunda söyler:

Kız anası kız anası
Başında mumlar yanası
İşte koyup gidiyorum
Hani elimin kınası

Kız anam yazgım buymuş
Kızlara böyle buyurulmuş
Kız anadan ayrılması
Yalan değil gerçek imiş

Kız anası kız anası
Başında mumlar yanası
Kız kınayı yaktırmıyor
Hani bunun öz anası
Baba kızın çok muydu
Bir kız sana yük müydü
Kör olası emmilerim
Hiç oğlunuz yok muydu

Babam ekinin bitti mi?
Kardeş ekmeğin bitti mi?
İşte koyup gidiyorum
El kızı keyfin yetti mi?

Babam ekmeğın bitti mi?
Kardeş efkarın gitti mi?
İşte geldim gidiyorum
El kıza keyfin yetti mi?

Gidiyorum gidiyorum
Ben bu ele ne diyorum
Uzak değil anacığım
Emmi gile gidiyorum.

Bu türküyü söylemedeki amaç, gelini ve akrabalarını ağlatmaktır. Bu olaydan sonra kınacılar kız evine yemek için bir alıcı bırakır. Artık herkes dağılıp gitmesi gereken yere gitmek üzere ayrılır.

6.1.4.8. Geline Gitme ve Gelin İndirme

Pazar sabahı oğlan evi bir yandan yemek işini yürütürken öbür yandan da geline gitme hazırlıkları yapar. Köyün gençleri halay çekerler. (Bu halaylar üç ayak, Kırıkhan, lorki, halebi gibi...) Köyün genç kızları da yine çalgılar eşliğinde çiftetelli gibi oyunlar oynarlar. Şayet gelin aynı köyden veya yakın bir komşu köyden getirilecekse öğle saatlerine yakın düğün halayı kız evine doğru çalgılar eşliğinde oynayarak ve eğlenerek yol alırlar.

Bu sırada bir kişi de elinde bayrağı taşır. Bu sırada damat ve gelin, gelinin bir veya iki yakını ile şehre kuaföre gidip gerekli gelin süslemesini yaparlar. Artık oğlan evi kız evine gelmiştir. Halaylar çekilmektedir. Şayet gelinle damat şehirden hala gelmemişse, araba gelirken klakson çalarak kız evine gelir. Araba kız evinin avlusunda durur gelin ile damat oyunlardan sonra örtme denilen yere götürülür. Burada gelinin arkadaşları hem tebrik eder hem de vedalaşırlar. Bundan sonra gelinin kardeşleri değişik renklerde bezleri gelinin beline bağlarlar buna kuşak bağlama denir. Üç defa gelinin etrafında çevirir ve en sonunda beline bağlarlar. Daha sonra gelin anne, baba ve kardeşleriyle vedalaşır. Çalgılar eşliğinde damat gelinin kolundan tutarak birlikte arabaya binerler. Gelin arabası önde diğer arabalar arkada olmak üzere klakson çalarak oğlan evine giderler. Bu sırada gelinin indirilişini izlemek için köyün bütün insanları ve

davetlileri toplanmış merak içinde beklemektedirler. Gelin arabası oğlan evinin kapısında durur. Tabi çalgılar devamlı çalmaktadır. Daha sonra davullar susar. Sesi açık olan bir kişi oğlan evi davetlilerinden bağırarak para ve hediyeler toplar. Bu olaya halk arasında “kırkım” denir. Kırkımdan sonra gelini kaynanası arabadan indirmek ister. Gelin ve damat arabadan indikten sonra davul çiftetelli çalar. Gelin, damat kardeşleri oynarlar. Oyundan sonra gelin eve götürülürken gelin evin kapısında bulunan içinden su ve çiçek bulunan çevreyi (vazoyu) kırar. Üstünden geçer. Bu şekilde uğursuzlukların ortadan kalkacağına inanılır. Gelin ve damada yapılmış olan büyüünün bozulması içindir.

Daha sonra geline üzerinde bal sürülmüş asma veya dut bayrağı verilir. Gelin bu yaprağı kapıya yapıştırılır. Mutluluk ve soy sürmesi için veya evlilik dut veya asma gibi sağlam bal gibi tatlı olsun diyerdir Gine kapıya çivi çakılır. Evlilik sağlam olması için. Kaynana her iki kolunu da açar. Gelin bir kolunun damat bir kolunun altında geçer. Bu hareketin amacı kaynanaya sevgi ve saygı beslemeleridir. Daha sonra davetliler ve akrabalar gelini tebrik eder ve hoş geldin derler. Gelin ve damat daha sonra büyüklerin ellerini öperek onların hayır dualarının alırlar daha sonra bütün davetliler vedalaşarak giderler.

Daha sonra gerdek gecesinin bitiminde tan davulu çalınır. Düğün gününün sabahında hem düğünün bitişini hem gelinin temiz oluşunu hem de kadın oluşunu duyuran davuldur.

Gelin ve damat büyüklerin ellerini öpmeye giderler. Daha sonra gelin mevlüdü yapılır. Erkek evinde mevlüt okunur. Gelen misafirler gene hediyeler getirirler. Kız ve damat kızın ailesine ziyarete giderler. Hatta kız belirli süre sonra hasret gidermesi için evine gönderilir.

Kız ve oğlan birbirini sever fakat ailesi razı olmazsa kaçırma adeti vardır. Kız oğlana kaçar. Bunun sonrasında araya hatırı sayılı insanlar konularak barıştırılmaya çalıştırılırlar. Fakat barışması 7 yıla kadar sürenler bulunmaktadır.

Ayrıca gelinle damat eve getirildikleri vakit gelin ve damadın üzerine bir tas içerisinde bozuk para buğday, arpa, şeker atılır. Bereket bolluk anlamındadır.

Kına esnasında ortaya bir yastık 3 defa vurulur. Kız bu yastığın etrafından 7 defa

dönderttirilir. Üzerine oturtturulur. Kucağına erkek çocuğı olsun diye erkek çocuk oturtturulur. Veya yataklarında erkek çocuk yuvarlattırılır. Kına gecesi türküler söylenir. Çerezler dağıtılır. Mumlar yakılır.

Bir başka inanca göre bir ipe kemik veya yumurta bağlanır. Evin önündeki ağacın bir dalın sarkıtır. Damadın bu kemiğı, yumurtayı ağızıyla yakalaması istenir. Bu evden kız almanın kolay olmadığını göstermek içindir.

Gelinin kucağın küçük bir çocuk yastığı verilirmiş. Tez elden çocuğı olması için

Kapan oyunu oynarlarmış. Erkek evi kız evine giderken bir bekar erkek (darısı bulaşsın diye bekar erkek) kadın kılığına sokulurmuş. Kafasına kırmızı yağlık atılmış. Dansöz gibi oynarmış erkekler ona sarkarlarmış. Cimciklermiş. Gelin evine girene kadar. Geline evine girer bahşişini alır çıkarmış. Ayrıca kayınbabanın veya damadın büyüklerinden birine arabalaştığı veya hamut geçirirlermiş. Üstüne binmeye çalışırlarmış. Bu da gene kız almanın bu evden zor olduğunu göstergesiymiş. Damat arabadan indirilip yürütölürmüş.

Düğünlerde yemekler hazırlanmış. Özel iki aşçı tutarlarmış. Konu komşu yardımcı olurmuş. Aşçılar bahşişlerini almadan tencerenin kapağını açmazlarmış.

Sadıçlar düğünde damadın en önemli yardımcılarıdır. Damadı ayrıca sürekli korurlar, kollarlarmış. Damadı kaçırlar veya damadın ayakkabısının çalan kişi sadıçtan yüklü bir para alabilirmiş. Bu nedenle düğün boyunca damadı kollarmış.

Düğün yapılırken yakınlarda ölü varsa ölü evine gidilir, izin istenirmiş. Saygıdan ötürü hazırlıkta yapıldığı için düğününde yapılması gerekmektedir.

“Oğlan da bizim kız da bizim

Yaralı da bizim ölüde bizim”

Denilerek izin istenirmiş. Ölü evi de

“Ölü bizim ölümü düğünde bizim düğünümüz” diyerek müsaade verirmiş.

Bayrak indirilirken bütün ahali gene toplanmış. Gelenlere kahve çay

pişirilirmiş. Ayrıca mendil verilirmiş.

Kesim kesilirken pek istemem olayı olmazmış. “Ne alırsanız şerefimize” denirmiş, veya “size atınıza göre yular takmayı bilirsiniz” denirmiş.

Başlık parası öyle yaygın bir adet değildir. Ama bazı yerlerde kız evinin ihtiyaçlarını, masraflarını karşılayacak şekilde süt hakkı süt parası istenirmiş. O para yenmez tamamıyla kıza harcanıyor. Ayrıca bayrağa ayna takılmasının sebebi aydınlık olması içindir. Düğünde bayraktaki ayna taşlanır. Düşüren veya bir parça getiren bahşiş alırdı. Gelin arabasının önü kesilir. Sandığı üzerine oturulur. Gelin evinin kapısı tutulur. Bunların hepsinde yüklü bahşişler alınırdı. Ayrıca bazı yerlerde damada soğan ayna asılı direği vurması veya yumurtayı vurması istenirmiş. Damat gerdek odasına girerken dalı yumruklanırmış, çok eskiden güreşlerde olurmuş ayrıca cirit oyunu da düğünlerde oynanırmış.

Düğün aşamasında nişan da düğünde kız tarafı oğlan tarafını, oğlan tarafı da kız tarafını görür. Yani baştan sonra bir insan ne ihtiyacı varsa alınmaya çalışılır. Bayramlarda gene kız da erkek de görülür. Düğünden sonra kız tarafı da erkek tarafı da bohça yapar. Birbirlerine verirler. Nişan da düğün de alınan bütün eşyalar bir sininin içerisine konur sergilenir. Gelenler bu eşyalara bakarlar ve kendileri de sininin içerisine hediyelerini atarlar. Düğünden önce sık sık kaynaşmak, tanışmak amacıyla birbirlerini ziyaret ederler, hediyeleşirler. Kız tarafı oğlan evi geldiği zaman birere yağlık takar aile büyüklerine. Bütün bayramda, nişanda toplanan altın 80 gramı geçtiği zaman oğlan evi kurban bayramında bir koç getirir. Ayrıca kurdele bağlanır ve bir de koca yüzük veya bilezik takıp gönderilir. Düğünden önce esvap kesilir buna kesim de denilir. Düğün için çeşitli belirlemeler yapılır. Düğünde çaycılar, kahveciler tutulur. Gelin arabadan inmez bir tane çığırtkan oğlanın babasını çağırır. Ne verirsin diye sorarlar. Para altın hayvan alırlar. Annesini çağırırlar. Ondan da alırlar. Hatta şöyle bir diyalog yaşanır. Tosun verecem der çağırtkan tosunu zaten veriyorsun der. (Oğlanı kastederek) (K.Ş. Hacer KOÇAK,49 ; K.Ş. Songül KOÇAK, 65)

6.1.5. Ölüm Adetleri

Akşamdan öldüyse sabaha kadar beklenir. Işıklar üç gün yakılır. Üzerine bıçak konur. Kibleye çevrilir. Konu komşu yemekler çaylar getirilir. Kazanlar kurulur.

Kadınsa kadın yıkar, erkekse erkek yıkar. Abdestler alınır. Yıkandığı yerde üç gün lamba söndürülmez. (Buraya geleceğine inanılır). Kefenleri hazırlanır. Hoca cenazeye abdest aldırır. Ölü kanılık suyla yıkanmış (ne soğuk, ne de çok sıcak). Temiz olsun diye bu su seçilmiş. Suyu el vurulmazmış. Suyun içine çiçek atılır. (Limon, reyhan, gül, güzel kokması için) Kazanlar kurulur kaynatılır. Sabunlar rendelenir. Yıkanmaya baştan başlanır. Ayağına kadar her tarafı iyice yıkanır. Biri sol tarafına biri sağ tarafına geçermiş. Biri sabunlarken biri su tutarmış. Meftayı yıkarken ezmeyeceksin yıpratmayacaksın. Mefta su içinde kalmayacak şekilde konur. Dualar okuna okuna yıkanır. Duru su dökmeye başlanır. Aile bireylerinden isteyen olursa 3 defa baştan aşağı su döker. Ölü kadın ise 3 tane yağlık kafasına 1 er tane yağlık ellerine bağlanır. Eline kafasına kına katılır. Çöre otundan kefenin içine konur. Uğursuzluğu önlemesi için nazara da iyi geldiğine inanılır. Çöre otunu 7 kişi 3 Kulhu bir Elham okuya okuya kefenin içine atarlarmış. Temiz çarşafla her tarafı temizlenir. Kefene konur göğsünden aşağısı örtülür. Eli dışarıda kalır. Çocukları, kardeşleri gelir gelini öpüp helalleşirler. Ellerini de bağlarlar kefenlerler. Ayak baş parmakları birbirine bağlanır. Cenaze namazı kılınır. Hısım akraba omuzlarında götürürler. Çocukları veya babası mezara indirir. Kocasını nikahı düştüğü için indirmez. Mezarın başına zeytin, kavak, çiçek dikilirmiş. Ölü sahiplerinin üzerine biraz ölü toprağı atılır acısı azaldın diye. Mezardan gelene kadar yemekler hazırlanır. Dualar okunur. Gelenler çay şeker, yemeklik malzemeler, yemekler getirirler. (Yardımlaşma örneği)

3 gün cenaze evi yemek pişirmez. 3. gün öğlene kadar helva yaparlar. Helvalar yemekler dağıtılır. Kuranlar okunur. Yemekler yapılır. 7 yemeği 40, 52 yemekleri yapılır. 52'sinde lokum dökülür. Elin kemikten ayrıldığı zamanmış. Burnun direği sızlarmış lokum döküldüğü zaman sızı hafiflermiş.

Anlatılan bir rivayete göre kişi öldüğünde mezarlıkta beklerlermiş. Kim öldü diye düşünürlermiş. Kafası tak diye vurduğu zaman kendisinin öldüğünü anlarmış. İmamında bu sesi duyduğuna inanılmış. (Tabi kalbi temiz, emeli temiz imam bu sesi duyarmış).

Ölümü yaklaşan kişi için dünyalığını topluyor, dünyalığını düşünüyor, bir ayağı çukurda, vadesi yaklaşmış denirmiş. Ölen kişinin hep sonrasında anlatılır. Öleceğini anlamıştı helallik istemişti veya belirtiler göstermişti denir. Ölü yakınları yas tutarlar,

ağlarlar. Saçlar taranmaz tıraş olunmaz. Kıyafetler değiştirilmez. Banyo yapılmaz. Ölüm olayı bayramda olmuşsa buna yaslı bayram denir. Bu dönemde gelen misafirlere sadece acı kahve içirilir. Ölü yakınlarını acısı hafiflemesi için, acısı soğuması için sıcak sac devrilir onun üzerinde acısı hafiflesin diye banyo yaptırılır. Ölünün arkasından ağıtlar yakılmış, sırf bu işi yapan kadınlar varmış. Onlar çağırılmış. Ölü ortaya alınır veya bir elbisesi ortaya alınıp ağıtlar yakılmış. Ağıtlar genelde yakılan kişinin adıyla anılmış. İskat denilen ölen kişinin günahları hafiflesin diye yakınları arasında para toplanır ve fakirlere dağıtılır. (K.Ş. Sevilay DOĞAN, 49)

6.2. İNANMALAR

6.2.1. Adak ve Dilekle İlgili İnanışlar

Adak veya dilek için önemli ve kutsal kabul edilen türbe ve yatırlara gidilir. Buralara da çeşitli dileklerde bulunulur ve adaklar adanılır. Bunlara göre adaklar gelinip gerçekleştirilir. (K.Ş. Hakkı ECEVİT, 67)

6.2.2. Alın Yazısıyla İlgili İnanışlar

Bilindiği gibi kaderle ilgili inanış sadece yumurtalıkta değil Anadolu'nun her tarafında mevcut olan belirgin bir inanmadır. Bu inanma kaynağını dinden alır.

Alnına ne yazılırsa onu çekersin. Bu alın yazısı anne karnında yazılmıştır. Ne yazılmışsa o olur. (K.Ş. Sevilan DOĞAN, 49)

6.2.3. Aynaya Bakmak

“Gece aynaya bakılmaz. Bilhassa evlenecek olan kız ve oğlanlar gece aynaya bakmaması gerekir. Çünkü gece aynaya bakmak bahtını karartır.”

6.2.4. Nazarla İlgili İnanışlar

Nazardan korunmanın en meşhur yolu, üzerinde veya nazardan korunması istenen eşyada çörekotu taşımaktır.

Yetişkin bir insan veya bir çocuk hastalandığında nazar deyip değmediğini anlamak için kurşun dökerlermiş.

“Bu işle uğraşan kadının kurşun eritmek için özel bir tavaşı olurdu. Bu tavada kurşun eritilir. Eritilen kurşun soğuk suya atılır. Soğuk suya atarken hasta olan kişinin kafasına bir tepsi konur. Bu tepsinin üstüne için soğuk su olan bir kap konur. (K.Ş. Ganime YILMAZ, 80)

Eritilen kurşun işte bu soğuk suyun olduğu kaba atılır. “Caz” diye bir ses çıkar. Kadın: “aboo”, “Süphanallah” falan der. Sonrada nazar varsa “erkekli dişili” der. Yani nazarın çok fazla olduğunu söyler.

Bu kaptaki suyun bir kısmı hastaya içirilir. Evin belirli yerlerine serpilir. Su daha sonra ayağı deymedik bir yere dökülür. Katılan kurşun üzerinden yorumlar yapılır. Kurşun kapının üzerine asılır.

6.2.5. Hayvanlarla İlgili İnanışlar

Baykuşun uğursuzluğuna inanılır. Kara kedi uğursuzdur. Balıkla anlatılan çeşitli inanışlar mevcuttur. Anlatılan rivayete göre Hz. Nuh’un gemisi fareler tarafından delinmiş. Bu nedenle fareler pek hayırla anılmaz. Balıklar bu deliği kapatmışlar. Bu nedenle insanlar seni kanın akmadan yiyebilsinler denmiş. Kanı akmadan yenilebilen tek hayvandır. (K.Ş. Hakkı ECEVİT, 67)

6.2.6. Sakız Çiğnemek

Özellikle gece sakız çiğneyen çocuklar büyükler tarafından uyarılır. Eğer o günde veya yakın bir zamandan birisi ölmüşse onun ismi söylenerek “.... Etini mi çiğniyorsun” denir. Yani gece sakız çiğnemek ölü eti çiğnemek gibidir. (K.Ş. Şerife SARAÇ, 55)

6.2.7. Aşure Ayıyla İlgili İnanışlar

Hz. Nuh’un gemisinde kalan bütün yiyeceklerden atılarak yemek yapıldığına aşurenin de buradan geldiğine inanılır. Gemi de her şeyden biraz kalmıştır. Bu nedenle hepsini atarlar. Bu aya Muharrem ayı da denir. (K.Ş. Celal DOĞAN, 51)

6.2.8. Şifa ile İlgili İnanışlar

Mezarlıkta bir meşe ağacı varmış. Hasta, aydaş hastalığı, gelişemeyen çocuklar bu ağacın gövdesinden 7 defa geçirilirmiş.

Gelişemeyen zayıf çocuklara yürüyemeyen konuşamayan çocuklara 4 yolun ortasına kazan koyarlarmış. Altına da kepli ağaç, meşe odunu koyarlarmış.

Atı hastalananlar atlarını belirli mezarların etrafında 7 defa dolandırırlarmış. Hamile kadın 9 ayda doğum geç olursa doğum kolaylaşsın diye devenin altından geçirirlermiş. (K.Ş. Osman Şose, 50)

6.2.9. Ziyaretler, Yatırlarla İlgili İnanışlar

Dedeler bulunurmuş. Çoban Dede, Uzun Dede, Demir Dede, Dur Hasan Dede, Cabbar Dede bunlar ziyaret edilirmiş. Bunların 7 kardeş olduğuna inanırlarmış.

Çoban Dedeyle, Cabbar Dede kardeşlermiş, Cabbar dede ayakkabıcıymış. Çoban Dede çobanlık yapıyormuş. Mendilinde sütü Cabbar Dedeye getirmiş. Cabbar Dede de kadının birinin ayakkabısını yapıyormuş. Çoban Dede kadının topuğunu görünce kalbi bozulmuş. Süt şar şar akmaya başlamış. Cabbar Dede de dağ başında kim olsa erer önemli olan insanlar içinde ermek demiş. Süt durmuş.

Daha sonra bu dedelere bağlanan çeşitli hikayeler bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de ağanın biri hacca gitmiş. Yanında bir tutması varmış. Ağa hacıya gitmiş. Ağanın karısı da bir gün yemek pişirmiş. Ağan burada olsaydı sıcak sıcak yedi demiş. Tutma ben götürürüm demiş. Sonuç olarak ağanın yanına varmış. Yemeğin dumanı üzerindeymiş. Ağa Hacıdan gelmiş. İnsanlar elini öpmeye gelmişler. Ağada tutmayı göstererek esas mübarek insan o demiş. Tutma kaybolmuş. Bu hikaye dedelere bağlanmaktadır. (K.Ş. Hakkı ECEVİT, 67)

6.2.10. Yağmur Yağması için Yapılan İnanışlar

Ziyaretlere gidilirmiş. Namazlar kılınır adaklar adanır, kurbanlar kesilirmiş. Keçiler susuz bırakılarak dağda meletilirmiş. Godu godular oynanırmış.

Godu godular; çatal çıbığın üzerine eski bir kıyafet giydirilir. Başına bir şapka takılır, ceketler ters giydirilir. Buna günahsız, daha günahı olmayan küçük çocuklar yapar. Ceketler ters giyilirmiş. Kapı kapı çocuklar şu tekerlemeyi söyleyerek dolaşırlarmış. İnsanlarda onların üzerine su, bulgur, buğday vb. atarlarmış.

Godu godu neden oldu
Bir kaşık sudan oldu
Buğday verenin oğlu olsun
Arpa verenin kızı olsun
Hot badi badi
Anan baban neden öldü
Bir kaşıcık sudan öldü
Tarlalar yarık yarık
Çiftçilerin beli bükük
Yerden bereket gökten yağmur
Ver Allah'ım ver
Sicim gibi sulu sulu yağmur ver

Yağmur yağmazsa kelleye dua yazıp iple bağlayıp dereye ısıyorlarmış. Saf olan duası kabul olacak birisi götürülür. Ortalık yağmura doymasıyla birlikte kelle geri çekilir. Yoksa ortalığın selin götürebileceğine inanılır. Sel getirmeyin üzerimize derlermiş. İrinen zakkum ağacına bağlarlarmış (K.Ş. Hakkı ECEVİT, 67)

6.2.11. Tabiat Hadiseleriyle İlgili İnanmalar

Yerin altında bir sarı kız varmış. Bu sarı kızın ayağı altında sabun varmış. Sabun ayağının altından kaydığı zaman sarıkız sallanır. Dünyada sallanırmış. Dünya öküzün boynuzunun arasındaymış, sallandıkça veya kuyruğundaymış. Öküz sallandıkça deprem olurmuş. (K.Ş. Hakkı ECEVİT, 67)

6.2.12. Tırnak Kesme ile İlgili İnanmalar

Halk arasında tırnak kesmenin zamanı ve yeri vardır. Gece tırnak kesmek pek hoş karşılanmaz. Her yerde ulu orta tırnak kesilmez. Elinin titrek olacağına inanılır. (K.Ş. Abdullah TURUNÇ, 27)

6.2.13. Ağaçlarla İlgili İnanışlar

Hartıp ağacı (Keçi boynuzu) uğursuz olduğu söylenirmiş. Çeşitli ağaçlar uğurlu, çeşitli ağaçlar uğursuzdur. Bunların biri faydalıdır. Diğerleri zararlıdır. Örneğin keçi boynuzu zararlı uğursuz, çörekotu faydalı nazardan korur. Ayrıca insanlar evlendiği zaman gelin kapıya dut yaprağı asma yaprağı yapıştırır. Ayrıca mezarlarda ulu meşeler vardır. Tedavi edicidir. Gövdesinden geçen çocuklar iyileşirler. (K.Ş. Hakkı ECEVİT, 67)

6.2.14. Günlerle İlgili İnanışlar

İnsanlar için zaman kavramı çok önemlidir. İnsanoğlu zamana da çeşitli inanmalar yüklemiştir. Perşembeye deri denirmiş. o gün iş yapılmaz, çamaşır yıkanmaz. Uğursuz olduğuna inanılır iş tutulmaz. (K.Ş. Hakkı ECEVİT, 67)

7. HALK HEKİMLİĞİ

Bilindiği gibi halk hekimliği İslamiyet öncesi dönemlere uzanan köklü bir geçmişe sahiptir. Altay Türklerin sihirbazlık hekimlik gibi vasıfları da vardı. Bu geleneğin özünü kaybetmeden ancak değişikliğe uğrayan özellikleriyle yakın zamanımıza kadar devam ettiğini söyleyebiliriz.

Birçok eski dönemlerden kalan uygulamaların İslami motiflerle tekrardan şekillenerek devam ettiğini görebiliriz.

Genelde halk hekimli karşımıza ocaklık geleneği şeklinde elvermeyle çıkmaktadır. Bir aileye bu gelenek veriliyor. Bu ailenin soyuyla birlikte bir sonraki nesle el vererek yüzyıllarca sürmektedir. Duası veya uygulamaları tedavi edici kişilere ocak denir.

Eskiden tıp bu kadar gelişmiş değildi veya insanlara bu kadar imkân bulunamayabiliyordu. Halkta çözümü yine kendi bünyesinde buluyordu. Kendi yaralarını kendi sarıyor. Kendi çözümlerini üretiyor.

- Taban çiçeği, deve çökerten, pıtıraklı otlar kaynatılıp içilirmiş. Kalbe iyi gelirmiş. Kalp damarlarını açarmış

- Mura alı: Kaynatıp içtiğın zaman şekeri düşürüyor.
- akır Dikeni: Sıtma hastalığına iyi geliyormuş.
- Vezir yaprağı: Yaranın üzerine veya yanığa iyi gelir.
- Petir ağacı: Yaprakğı haşlanıp hamur haline getirilip yaranın üzerine vurulurmuş.
- Sınıkılar (Kırıkılar): varmış. Kocakarılar karnış, hamur, davar kılıyla tedavi ederlermiş.
- Yılan Kabuğı: Hayvana insana yedirdiğın zaman sinirleri döküyormuş.

Ayrıca denize de ocale denirmiş. Girildiğı zaman yaralara iyi gelir. Ayrıca kumu da sızılara felçleri tedavi edicidir. Deniz suyu çok faydalıdır. Pişiklere iyi gelir. Sinüsütleri temizler. (K.Ş. Osman ŞOSE, 50) (K.Ş. Hakkı ECEVİT, 67)

8. YUMURTALIK İLÇESİNİN HALK EDEBİYATI

8.1. AĞIT

Ağıt; “Halk şiirinde ölen bir kişinin ardından söylenen, onun meziyetlerini belirten, ölümünden duyulan üzüntüleri dile getiren şiirlerdir.” Divan edebiyatında mersiyeler durumundadır.⁶

Bunların menşeyini eski Türklerdeki ölenin ardından ayin yapma adetine, yani “yuğ törenleri”ne kadar götürebiliriz. Bugünde Doğu ve Orta ve Güney Anadolu’da ölü için ağıt yakmak geleneği vardır. Belli bir zaman içinde ölü evine gelen herkes, bilhassa halk şiiri geleneğine yabancı olmayanlar, duygularını şiir halinde anlatır. Yalanda olsa içten ağlamasa da ağlarlar. Böyle yakılan ağıtlar tam anonimlik özelliğine sahiptir. Daha ilk söyleyenin ağzından çıkarken öteki ağıtlara büyük ölçüde malzeme verir. Halk şairleri de ağıtlar söylemişlerdir. Bunların öteki anonim ağıtlardan farkı belli kişilerin eseri olmasıdır. Aşıklar daha çok, ölümü çevresinde yankılar uyandıran kimseler için ağıt söylemişlerdir. Delikanlı iken veya yeni evli iken ölenler, bir hileye bir düzene kurban gidenler, ölümleri bir ailenin veya zümrenin yıkımına sebep olanlar gibi. Halk şairleri sel, zelzele, salgın hastalıkları gibi büyük felaketler için yazılan şiirlere de ağıt adını vermektedir.⁷

Ağıtlarda halkımızın kültürü geçmişi saklıdır. Bir kısmı yüz, yüz elli yıl öncesini anlatan bu ağıtlarda bazen Göktürk yazıtlarında görüldüğü gibi bir sesleniş, bazen Dede Korkut Hikayelerinde olduğu gibi yiğitçe bir haykırış vardır.

Anadolu’da söylenen her türkünün olduğu gibi her ağıdın da bir öyküsü vardır. Halk hissettiğini gönlüyle söyler. Ölen kişinin yakınları sevenleri yürek acısıyla çırpınarak söyledikleri feryatlarıdır. Ağıtlar genellikle ölen kişinin, yakılan kişinin adıyla bilinir. Halk kültürümüzde bu işi yapan meşhur ağıtçılarımız bulunmaktadır. Genelde ağıda bunlar çağrılır yakılır. Ama bir acılı anne bir ciğeri yanmış yar, bir baba bunlardan geri kalmaz yürekleri ortaya koyup içini dökerler. Öykülerini de zaten ağıtların içerisinden bulmak mümkündür.

---

⁶ Dilçin, Cem, a.g.e., s. 340.

⁷ Güzel, Abdurrahman, a.g.e., s. 374.

1. Karanın Ağdı

Sereme sereme seremediler
Mezarı olduğunda
Bir yılandan adam ölür mü
Karamış kara dirler

Yüce dağdan sallıydı
Bizi buldu bu dert
Zeytinbeli hep döküldü
Vermedi felek vermedi.

2. Ağıt

Suna kızım suna kızım
Ağ elleri kınalı kızım
Niye beni sevmez misin
Dargın mısın bana a kızım (K.Ş. Songül KAÇAK, 65)

Yokluğun bizi hüseyinimi yakmış
Kurban olam acı ölüm
Kızımızı bizden ayırma
Suna kızım suna kızım

Yağmur yağar yer ıslanır.
Guzun toprakla beslenir.
Seni soran herkes sana seslenir
Yavrularını öksüz bırakıp gittin

3. Ağıt

9 oğlum vuruldu
9 da kazan kuruldu
Düşman başına vermesin
9'u birden kırıldı.

9 tane var yiğidim
Derdi deldi geçti bağrımı
Borcum var üstüne benim olursa
Yürekten keserim guzum vay

Borcum var aman Osmanım
Hani Hallim uslanım
Düşmanların saz çalıyor
Nerdesin guzum ses verin. (K.Ş. Songül KOÇAK, 65)

4. Ağıt

Dışarıda sattılar gülleri
Şekerden tatlı dilleri
Elin elime kavuşamadı
Bu garip yiğidin ne olur halleri

Sevdiğine kavuşamaz
Ne olur bu garip yiğidin halleri
Soldu artık gülleri
Ne olur bu garip yiğidin halleri

Uzun boyun göremedim
Evvel bize çok gelirdin
Gittin uğramaz oldun
Ne olur bu garip yiğidin halleri

Benden yana varırsan
Anan bana darılır
İki tane hastalık bacağımdan sarılır
Ne olur bu garip yiğidin halleri

Çardağa çıkmış uyumuş
Helkesi dolu su imiş.
Zeytinbeli Zeytinbeli
Benimde görün ölümü (K.Ş.Songül KOÇAK, 65)

5. Sarı Osman'ın Ağdı

El işine diktin direk
Buna dayanır mı yürek
Kalemlinin sinesine
Kanlar akmış süre süre

Gözlerin kör ola motor
Bir gün çekmedi yasını
Guzum benim geçti gitti
Sayıklar yetimlerin seni

Tarlasına vardımydın
Üzerine çökmüş motor
Nideyim Sarı Osmanım
Buralarda yetim kızların

Gözlerin kör ola motor
Bir gün çekmemiş yasını
Kuzum dereye düşmüş
Tahir duymuş sesini

Tarlasına vardımydın
Orasıda vermiş mozlak
İnce belli sarı Osmanlım
Orası da vermiş mozlak

Cadanalım hazel oğlum Mehmet ile gezer
Biri sarı biri kara
Oğlum Mehmedinden güzel
Osmanım Mehmedinden güzel

Anan muradın alasın
Ben böyle ölüm görmedim
Aya gövdesinden ayrı (K.Ş. Osman ŞOSE, 50)

6. Ağıt

Bir fincandan da kahve içtim
Öldüm öldüm kusamadım
Telli kunduramı giyip
Direm direm basamadım

Arabayı yer ettiler
Üstüne kilim örttüler
Ölüm haberini iletiler
Kalem kitap okuttular. (K.Ş. Songül KOÇAK, 65)

7. Ağıt

Sabahınan cumburluna biniyrodum bir hoppalının
Düşman başına vermesin kanlı pırtılı sohpalının
Vurmasına gam tuturdum görenler yerinsin diye
Vurmasına gam tuturdum kalbi yere gelsin diye
Önüne koyup vurdurturdum görenler bayılsın diye (K.Ş. Songül KOÇAK, 65)

8. Ağıt

Yatağını da bir savana sardılar.
Karpuz tarlasına hemen vardılar

Bir hevesle gitti ölü buldular
Muradı koynunda kaldı Salihin

Salih başına yıldırım düşmüş
Her tarafı yanmış pişmiş börtlemiş
Simsiyah olupta boğazı şişmiş
Muradı koynunda kaldı Salihin

Giderim giderim nerde kaldırım
Orda Salihime düşmüş yıldırım
Hekime savcıya tezce bildirni
Muradı koynunda kaldı Salihin

Elinde radyosu hala çalışıyor
Arkadaşları başucunda ağlıyor
Ecel çevirmiş ya orda buluyor
Muradı koynunda kaldı Salihin

Acı haber gelip köye yayıldı
Salih ölmüş diyen yol koyuldu
Anası da düşüp bayıldı
Muradı koynunda kaldı Salihin

İki köye birden kazıldı mezar
Oturmuş Osman'ın dertlenip yazar
Kaderin yazdığını Allah'ım bozar
Şu yalan dünyadan göçtü Salihim

Koca Zeytinbeli yollara düştü
Böyle bir acıya aklımız şaştı
Şösen Osman'da söyleyip coştı
Allah'ın rahmetinde göçtü Salihim (K.Ş. Osman ŞOSE, 50)

9. Askeri Öğrencinin Ağdı (Zeytinbeli Ağdı)

Adana'ya vardımıdı
Var oğlumun koğuşlar
Acep bana gösterir mi?
Başındaki çavuşları

Adana'ya vardımıdı
Trampetten tatlı öter
Küçücükken asker ettim
Kuzum koğuşunda yatar

Hoş geldin hacı dayısı
Biz olduk başı kayısı
Kızlarıma gıran girsin
Oğlum hepsinin iyisi

Tarlalarda ot yolarım
Ayak yalın başım kavak
Allah sabrımı versin
Uzun gece olmaz sabah

Kurban olam Cennet bacı
Vurdum başıma başıma
Beni kuzuma salarsan
Kurban olurum eşine

Gada'ullım Müzeyyen gelin
Görümceni verme ele
Dam dolusu selam salmış (K.Ş. Hakkı ECEVİT, 67)

10. Karanın Ağdı

Ben beylerin bacısıyım
Altımda atım yalaklar
Cenazeni gılsın Garam
Şu göğlerdeki Melekler

Gani ağa Gani ağa
Al mantını çekik dağa
Aslanı çakallar boğmuş
Derelerde guva guva

Dem tutturdum guyuyunan
Garam yundu suyuyunan
Get de görüş efendioğlun
Adanada Viliyinen

Dem tutturdum nicesine
Garbi yelin deysin deyi
Aslan Garam harbediyor
Emmilerim gelsin deyi

Datlı efendi datlı efendi
İzin verde getireyim
Guma fazla beklemişler
Yatağına yatırayım

Zeytinbeli ot oynağı
Zifirden firek köyneği
Sefil anan düğün kurmuş
Garam oynasın deyi

Hele mezar mezara
Mezarın otu bozmara
Varın söyleyin göğcelere
Gızım çeksınler bazara

Oğlu olan öğünmesın
Olmayanlar yerınmesın
Şu garamın akranları
Gözlerıme görünmesın

Tekerek garam tekerek
Laf verır yaşın çekerek
Düşünlerde oynar oyun
Cöbüne mendıl sokarak (K.Ş. Hakkı ECEVİT, 67)

11. İnce Hacınn Ağıdı

İşte geldım mezerıne
Ağlıyorum üzerene
Emmılerım düğün kurmuş
Adananın pazarına

Şu ışlığı görüyön mu_
Bedenıne dar gelıyor
Benım için öldürdüler
Namusuma ar gelıyor

Yanıyorum yanıyorum
Gökte bulut dönüyorum
Nereden bır atlı çıksa
İnce Hacım sanıyorum
Yürüdü tutarlı uşadı
Kuşanın gayret kuşadı

Benim arkam çok diyordun
Hani emmiyin uşığı

Tatarlının söğütleri
Top top olup bitti mi ola
Avin almış İnce Hacı'm
Muradına yettim ola

Kadın alayım Uraşan
Deli olur bu derde düşen
Ulaş beri gel kayınım
Hacımın hali perişan

Adananın dölüğünde
Bizim uşak oymağınan
Hacım kaçkın gece gelir
Kahvaltı yer kaymağınan

Çıkıntı derende burnuna
Beni de aldı terkiye
Uraşana el ediyor
Ulaşın diyor bakiye

Şu dağlara karlar yağdı
Çalılar boyunun eğdi
Öyle deme kele bacım
Gitti geldi yol eyledi

Düşman gelir katar katar
Hacım kolun bir hoş atar
Altı patın topu dönse
Hacım bir orduya yeter

Gayrı canımdan usandım
Obalar vuruyor sözü
Topuğumdan kurşun değil
Görmesin Hacım gözü

Üzüm kara üzüm kara
Salkımları düzüm kara
Buna düşman kızı derler
Garardımdan yüzüm karar

Kıyık İnce Hacım kıyık
Ağ dudakta sümbül bıyık
Onu aldı doydu mu ola
Tatarlı da koca büyük

Belinde hama kuşağı
Şuna canım kaynamaz mı?
Nerede bir düğün görse
İnce Hacım oynamaz mı?

Zöhrenin gözü sürmeli
Hacıya öğüt vermeli
Yüreği yangın hacımın
Binboğadan kar salmadı. (K.Ş. Songül KOÇAK, 65)

12. Ağıt

Gadan alırım Hürü Dezze
Çıkıları kim çezecek
Öldüğüme yanamıyom
Kasım öksüz kim bakacak

Şu evimin yılığına
Bakın benim soluğıma
Muradım garnımda galdı
Koku dökün belığıme

Uzun yollara gittim de
Çamlarını keser hızır
Karakol bebek ister
Memlekette çift mezar (K.Ş. Ayşe YALÇIN, 70)

13. Ağıt

Yarenleri, yoldaşları, konuları, komşuları
Mezarını eller deşmez, yok mu idi gardaşları
Nereye geldik çaylı kızı
Gelsin de burada otursun
Gelin küsmüş gidiyor
Getsin de onu getirsin. (K.Ş. Ahmet YILMAZ, 54)

14. Ağıt

Kapısında badem ağacı hele dalına dalına
Gelin bizi unutmamış gelir salına salına
Gadan alıyım gelin Zeytinbeli senin elin
Kırılınca kolların beşik sallamamış gelin

Beşir babam kız Beşir
Aklını başına devşir
Ayastan düğürün gelmiş
Kalk bacım gayfeni pişir. (K.Ş. Ganime YILMAZ, 80)

8.2. ALKIŞ VE KARGIÇLAR

Türkçe aklamak, övmek, medh-ü sena etmek, şükretmek, hamdetmek kökünden gelen ve Kaşgarlı Mahmut tarafından Hz. Peygambere getirilen salavat anlamında da kullanılan alkış kelimesi bugün sadece el çırpma suretiyle ifade edilen takdir göstergesinin adı olarak kullanılmaktadır. Türk İslam tarihinde ise devlet büyüklerine karşı törenlerde söylenen övgü, şükür ve iyi dilek sözlerine alkış adı verilmiştir. Folklorik olarak alkış halk dilinde dua niteliğindeki sözlerdir. Bu sözlerin pek çoğu halkın duyusunu, düşüncesini ifade eder. Bilindiği gibi Dede Korkut Hikayelerinde de alkış örnekleri bulunmaktadır. Alkış ile dua aslında ayrılabilir. Ancak bu iki ürüne folklorik olarak bakıldığında aynı sınıfta incelemek gerekir.⁸

Kargış ise Türkçe sözlükte; “Kargışlamak işi veya bu amaçla söylenen sözler, lanet, telin, beddua” olarak tanımlanmaktadır. Alkış ve kargışlara kimi zaman dua, beddua dendiği de olmaktadır.⁹

Anadolu’nun her yerinde olduğu gibi ilçemizde de duygu ve düşünceleri, hisleri ifade de dua ve bedduadan yararlanılmıştır. Halk bünyesine yerleşmiştir.

8.2.1. Yumurtalık alkışları

Yumurtalık alkışları şu gruplar da incelemek mümkündür. Bunlar:

8.2.2. Daha Çok Gençler İçin Yapılan Alkışlar

Gençlerin sevdiğine kavuşması ve hayatta başarılı olması temennisi ifade eden alkışlardır. Bunlar:

Allah göynü muradını versin
Allah ne muradın varsa vesin
Allah istediğine kavuştursun
Allah sevdiğine kavuştursun
Allah tuttuğunu altın etsin
Allah sevdiğin kıza nasip etsin

⁸ İslam Ansiklopedisi, C.II, İstanbul 1989, s. 470.

⁹ Türkçe Sözlük, C.II, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1988, s. 799.

Allah başlı gelinler ola (İyiliği görülen kızlara yapılan dualardır)

Allah başarılar versin

Allah zihin açıklığı versin

Allah özendiğini versin

Başın pınar olsun, ayağın göl olsun

Allah doğru yola götürsün

Başına ak günler doğsun

8.2.3. Yolculuk ve Uğurlama Alkışları

Ben sana yolladım. Allah'a emanet

Allah kavuştursun

Allah yol akkınılığı versin

Sen bana yolla sağ selamet, ya rabbim

Allah yolunu açık etsin

Allah göğsü merhametli kullarla görüştürsün

Allah kazalardan belalardan korusun

Su gibi git, su gibi gel

Salcalan gidin. Salcalan gelinl. (Sağlıcakla gidin, sağlıcakla gelin anlamındadır)

Oralar mekanın, buralar dikenin olsun. (Gelin kızı uğurlarken söylenen alkıştır.)

8.2.4. Aile İçin Yapılan Alkışlar

Karı koca ve çocuklar için yapılan alkışlardır.

Allah ekmeğinin bütün etsin

Allah hayırlı evlat versin

Allah göğsü merhametli, karını imanlı evlatlar versin

Çocuğunu Allah bağışlasın

Allah seni çoluk çocuğuna kavuştursun

Allah seni başımızdan eksik etmesin

Allah analı babalı büyüsün

Allah evlat acısı göstermesin

Allah çoluğunu, çocuğunu bağışlasın.

8.2.5. Bela ve Musibetleri Dile Getirip Bunlardan Uzak Olmayı Temenni Eden Alkışlar

Bunlar ilk bakışta bela ve musibetleri dile getirdiğinden beddua gibi söylenir. Ancak olumsuzluk eki ile duaya çevrilir.

Allah zevalini versin
Allah belanı vermesin
Ocağın sönmeysesice
Allah kem damarlarını kırsın (Öfkeli olan için söylenir)
Gözün kör olmasın hadi!

8.2.6. Sağlık ve Uzun Ömrüle İlgili Alkışlar

Bir iyilik karşısında veya sevgi ve şefkatin tesiriyle daha çok büyükler tarafından söylenen alkışlardır. Bunlar:

Allah iyiliğini versin
Eline koluna sağlık
Allah uzun ömürler versin
Allah acil şifalar vermesin
Elin ayağın dert görmesin
Allah eline koluna dert vermesin
Allah dert verip derman aratmasın

8.2.7. Sadece Kişiyi İlgilendiren ve Ciddilik Taşıyan Kargışlar

Yumurtalık yöresinde oldukça fazla kargış örneği bulmak mümkündür. Bu kargışları bu bölümde incelemek mümkündür.

8.2.8. Çocuklarla İlgili Kargışlar

Bunlar daha çok anlık duyulan öfke neticesinde ebeveynlerin tepkisini dile getiren ve ciddi anlam taşımayan alkışlardır.

Geberesine çocuk
Cıbarına gelesice
Çocuğuna gelsin hadi!
Olmaklara ermeyesice
Çocuğuna şim indirsın (“üzerine şimşek düşsün” anlamındadır)
Sıraca yiyesice (Sarılık hastalığına yakalanasica anlamını taşır)

8.2.9. Anlık Tepkilerden Doğan ve Ciddilik Taşımayan Kargışlar

Bu tür kargışlar söylendiğinde, kimi zaman gülümseme, kimi zaman da kabahat işlemenin vermiş olduğu mahcubiyetle bakılır. Söyleyen kişinin aslında kastettiği ile söyledikleri aynı değildir. Yani anlık tepkilerde ve kızgınlıkla veya fazla samimiyetten dolayı bu tür kargışlar söylenebilmektedir.

Ayrıca bu tür kargışların muhatabı genellikle bir kişidir. Yani ev, ocak, aile gibi kurumlar kargışa dahil edilmez. Bu kargışlar:

Allah canını alsın.
Var ocağın sönsün hadi!
Allah cezanı / cevizini versin
Allah belanı versin
Allah zevalini versin
Zıkkımın kökünü yiyesice
Damalan yiyesice
Allah müstakını versin
Sang ölümlerine gelesice
Allah canını alsın
Gözün kör olsun

8.2.10. Sadece Kişiyi İlgilendiren ve Ciddilik Taşıyan Kargışlar

Allah defterini dürsün
Allah bir belanı versin
Allah nüzul etsin
Allah benden beterini versin

Allah gün yüzü gördürmesin
Allah'ından bulunsun inşallah
Allah taş etsin
Allah senin bana benim sana yüzümü göstermesin
Allah sürüm sürüm süründürsün
Nim olasıca
Mürd olasıca
Sang ölümlere gelesice
Sangadak ölümden gidesice
Kurşunlara gelesice
Elin ayağın tutmasın
Boynu altında kalasıca
Bana yaptığını Allah da sana yapsın
İki yakan bir araya gelmesin
Gudum gudum gudurasıca
Gözün açık gitsin inşallah
Muradına ermeden geberecise
Ciğer başına ateş düşecise
Gevur ölümüne gidesice
Cehennem dibine gidisice
Naha gözü kör oldun da yedenler bulunamasın
Eli kına yüzü duvak görmeyesice
Gevur içine gidesice
Gidişin olur da gelişin olmaz inşallah!
Yağlı kurşun yiyesice
Zıkkımın kökünü yiyesice

8.2.11. Kişi ve Ailesini İlgilendiren Kargışlar

Oduna ocana kül elensin
Evine baykuşla dönesin
Bacasına baykuşla dünesin

8.3. ÂŞIKLIK VE ŞİİR GELENEĞİ

Her ülkenin, bölgenin, yörenin kendi bünyesinden çıkardığı yüce yürekleri olduğu gibi ilçemizde de âşıklık ve şiir söyleme geleneği bulunmaktadır. Âşıklık geleneği pek yaygın olarak bilinmemekle birlikte kendine has üsluplarıyla şiir söyleyen birçok kişiyle karşılaştım. Tabi bunların hepsini almam mümkün olmadı. Ama bir kaçını verdim. Bunların hepsi bulunmayı bekleyen bir değer. Âşıkların en önemlisi ve bilineni yörede yaşayan Âşık Dertli Kazım-u'dur.

Bunun yanında yıllarca şiir yazıp biriktiren hayattaki sevgiyi, coşkuyu, üzüntüyü bir şekilde yaşayan birçok şahsiyette bulunmaktadır.

8.3.1. Âşık Dertli KAZIM-U

Dertli Kazım Adana'nın Yumurtalık ilçesinin Gölovası köyünde 1926 yılında dünyaya gelir. Onun şiir yazmasını sağlayan gençlik ve çocukluk yıllarında okuduğu Sürmeli Bey, Kerem ile Aslı, Şah İsmail ve benzeri kitaplardır. Onları okuyarak ezber etmiş. Kendisi de onlar gibi olmaya özen göstermiştir. Halasının kızı olan Güllü'ye aşkının şiir ve hikâye ile anlatılmış olması da bu özentinin bir sonucudur. Kısaca okuduğu kitaplar ve Güllüye olan aşkı onu şiirlere sürükler. Dertli Kazım hayattan pek beklediğini bulamadığı için ölmeden önce kendi mezarını yaptırmıştır.

Sonuç itibariyle, Dertli şiirlerinde hiçbir zaman mahlas kullanmayan, irticalen atışma yapamayan, bağlama çalmasını bilmeyen, vatansever, Atatürkçü, inançlı, devlete Cumhuriyete bağlı aydın bir halk şairidir.

Şiirlerinde hep kendi adını kullanmıştır. Ceyhan'ın Yumurtalık'ın, Göl ovası'nın sembolü, simgesi olan kendi halinde bir Dertli Kazım'dır.¹⁰ Burada yöreyle ilgili şiirine de yer vermek istiyorum.

Türkiye'nin Cenneti

Dinleyiniz biraz tarif edeyim

Çukurova Türkiye'nin cenneti

Dört mevsimi birbirinden güzeldir.
Çukurova Türkiye'nin cenneti

Kar yağıp da kapanmıyor yolları
Deli poyraz kurumuyor dalları
Kovanında bal tutmuyor balları
Çukurova Türkiye'nin cenneti

Her mevsiminde koyun kuzu yamaçta
Çiftçi işçi bir şey yapmak amaçta
Avcıların gözü keklik tuvaçta
Çukurova Türkiye'nin cenneti

Çiçekler var koylarında çayırda
Tazı tavşan kovalıyor bayırda
Sığirtmaçlar tutsak değil ahırda
Çukurova Türkiye'nin cenneti

Dertli KAZIM git manavda muz ara
Zebze meyve her gün gelir pazara
Bu bölgemiz gelmesin hiç nazara
Çukurova Türkiye'nin cenneti

8.3.2. Yumurtalık İlçesi Şiirleri

1. Çok özledim vatanımı ilimi
Görmek için geldim zeytin belini
Koklamak isterdim gonca gülünü
Kavunu var karpuzu var köyümüzün

Hiç gördün mü Karayücel yokuşu
Ne güzeldir şu çamların kokusu

---

¹⁰ Dr. Halil ATILGAN, Aşık Dertli KAZIM-U.

Gel de seyret yükseklerden bakışı
Üzerinde göleti var köyümün.

Yol üstünde köyümüzü kurdular
Kuzeyin derin kuyu vurdular
Hep okuyup gurbet elde kaldılar
Ebesi var doktoru var köyümüzün

Tarlası var sebze meyve ekilir
Dağlarında çam fidan dikilir
Buğdayları harmanlara dökülür
Kaymakamı subayı var köyümün

Koca yatak küllü pınar çeşmesi
Ne de güzel olur içmesi
Döne döne şu yollardan geçmesi
Çukurova yaylası var köyümüzün.

(K.Ş. Osman ŞOSE, 50)

2. Hele bir söyle şairim
Yeni başkan tahta geçti
Neler oldu neler değişti
Bildiğim kadarıyla
Türkmen boyundan ırkı var
Kurt derisinden kürkü var
Az zamanda çok iş gören
Çağa göre hizmet veren
Enerji yüklü çarkı var
Boşa çalım satanlardan
Kuru sıkı atanlardan
Çok farkı var

Hele bir söyle şairim
Yeni başkan tahta geçti
Neler oldu ne değişti
Çare araya araya
Beyaz eyledi arayı
Kaldırdı çöplüğe attı
Pasifliğin anasını
Belediye binasını
Yaptı padişah sarayı
Hele bir söyle şairim
Habip Salıç tahta geçti
Neler oldu neler değişti
Gördüğüm bildiğim kadarıyla
Tarih dolu bu alanlar
Üstü kapalı kalanlar
Görülecek hale geldi
Vurgun yiyip felç olanlar
Dirilecek hale geldi
Küskün olan suskun olan
Dile geldi
Kirli perişan parkları
Caddeleri sokakları
Sevilecek hale geldi
Şahsı tahminime göre

Sayın Belediye Başkanı
Habip Salıç beyefendinin
Kıymetini halkımız bilirse
Maddi manevi destekleyen olursa
Engelleri aşacak
Menzile ulaşacak
YUMURTALIK ilçemiz

Yerli yabancı turist dolup taşacak
Gönlü kalbi ezikler
Bazı istemezükler
Hayret edip şaşacak
Sayın Belediye Başkanımız diyor ki
Bu Vatan sizin bizim hepimizin
Beraber oluşalım
Birlikte çalışalım
Yüreğiniz var ise
Tarihi ilçemizi
Döndürelim Paris'e
Avrupalı turiste

Şair İlyas usta diyor ki
Şahsi tahminlerime göre
Başkan Habip Salıç'tan
Marifet fişkırıyor
Aklı ayağı eli
Köy dediğiniz ilçe
Olacak insan seli
Ticaret davulları
Gümbür gümbür ötecek
Ayrılan satsak yetecek
Pıtırak tarlasında
Şimdi güller bitecek
Para görürse eller, beş yıldızlı oteller
Hizmete sunulacak
Şair İlyas usta diyor ki
Çok parlaktır geçmişi geleceği
Gelin görün hakikati gerçeği
Çukurova'nın gülü çiçeği
YUMURTALIK ilçesi

Yumurtalık ilçemizin
Çağa doğru akışına
Efsaneli nakışına
Bakar bakar şaşarsın
Aşık olur sevdalara düşersin
Ben fırıncı şair İlyas usta olarak
Gurur duyuyorum
Anıyla şanıyla her yönüyle
Türkiye'min adına
Hele hele Yumurtalık
İlçemizin doyum olmaz tadına
Gözümüzü gönlümüzü süsleyen
En lezzetli balıkları
Tarihi eserleri bünyesinde besleyen
Plajların birincisi
Akdeniz'in incisi
Yumurtalık ilçesi
Plaj kurallarına uydun
Çarşıda volta
Denize olta atasın
Zevkine göre canlı
Balık tutarsın
Getirir şair İlyas ustanın
Taş ocağı fırınına atarsın
İşgeliye meşguliye
Ücreti almaz
Afiyetle yer yutarsın
Bazı plajlar
Ziftten kömürden
Olur kapkara
Amma gel Yumurtalık ilçesine
Denize bak saçını tara

Sahildeki çınarlı parkını
Görsen cennet sanarsın
Ayakkabını çıkarmadan
Gezmeye utanırsın

8.4. ATASÖZLERİ VE DEYİMLER

İlk söyleyenlerini belirleyemediğimiz atasözleri hayat prensibi olacak fikir ve düşünceleri, din, ahlak, hukuk, iktisat, terbiye, gelenek, görenek ile tabiat olaylarından, teknikten vb. çıkacak kuralları somuttan soyuta giden bir yolla söz ve yazıyla nesilden nesile aktarılan hikmetli cümlelerdir.

Eski Türkçede atasözünün karşılığı; “sav, mesel, darb-ı mesel, söz, haber, mesaj, nutuk, şöhrat, şan” anlamlarına gelen sab kavramıydı. Sab, Divan-ü Lügati’t-Türk’te; “mektup hikaye tarihi hadise, atalardan kalma öğüt” vb. anlamlarıyla açılır. Aynı yüzyılda Kutatgu Bilig’de atasözü için sab kelimesinin yanında mesel kelimesi de kullanılır. Kelime bu şekliyle durûbu-i emsâl, darb-ı mesel biçimleriyle XX. Yüzyıl başlarına kadar kullanılmıştır. Bugün atasözleri, atasözü, atalar sözü biçiminde yaygın olan kavram halk ağzında da deyişler gibi değişik biçimde de adlandırıldığı olur.¹¹

Atalar sözü; batı Türkleri dışında kalan Türk dünyasında da değişik adlar aldığı görülür. Yakutlar Xohono, Tobollar takmak Tuvakar Ülgercomak, Sagaylartagkpak; kaş, kızıl, kayballar’da söpsek, diğer Türk boylarında eskiler sözü, tabma, makal, nakıl, comak, sumah vb. adlar alır.¹²

Normal olarak atasözlerinin bir görünen anlamı, bir de bu görünen anlamını zihnimize aktarmak suretiyle elde ettiğimiz ikinci anlamı vardır. Nazım, nesir veya her iki şekil birden olabilir. Bir de atasözleri; teşbih, mecaz, kinaye, tezat vb. gibi edebi sanatların kudretinden de yararlanır. Atasözlerin asıl hedefi de bu ikinci anlamıdır. Mesela “Ağaç yaşken eğilir” atasözünde ilk anlam açıktır. Taze bir fidanı eğmek kolaydır. İkinci anlam ise çocuğun küçük yaşlarda daha kolay terbiye edilebileceğinin ifadesidir.

¹¹ ELÇİN, Şükrü Halk Edebiyatına Giriş, s. 623-628.

¹² Türkçe Sözlük, Türk Dili Kurum Yay., No: 549, Ankara 1988, s. 368.

Atasözlerinin en büyük özelliği kalıplaşmış sözler oluşudur. Ne bir kelimesi değiştirilebilir. Ne de bir kelime eklenip çıkartılabilir niteliktedir.

Aç insana dokuz yorgan örtsen uyumaz.

Ağır taşla batman döverler, yeğni taşla göt silerler.

Aç köpek fırın götü deler.

Ağlaya ağlaya çift süren, güle güle ürün kaldırır.

Akılsız köpeği yol gocatırmış.

Acıkan doymam, susayan kanmam sanır.

Akrabanın akrabaya yaptığıı akrep yapmaz.

Derdinde olmayan deveyi göremez.

İvmeyle menzil alınmaz, aramayla güzel bulunmaz.

Her akıl bir olsa koyuna çoban bulunmazmış.

Kokmuşu tuz arsızu söz kar etmezmiş.

Çoban güttüğü koyunun huyunu bilir.

Eli beli azıklısı beni götü kazıklısı bulur.

En akıllısı deli Bekir, o da köstekli yatar.

Eşge binmek bir ayıp inmek iki ayıp.

İş başaranın başsa deşirenin.

Ağılda oğlak doğsa, ovada otu biter.

Boş çuval ayakta durmaz.

Bir baş soğan kazanı kokutur.

Arı bal alacağı çiçeği bilir.

Armudun irisini ayı, iyisini yiğit yermiş.

Altın kapılının tahta kapılıya işi düşermiş.

Baba oğluna bir bağ vermiş; oğlu babasına bir salkım üzün vermemiş.

Bal tutan parmağını yalar.

Bir ipte iki cambaz oynamaz.

İtte pire yiğitte bit eksik olmaz.

Çağrılmayan yere giden puştur.

Çocuğunu aç koyma hırsız, çok söyleme arsız edersin.

Çürük iple kuyuya inilmez.

Dost başa düşman ayağa bakarmış.

Eceli gelen köpek cami duvarına işermiş.

Eken bilmez, biçen bilir.

Keçinin uyuzu suyu oluktan içer.

Ne doğarsan aşına, o gelir karşına

Tembele iş buyur, sana akıl öğretsin.

Havlayan köpek ısırılmaz.

Felek eşeğine çüş dedi.

İçinde erik kurusu olmak.

Kırığına güvenip kocasız kalmak

Ağzını silmek

Arkası önünü bastırmak
Dambuldayıp durma
Elden arı günden duru
Köy görmüş abdal gibi davranmak
Yuva devcelemek
Yüz ağırtmak
Yüreği geçmek
Allem etmek gullem etmek
Avdan gelmiş köpek gibi bağırmak
Biti kanlanmak
Boş gezenin boş kalfası
Eli belinde kalmak
Göğnü gözü açılmak
Keyfine limon sıkmak
Kirli çıkı
Laf ile döğmek
Mel mel bakmak
Malları dikmek
Uyuz olmak
Yerden bitme
Götü yere yakın olmak

Elden ayaktan düşmek

Şaşalayıp kalmak

8.5. BİLMECELER

Bilmeceler, tabiat unsurlarıyla bu unsurlara bağlı hadiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları, eşyayı, akıl, zeka veya güzellik nevinden mücerret kavramlarla dini konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde yakın uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir. Bu sözler, bir takım eğlence, lügat, muamma ve bulmacalarda görülen ve dinleyiciye sorulunca ondan halli istenen “bil bakamlı” veya “o nedir ki” ifadelerinin bir bakıma geniş tarifidir.¹³

Diğer anonim türlerinde olduğu gibi bilmece türünün de çok eskilere giden bir geçmişi vardır. Yazılı hale getirilmedikleri için zaman itibariyle eski bilmecelerle bugünkü bilmeceler arasında bir bağlantı kurmak zor olmaktadır.

Yazılı edebiyatımızda bilmece ile ilgili ilk kaydı Kaşgarlı Mahmut’un sözlüğüne aldığı:

“Tabuxug tabızdı” – Bilmece sorusu sözleridir.

Bir zamanlar uzun kış gecelerinin vazgeçilmez eğlence aracı olan bilmeceler, artık günümüzde çocuklar için arada sırada hatırlanan ve yeni nesilde pek rağbet görmeyen nostaljik sözler haline gelmiştir.

Bilmece

1. 4 ayaklı / bir kulaklı (Ekmek Tahtası)

2. Kulu yapar yapısını

Kemik açar kapısını (İçli köfte)

---

¹³ Elçin, Şükrü, Türk Bilmeceleri, İst. 1970.

3. Allah yapar yapısını

Demir açar kapısını (Karpuz)

4. Dağdan gelir

Takla makla

Aman abla

Beni sakla (Çizme)

5. Metin metin mert atan

Oturup oturup bata çıkan

Vırak der kaçır gelir

Bunun adı nedir (Kurbağa)

6. Altı tahta üstü tahta

İçinde bir kanlı softa (Kaplumbağa)

7. Karşıdan baktım emir semir

Yanına vardım kilitli demir (Karpuz)

8. Biz biz idik

Otuz iki kız idik

Ezildik, büzüldük

Bir duvara dizildik (Dişler) (K.Ş. Hakkı ECEVİT, 67)

9. Dışı katık, içi kütük (Zeytin)

10. İbiği tarak gibi kuyruğu orak gibi (Horoz)

11. Karşıdan baktım hiç yok

Yanına vardım pek çok (Karıncı)

12. Yer altında yağlı kayış (Yılan)

13. Karşıdan baktım emir semir
Yanına vardım kilitli demir (Kabir)

14. Yer altında yeşil yaprak
Üstünde kara toprak (Kefen)

(K.Ş. Celal DOĞAN, 51)

8.6. FIKRALAR

Çok küçük hikayelerdir. Bir tabiat ve topluluk gerçeği cemiyetteki aksaklıkları, hatalı davranan kimseleri, çeşitli tipleri ve cemiyetin dikkat çekici her türlü görünüşü bir olay çerçevesinde nükteli bir şekilde anlatılır. Tenkit edilir. Güldürücü ve düşündürücü olan fıkralar, küçük mizah ve hiciv hikayeleridir.¹⁴

1. “Adamın biri eşek almaya karar vermiş. Karısı da demiş ki sıpası da olsun sıpasına da ben binerim demiş. Adam da sen sıpanın belini mi kıracan demiş karısının kolunu kırmış.” (K.Ş. Hakkı ECEVİT, 67)

2. “Adamın biri evlenmiş. 3 ay sonra karısı doğurmuş. Başlamışlar kavga etmeye... Ordan geçen bir çerçi sormuş. Derdiniz ney yav demiş. Adam ben bunu alalı üç ay oldu bu doğurdu demiş. Çerçi demiş bire gafil hesap tamam. Bilmezsin sen demiş. Sen bunu alalı üç ay mı oldu. Bu da seni alalı üç ay oldu. Etti mi sana altı ay, giren ay çıkan ay al sana 9 ay demiş. Adam da hay Allah razı olsun senden demiş. Sen olmasan birbirimizi yiyecektik demiş.” (K.Ş. Hakkı ECEVİT, 67)

3. “Adamın biri düğüne gitmiş. Düğünlerde adettir. Karnımı doyururum diye düşünmüş. Fakat gel zaman git zaman kimse adamın karnını doyurmamış. Yemek vermemişler. Adam da halayın başına geçmiş.

“Her atlının yokuşları
Sultan Ahmed’in bok işleri
Öldüm acımdan acımdan” demiş.

Hemen adamın karnını doyurmuşlar.” (K.Ş. Hakkı ECEVİT, 67)

4. “Adamın biri Ramazan davulundan gıcık kapıyormuş. Bunun bir arkadaşı varmış buna ders vermek istemiş. Davulcuyla çağırılmış. Gıcık kapanın evini göstermiş. Burası benim evim demiş. Benim uykum ağırdır. Al şu parayı da ben uyanana kadar kapımda çal demiş. Davulcu da Evelallah abi merak etme seni uyandırmadan gitmem demiş. Gece olunca davulcu başlamış kapının önünde çalmaya adam artık dayanamamış çekmiş tüfeğini ateş etmeye başlamış. Davulcu hem küfür ediyormuş, hem de kaçıyormuş. Hem uyandırmam için para veriyor hem de ateş ediyor demiş.” (K.Ş. Hakkı ECEVİT, 67)

5. “Çerkezlerden birisi ölüyor. Falan köyden Fatma bacı var Avşar diyorlar. Meşhur bir ağıtçıdır. Onu getiriyorlar. Bu ölüyü biz çok severdik bizim için çok değerli diyorlar. Buna bir ağıt yak diyorlar. Fatma bacıda, ne bulup ta ne söyleyeyim, ölü bizden olmayınca, birer birer tükenir mi topu bizden olmayınca demiş.” (K.Ş. Hakkı ECEVİT, 67)

6. “Yumurtalıklının biri Ankara’ya gitmiş. Büyük bir otelde yerleşmişler. Arkadaşına otelin önündeki Avrupalı giyimli bekçileri görünce sormuş. Biz nereye geldik ya böyle demiş. Arkadaşı da niye olduğunu sormuş. Ya burada kapıları bile paşalar koruyor baksana demiş.” (K.Ş. Mehmet TATLISÖZ, 60)

8.7. MÂNİ

Mâni, Anonim Halk edebiyatının en yaygın şeklidir. Yedi heceli ve dört mısralı tek kıtadan meydana gelir. Dört mısralı manilerde, 3 mısra’ı serbest, diğer mısraları kendi aralarından kafiyeli dörtlükler halinde söylenen nazım şeklidir. Kafiye düzeni (aaxa) şemasına uygundur. İlk iki mısra, çok defa asıl mana ve musikiyi hazırlayan giriş niteliğindedir. Dörtlüğün anlam yükünü 3. ve 4. mısralar taşır. Bununla birlikte en güzel maniler, ilk mısralarıyla son iki mısraları arasında gizli bir bağ kurabilen ve böylece dış alem ile iç duyguları kaynaştırmayı başaranlardır.

Tek dörtlükten meydana gelen mânilerden başka beş, altı, yedi, sekiz, on, on dört mısralı, olanlarda vardır. Bunlar mısraları arttırılmış mânilerdir. Bazen ilk mısra kafiyeyi göstermek üzere tek kelimeden ibaret de olabilir. Böyle manilere “ayaklı mani”

---

¹⁴ Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL, Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, s.427.

adı verilir. Manilerde “cinaslı kafiye” çok kullanılır.¹⁵

Mâniler ekseriyetle kadınlar söyler. Saz şairleri de maniler söylemişlerdir. Halk arasında mâni söylemek için “mâni yakmak, mâni düzmek, mâni atmak” deyimleri kullanılır.

Mânilerin günümüzde en canlı olarak yaşadığı yerler Kerkük bölgesi ile Yukarı Doğu Anadolu İlleri, özellikle Kars, Edirne ve İç Anadolu çevreleridir. Mâni’ye çeşitli Türk kavimlerinde değişik adlar verilmiştir. (Hoyrat, Bayat, Aytısba, yayım, ölung, ölung türü martifal).¹⁶

8.7.1. Köylüler Arasında Söylenilen Mâniler

1. Köprünün altı parmak

Su gelir parmak parmak
Her yiğidin karımı
Al duvaklı kız almak

2. Ata binesim geldi

Dağı dövesim geldi
Elin oğlu nem olur
Yine göresim geldi

3. Adana’nın yanıları

Çifte gezer kuzuları
Allah gençlere mi yazmış
Böyle kara yazıları

4. Kapı dibinde testi

Kemer belimi kesti
Hiçbir derdim yok idi
Yarım mektubu kesti

¹⁵ Doğan Kaya, a.g.e., s. 347 (Anonim Halk Şiri), s. 350.

¹⁶ Dizdaroğlu, Hikmet, a.g.e., s. 51-59.

5. Ey yavrular yavrular
Ağaçta kuş yavrular
Ellerin derdi biter
Benim derdim yavrular

6. Madem çoban değildin
Ardındaki sürün ne
Beni yardım ayıran
Sürüm sürüm sürüne

(K.Ş. Ayşe YALÇIN, 70)

7. Evlerinin önü kuyu
Kuyundan alırlar suyu
Sevdiğimin uzun boyu
Bekir Ağada var birisi

8. Başında da yeşil toka
Ben usandım baka baka
Sevdiğim de nazlı dilber
Bay Ahmet'te var birisi

9. Gidiyorum gidiyorum
Ben bu ele ne diyorum
Uzak kele anam
Emmim gile gidiyorum

10. Gattılar ocak taşına
Kurdular düğün aşını
İşte goyup gidiyorum
Çağırın gelsin gardaşımı

11.Oy demirci demirci

Nerden aldın pirinci
Askerlerin içinde
Benim abim birinci

12.Dama koydum yakacak

Şimdi tren kalkacak
Yar askere gidiyor
Bize kim bakacak

(K.Ş. Hakkı ECEVİT, 67)

13.Karpuz kestim yiyen yok

Afiyet olsun diyen yok
Yarım askerden dönmüş
Gözün aydın diyen yok

14.A benim gara yarım

Saçımı tara yarım
Evde beni bulamazsan
Çıra yak ara yarım

15.A ganyana ganyana

Dişleri dökük ganyana
Oğlun çerez getirmiş
Sensiz yedik ganyana

16.Bahçelerde saz olur

Gül açılır yaz olur
Ben yarime gül demem
Gülün ömrü az olur

17.Al çemberi pulladım
Saçım uzun salladım
Orta boylu yarimi
Van'a asker yolladım

18.Ata binesim geldi
Çayda inesim geldi
Yarım gitmiş askere
Yine göresim geldi.

(K.Ş. Hakkı ECEVİT, 67)

(K.Ş. Songül KOÇAK, 65)

19.Sarı yorgan yüzlerim
Üzerini düzlerim
Kınamayın komşular
Asker yolu gözlerim

20.Mendilimin dört ucu
Dört ucu da turuncu
Kurban olayım yarime
Askerlik vatan borcu

21.Denize suya vardım
Gelirken kuma daldım
Kara gözlü oğlumdan
İki mektup birden aldım

22.Adana Mersin
Tokatımı yerdin
Git annene söyle
Terbiyeni versin

23.Ey kibili ey kibili

Önümde adam divilir

Kendi gördü ben çektim

Ben gördüm kendi çekti

(K.Ş. Ahmet YILMAZ, 54)

8.8. NİNİ

Ninni, halk şiirinde anonim eserlerdendir. Çocukları uyutmak için anneleri veya dadıları tarafından söylenir. Umumiyetle tek dörtlük halinde olur. Ninni, bir yönü itibariyle de öğretici niteliktedir. Özellikle çocuklar, ninnilerle ana dillerini daha kolay öğrenirler. Çünkü çocuk, bu ninniye dinledikten ve anladıktan sonra uyur. Bu sebeple edebiyatımızda ninni geleneği uzun zamandan bu yana devam etmektedir. Türkçenin öğretiminde de ninninin yeri son derece önemlidir.

Ninniler uyutulmaya çalışılan çocuğu veya hoplatılıp severken söylenen ve bir takım duygu, düşünce, inanç, umut ve hayalleri, sevinç ve acıları ihtiva eden çoğunlukla dört mısra ile söylenen ve mısra sonlarına birtakım klişe sözler ilave ederek ezgi ile terennüm edilen manzum sözlerdir.¹⁷

Ninniler irticalen söylenebileceği gibi bazı kalıp sözlerin arasına ilave sözler katılarak da söylenebilmektedir. Ninnilerde aslında iki kişinin oluşturduğu manzum sözlerdir. Anne ve yavrusu... Anne ninni söylerken yavrusuyla baş başadır. Ninniler genellikle annenin yavrusu hakkındaki temennilerini ve kaygılarını anlatır. Aynı zamanda da zamandan devirden ve kaderden şikayet de söz edilebilir.¹⁸

Ninniler şefkat doludur. Ninni söylerken çocuğun yattığı beşik sallanır. Artık bu sese ve sallamaya alışkın olan çocuk devamlı aynı uygulamayı her uyuma öncesinde ister.

---

¹⁷ Doğan, KAYA, Anonim Halk Şiiri, Akçağ Yay., Ankara, 1999, s. 337.

¹⁸ Abdurrahman, GÜZEL, Türk Halk Edebiyatı, El Kitabı, Ankara 2005, s. 347.

1. Ninni

Hem salarlım hem uyuturum
Bebek küçük büyütürüm
Nenni nenni nenni nenni
Baban gelir asker oğlu
Nenni nenni nenni nenni
Sen çalıpta uyuturum
Ne halinen büyütürüm
Dolanı dolanı uyuturum
Tarlada çalışır büyüttüğüm
Nenni nenni nenni nenni
Baban gelir asker oğlu
Nenni nenni nenni nenni

(K.Ş. Songül KOÇAK, 65)

2. Ninni

Uzat üşümüş ellerini
Sakla o masum yüreğini
Zaman gibi sessiz uyu
Bu dünya dipsiz bir kuyu
Pamuktan kalbin solmadan
Hayat yüzüne vurmada
Uyu... Yavrum uyu
Bu dünya dipsiz bir kuyu
Uyu... Melek yüzlüm uyu
Bu dünya dipsiz bir kuyu

(K.Ş. Hacer KOÇAK, 49)

3. Ninni

Ninni çaldım beşiğine
Devlet konsun eşiğine

Düşman ölsün keşiğine
Ninni yavrum ninni
(K.Ş. Sevilay DOĞAN, 49)

4. Ninni

Dandini dandini danalı bebek
Elleri kolları kınalı bebek
Benim de yavrum cicili bebek
Uyusun da büyüsün ninni
Dandini dandini dastana
Danalar girmiş bostana
Kov bostancı danayı
Yemesin lahanayı
Uyusunda büyüsün ninni
Tıpış tıpış büyüsün ninni
(K.Ş. Ganime YILMAZ, 80)

5. Ninni

Derin gölde biter kamış
Uzar gider vermez yemiş
Benim oğlum Safi gümüş
Kuzum ninni yavrum ninni
(K.Ş. Fatma KOÇAR, 80)

6. Ninni

Hay develer develer
Peynirlidir pideler
Yedi yedi dedeler
Hani bize dediler
Oğluma uyku verdiler
(K.Ş. Şerife SARAÇ, 55)

7. Ninni

Ninniler benim olsun
Uykularım senin olsun
Akan sular ömrün olsun
Ninni yavrum, kuzum ninni

(K.Ş. Ayşe YALÇIN, 70)

8. Ninni

Bebeğim kocaman onu tutamam
Ninniler söylerim hiç uyutamam
Oynayıp gülüyor bizi süzüyor
Mamasını yemiyor beni üzüyor
Evcilik oynarken bana eş olur
Hem anne hem baba hem kardeş olur
Oynayıp gülüyor bizi süzüyor
Mamasını yemiyor beni üzüyor.

(K.Ş. Songül KOÇAK, 65)

9. Ninni

Uyusun da büyüsün ninni
Mekteplerde büyüsün ninni
Elleri Kur'an tutsun
Gözleri yazılar gütsün ninni
Uslu guzum ninni
Ninni yavrum ninni ... ninni

(K.S. Fatma KOÇAK, 80)

10. Ninni

Uyusun da büyüsün, ninni
Tıpış tıpış yürüsün, ninni
Bebeğim beşikte yatar
Feryadı canım yakar
Annem diye yolum bakar
Ninni yavrum ninni...
Ninni deyip beklediğim
Sen Hak'tan diledğim
Uyusun da büyüsün ninni
Kocaman adamlar olsun ninni

(K.Ş. Sevilay DOĞAN, 49)

11. Ninni

Gökte yıldız oynuyor
Gözüm yavruma doymuyor
Ellerde yavruma doymuyor
Ellerde yavru çok amma
Benim yavruma uymuyor
Ninni, ninni bebeğim ninni

(K.Ş. Ganime YILMAZ, 80)

8.9. OYUNLAR VE TEKERLEMELER

8.9.1. Sin-Sin Oyunu

Düğünde akşam yemeği yendikten sonra halaylar başlar. Gece sin-sin oyunu oynanır. Bunun için köyün uygun bir yerine ateş yakarlar. Davul ve Zurna sin-sin havasını devamlı olarak çalar. Oyuncular teker teker ateşin çevresinde el ve ayak hareketleri ile durmadan dönerler. Ateşin başında oynayan kişi, topluluktan biri çıktığı zaman alanı terk eder. Bu terk etme işinde atik davranmazsa oyuna giren kişi oynayanın sırtına yumruklayarak çıkmasını sağlar. (K.Ş. Celal Doğan, 51)

8.9.2. Yüzük Oyunu

Köylerden bir çoğunda, eskiden beri oynanan oyunlardan birisi de yüzük oyunudur. Bu oyun çeşitli yerlerde değişik biçimlere bürünmüştür. Bu oyun düğünlerde ve kış gecelerinde oynanır. Düğün devam ettiği gecelerde gençler davul ve zurna ile halay çektikten sonra büyük bir ateş yakarak sin-sin oyununa geçerler. Bu oyun bitince bir evde toplanarak yüzük oyunu oynamak üzere iki gruba ayrılırlar. Ortaya bir ekmek tahtasıyla yüzük takımı olarak bir tava, on bir zarf getirilir. Bu oyun bazı köylerde fincan ve ceviz kabuğu ile de oynanmaktadır. Her iki tarafın bir başoyuncusu bulunur. Oyuna geçilmeden önce başoyuncular arasında taş tutulur. Dolu çıkan taraf yüzüğü saklar, diğer taraf aramaya başlar. Yüzük ilk çekilen zarf arasında olursa, o zaman tabak arayan tarafa geçer. Şayet ikinci zarfın içinde çıkarsa, dimyet olur. Böylece yüzüğü saklayan taraf ön deve (sayı) kazanmış olur. Yüzüğü saklama işi devam eder. Yine karşı taraf aramaya başlar. Birinci ikinci zarfları kaldırır, yüzük bulamazsa dimyet geçer. Şayet yüzük sonraki zarfların birinin içinde çıkarsa kaybolmayan zarflar deve sayılır. Eğer sonran iki zarf kalmışsa bu iki zarftan birini arayan taraf “Bize” diye kaldırır. Bu kaldırma işinde yüzük zarfta çıkarsa arayan taraf saklar.

Çıkmazsa diğeri iki deve kazanır. Oyun böylece devam eder. Hangi tarafın deve sayısı 30 olursa diğer tarafa 30 çektirir. Devesi 30 olmayan taraf diz çöker diğer taraftan biri hocalık yapar. Bir kişide elinde sopa ayakta bekler. Diz çökenler, başlarındaki kişi ile birlikte aşağıdaki sözleri söyleyerek yere yatıp kalkarlar.

Otuz of

Beller büken otuz of

Evler yıkan otuz of

Kırk yaşında emekleten otuz of

Çocukları yetim koyan otuz of

Kara Meryem’e hizmetçi yapan otuz of

Bu bitince tabak otuz of çeken tarafa yeminler verilir. Neteşenin, menteşenin, kızılıctaki kara eşenin, Cuma günü yatanın ve beni vebal aldın kabul ettin mi? “Aldım” denilirse tabak verilir. Yoksa verilmez. Oyuna devam edilir. Hangi taraf deve sayısını 50 yaparsa partala (karşı tarafı sinirlendirip üzecek şiir şeklinde söylenen ağır sözlerdir)

söylerler. Partalayı söyleyecek kişinin elinde değnek vardır. Bu kişi iki taraf arasında durur. Partala söyleyeceğini dönüp söyler. Sinirlendirir. Partala bittikten sonra, tabak partal çalınan tarafa yenimler verilir. Enteşenin, menteşenin, kızılıcıktaki kara eşenin, Cuma günü yatanın ve beni vebala aldın mı? “Aldım” denilirse tabak verilir. Yoksa verilmez. Oyuna devam edilir. Hangi taraf deve sayısı yüz iki olursa o taraf utmuş olur. Utulan taraf, sıra halinde diz çöker, önce kendi şapkaları ile terleri silinir. (K.Ş. Kemal DOĞAN, 50)

8.9.3. Soğan Kapması

Bir soğan iple tavana asılır. Utulan taraftaki kişilerin elleri arkadan bağlanır. Bunu ağızlarıyla yakalamak zorundadırlar. Soğan sallanır. Utulan taraftan bu soğanı kim kaparsa ya cezadan kurtulur, ya da diğer oyunlarda cezası azalır. Suçu artanlar ağır ceza görürler. (K.Ş. Celal DOĞAN, 51)

8.9.4. Çocuk Oyunları

Çocukluğumuzdaki oyunların en dikkat çeken yönü, paylaşımcı özellikleridir. Modern çocuk oyunlarının yarışmacı ve bireyselci özelliğinin aksine, geleneksel oyunlarının paylaşımcı özelliği baskındır. Oyunlardaki çocuksu amaç ise “oyun”dur, “zevk”tir, “eğlence”dir

“Yağ satarım

Bal satarım

Ustam ölmüş

Ben satarım”

Bu tekerlemeyi “Yağ satarım bal satarım” oyununda söyledik. Oluşturduğum dairede en az 10-15 kişi olurdu. Bir oyuncu ebe olur, elindeki mendili gizleyerek grubun etrafında dolaşır. Durmadan bu maniyi söyler, fark ettirmeden gruptan birinin arkasına mendili kordu. Arkasına mendil konan oyuncu mendili fark eder ve hemen mendili alarak ebenin arkasından koştururdu. Yetişebilirse elindeki mendille onu döverdi. Ebe ise koşarak halkayı dolaşır ve boşalan yere otururdu. Ayakta kalan oyuncu olurdu böylece oyun böyle devam eder dururdu...

Oynanan bazı oyunları isimleri şöyleydi: Birdirbir, Mendil kapmaca, uzun eşek,

yakar top, ip atlama, sek sek, saklambaç, bezirgen başı, kutu kutu pense, üç taş, beş taş oyunlarıdır.

8.9.5. Çelik Çomak Oyunu

Bu oyun en az dört kişi ile oynanır. Her oyuncunun bir metre uzunluğunda, sağlam ama fazla kalın olmayan bir sopası olur. ayrıca yirmi-yirmi beş santim uzunluğundaki iki ucu sivri bir çomak daha bulunur ki buna da çelik denir.

Oyuncular iki gruba ayrılarak sayışma yaparlar. Sayışma sonucunda kazanan taraf elips şeklinde açılan ve eme denilen küçük bir çukurun başına geçer. Diğer grup ise emeden on adım kadar uzaktaki çizgide bekler. Çelik emeye konur ve çomağın ucu ile kaldırılarak hızla fırlatılır. Çizgi üzerinde bekleyenler eğer çeliği havada yakalarsa gruplar yer değiştirir. Çelik havadayken bekleyen oyuncular tarafından çomak veya tekme ile ne kadar uzağa fırlatılırsa o kadar atlama mesafesi istenir. Karşı taraf bu mesafeyi istenilen adımda atlayamıyorsa o kadar sayı mağlubiyet olur.

Oyunun sonunda cezası çok olan takım yenilmiş sayılır. Bu yenik oyunculara sırtta taşımak ya da hayvan taklidi yapmak gibi cezalar verilir. (K.Ş. Hakkı ECEVİT,67)

8.9.6. Uzun Eşek

Ortalama 8-10 kişiyle oynanır. Bir kişi yastık olur. kişiler iki gruba ayrılır. Bir taraf ebe olur, diğer taraf atlayıcı olur. ebe tarafı arka arkaya yastığı yaslanarak bükülüp, eğilip sıralanır. Diğer grup tek tek atlamaya başlar. Ebe tarafı yıkılmayacaktır. Yıkılırsa tekrar ebe olurlar. Atlayanlar da düşmeyecek düşerlerse ebe olurlar. Ayakları da yere değmeyecektir. Herkes atladıktan sonra en öndeki kişi tek mi çift mi diye sorar. Ebelerde cevap verir. Bilirlerse diğer taraf ebe olur. Bilmezlerse ebelikleri devam eder. (K.Ş. Hakkı ECEVİT, 67)

8.9.7. Birdir Bir

Bir kişi ebe olur. yatar. Bir kişi de baş olurdu ve her atlayış şekli farklıydı. Arkadan gelenler öndekinin atlayış şeklini aynen tekrar ederdi. Yanan yapamayan ebe olurdu. Her atlayışın bir tekerlemesi vardır. İlk atlayış tazelediktir. Sırayla birdir bir, ikidir iki tilki sarayı, üçtür üç atlaması güç, dört e dört dörde götünü ört, beşte beş bizim eşek senden keleş, altıdır altı babamın bıyığı yolda kaldı, 10 Osman'ın 5. kon, 19 um

damadı kıcını kırdı, 22 dut yaprağı kayarım kurt kurt burnuna ostururum cart cart. (K.Ş. Celal DOĞAN, 51)

8.10. TEKERLEMELER

Tekerleme; vezin, kafiye, seci veya aliterasyonlardan istifade ederek hislerin fikirlerin, hal ve hayallerin abartma, tuhafılık, zıtlık, benzetme, güldürü, kısa tanım yahut çağrışımlar yoluyla ortaya konulduğu manzum nitelikli basmakalıp sözlerdir.¹⁹

Bilindiği gibi tekerlemelerde belli bir konu yoktur. Tekerlemeler yapı itibariyle manzum nitelik gösterdiğinden anonim ürünler arasında incelenmesi uygun olacaktır.

Eski Türk yazıtlarında ve Divan ü Lügati't-Türk'te yer almayan “tekerleme” sözünün Türkiye’de ortaya çıktığına ve yayıldığına şüphe yoktur. Tarama sözlüğünde olmaması da bu sözün Anadolu da son yüzyılda ortaya çıktığı ihtimalini arttırmaktadır.

Tekerlemeler genelde Anadolu’nun her yerinde birbirine paralellik göstermektedir. Özellikle çocuk oyunlarında söylenen tekerlemeler sadece çevre merkezlerde değil ülkemizin birçok yöresinde tekerlemeleriyle paralellik gösterir.

Oyun varsa tekerleme de vardır. Çocukluğumuza ait oyunların en önemli unsurlardan birisi hiç şüphesiz mani şeklinde söylenen tekerlemelerdir. Çocuk oyunlarında tekerleme o kadar asli bir unsur ki, oyunun her aşamasına ait tekerleme örnekleri vardır.

8.10.1. Tekerleme Örnekleri

1. “Yağ satarım

Bal satarım

Ustam ölmüş

Ben satarım”

2. “Hot badi badi

Anan baban neden öldü

---

¹⁹ Doğan KAYA, Anonim Halk Şiiri, Akçağ Yay. Ank. 1999, s. 546.

3. Bir kaşıcık sudan öldü

Tarlalar yarık yarık
Çiftçilerin beli bükük
Yerden bereket
Gökten yağmur
Ver Allah'ım ver
Sicim gibi, sulu sulu yağmur..."

4. "İğne battı

Canımı yaktı
Tombul kuş
Arabaya koş
Arabanın tekeri
İstanbul'un şekeri
Hop hop
Altın top
Bundan başka
Oyun yok"
"Oo... piti piti
Karamela sepeti
Terazi lastik
Jimnastik
Biz size geldik bitlendik."
(K.Ş. Hakkı ECEVİT, 67)

5. "Üşüdüm üşüdüm

Daldan elma düşürdüm
Elmamı yediler
Bana cüce dediler
Ablama gittim
Ablam pılav pişirmiş
İçine sıçan düşürmüş
O sıçanı napmalı

Minareden atmalı
Minarede bir kuş var
Eniştemin cebinde
Türkü türkü yemiş var.”

6. “Kutu kutu pense
Elmamı yense
Arkadaşım....
Arkasını dönse”
“Denizde dalga
Hoş geldin abla
Eteğini salla
Rahat otur abla
Etek bluz, İngiliz turist”

7. “Portakalı soydum
Başucuma koydum
Ben bir yalan uydurdum
Duma duma dum
Kırmızı mum
Dolapta pekmez
Yala yala bitmez
Ayşecik, Fatmacık
Sen bu oyundan çık
Saçların kıvırcık
Nerden geldiysen
Ordan çık.”

8. “Karga karga gak dedi
Çık şu dala baka dedi
Çıktım baktım o dala
Karga fındık getirdi

Sıçan yedi bitirdi
Onu tuttu bir kedi
Au dedi miyav dedi
Az gitti uz gitti
Dere depe düz gitti.

(K.Ş. Doğan DOĞAN, 26)

8.11. TÜRKÜ

Türkü teriminin kaynağı Türk sözcüğüdür. Türk sözcüğünün sonuna nisbet eki ulanarak Türki elde edilmiş, bu sözcük zamanla Türkü biçimine girmiştir. Ş. Sami, F. Köprülü, A.T. Onay, A.K. Tecer, “Türklere mahsus bir beste ile söylenen halk şarkılarıdır.” tarifinde birleşirler.²⁰

Türkü, Türk Halk Şiirinin en eski türlerindendir. R.Nur, A.Ş. Nevâî’nin Müzanü’l-Evza’nda türküden bahsedildiğini bildiriyordu. Demek ki Türkü Horasan’da ortaya çıkmıştır. Türkü teriminin XV. Asırda Doğu Türklerinde de kullanıldığını biliyoruz.²¹

Anadolu Türk Edebiyatında en eski türkü örnekleri XVI. y.y.’dan geriye gidememektedir. Biçim bakımından türkü olan ilk metni Öksüz DEDE vermiştir. Türküler ferdi veya sosyal olaylarla ilgilidir.²²

Konuları itibariyle de; “Deprem, ölüm, kıtlık, kahramanlık, sevgi, ayrılık” gibi sebepler türkünün çıkışını etkiler. Toplumun olaylar karşısındaki tepkisi türkülerde yansır. Öteki halk şiiri türlerinin ferdi niteliğine karşılık, türkülerde sosyal yan ağır basar. Halkın sevgisi, nefreti, acısı, tutkusu, her şey türkülerde yankısını bulur.²³

Türküler önceleri mahalli bir hüviyet gösterirken zaman içinde bütün bir millete mal olabilirler.

²⁰ Dilçin Cem, a.g.e., s. 316-317.

²¹ Rıza Nur, “Türk Şiiri Hakkında Mütalalar” V. Tanrıdağ Dergisi, Sayı: 11.

²² Köprülü, MF, Saz Şairleri, Güven Basımevi, Ankara 1962, s. 37-38.

²³ Güzel, Abdurrahman, Türk Halk Edebiyatı EL KİTABI, s. 367-368.

1. Kına Türküsü

Kız anası kız anası
Hani bunun öz anası
İşte koyup gidiyorum
Hani elinin kınası
Elini vurduğum ağaçlar
Belimi verdiğim dutlar
İşte koyup gidiyor
Nerde silip süpürdüğüm taşlar

Bi ben yettim cihana
Gelip cihanı dolana dolana
Sevdiğim oğlanı verseler
Yatsam belene belene

(K.Ş. Songül KOÇAK, 65)

2. Türkü

Sabahından çıktım suyun başına
Güneş vurdu yüssüğümün kaşına
Gurbet elde bir iş gelse başına
Yazıl başkasına bu garibe değil.

(K.Ş. Songül KOÇAK, 65)

3. Kına Türküsü

Bana bunu çok mu gördün
Bir kız sana yetmiyor mu
Burada yetim Emine'nin kızı var
Bunu bana çok mu gördün

Kız anası kız anası
Hani bunun öz anası

Kapıları koparınız
Buldular bunun ilacını

İşte bu yıl gidiyorum
Ağlatmayın kardaşımı

(K.Ş. Songül KOÇAK, 65)

4. Türkü

Saçlarını eğdirirsin
Birbirine değdirirsin
Güzelliğin yoktur ama
Sen kendini sevdirebilirsin

Öldüm öldüm öldüm öldüm
Yar kıymetini bildim
Bunda senin suçun yoktur
Ben çağırdım sen de geldin

Sandık sandığa dayalı
Yazması var oyalı
Ben seni gezdim sevdim
Öldüm öldüm öldüm öldüm

(K.Ş. Hacer KOÇAK, 49)

5. Asker Türküleri

Altı sene askerlik yaptığı
Nöbetle hastalık kaptığım
Yıkılası Halep şehrinde
Derde derman bulamam

Bahar geldi yaz geldi
Koyun meler guzu meler
Feryadım bağırimi deler
Sultan Navrızlı aziz dağlar
Herkesin gözü Ali arar
Babam kalkar postu arar
Anam evde ciğer kavrar
Alim evde yok diye

(K.Ş. Songül KOÇAK, 65)

6. Kına Türküsü (Kına Ağdı)

Kız anası kız anası
Hani bunun öz anası
İşte koydum gidiyorum
Hani elimin kınası

Çattılar ocak taşını
Vurdular düğün aşını
İşte koydum gidiyorum
Ağlatmayın gardaşımı

Babam ekmeğin yok muydu
Bir kız sana yük müydü
Körolası emmilerim
Hiç oğlunuz yok muydu

Belimi verdiği dutlar
Elimi yuduğum arklar
İşte doydum gidiyorum
Silip süpürdüğüm yurtlar

Kız anası kız anası
Başında mumlar yanası
İşte koydum gidiyorum
Hani bunun öz anası

Karşıda görünen ekin
Ekin değil burçak imiş
Kız anadan ayrılması
Yalan değil gerçek imiş

Karşı dağın bayırına
At çakmışlar çayırına
Vermen beni gurbet ele
Babanızın hayırına

Atladı çıktı eşiği
Sofrada kaldı kaşığı
Büyük evin yaraşığı
İşte koydum gidiyorum

Elinizden elinizden
Kurtulaydım dilinizden
Yeşil başlı ördek olsam
Sular içmem gölünüzden

Gelin alıcılar geldi
Bana kına yakıcılar
Gayrı umudum kesildi
Heral beni vericiler

Kız anası kız anası
Başında mumlar yanası

Ben gurbete gidiyorum
Hani elimin kınası

(K.Ş. Songül KOÇAK, 65)

7. Kına Türküsü

Kız anası kız anası
Başında mumlar yanası
Kız kınayı yaktırmıyor
Hani bunun öz anası

Baban ekmeğin bitti mi?
Kardeş efkarın gitti mi?
İşte geldim gidiyorum
El kına keyfin yetti mi?

(K.Ş. Fatma KOÇAK, 49)

8. Zeytün Beli Gürleyerek

Zeytün beli gürleyerek
Ben gızımı gelin ettim
Ben gızımı gelin ettim
Üzengisi parlayarak

Gızın gızların içinde
Yemen gınası saçında
Torluk mayalar gibi sallanır
Zeytin belinin içinde

Arkasında çay örgüsü
Bu da serverin görgüsü
Gınamayın emmi deayı
Güzellik Allah vergisi

Evlerinin önü firez
Aklını çıtlattın biraz
Yüz gülgülü dudak kiraz
Ben de verdim bir yasmayı

Gelin kızlar gelin kızlar
Alt yapıyan durun kızlar
Server ‘imi öldü derler
Kefenini dürün kızlar

Nerden gelirsin yelerek
Alnının terini silerek
Ben Serveri’ime muska yazdırdım.
Gene uykusuz galarak

(K.Ş. Osman Şose, 50)

9. Türkü

Şu kışlanın kapısına
Mail oldun yapısına
Telli kurban bağlayayım
Asker yarin kapısına

Yüce dağlar olmasaydı
Laleleri solmasaydı
Ölüm Allah’ın emri de
Şu ayrılık olmasaydı

Kara kazan kaynamasın
Atım cirit oynamasın
İki sene asker oldum
Nazlı yarım ağlamasın

Yüce dağlar olmasaydı
Laleleri solmasaydı
Ölüm Allah'ın emri de
Şu ayrılık olmasaydı

Kıratımın beli ince
Ölürüm yar görmeyince
Telli yatak serdiremem
Asker yarım gelmeyince

Yüce dağlar olmasaydı
Laleleri solmasaydı
Ölüm Allah'ın emri de
Şu ayrılık olmasaydı

(K.Ç. Songül KOÇAK, 65)

10. Türkü

Yandı Çukurova yandı
Eli bağlı beyler indi
Ördek uçtu, dudu konu

Oy oy oy Emine'm
Gel gel gel Emine'm
Gül gül gül Emine'm vay...

Emine'm kaşların kara
Açtın şu bağrıma yara
Bülbül gibi düştüm zara

Oy oy oy Emine'm
Gel gel gel Emine'm
Gül gül gül Emine'm vay...

Boyu uzun bir dal gibi
Kara kaşlar hilal gibi
Geziniyor maral gibi

Oy oy oy Emine'm
Gel gel gel Emine'm
Gül gül gül Emine'm vay...

(K.Ş. Hakkı ECEVİT, 67)

11. Türkü

Mektebin bacaları vay le le le vay le le vay
Ders verir hocaları vay le le le le vay le le vay
Kim yarimi överse vay le le le le le le vay le le vay
Odur birincileri vay le le le le le le vay le le vay

Ay doğar bedir Allah vay le le le le le le vay le le vay
Bu sevda nedir Allah vay le le le le le le vay le le vay
Ya benim muradım ver vay le le le le le le vay le le vay
Ya beni öldür Allah vay le le le le le le vay le le vay

Mektebin önü dere vay le le le le le le vay le le vay
Gidiyorum askere vay le le le le le le vay le le vay
Ben askere giden de vay le le le le le le vay le le vay
Bakma sakın ellere vay le le le le le le vay le le vay

Mektebin önü bayır vay le le le le le le vay le le vay
Gülü dikenden ayır vay le le le le le le vay le le vay
Yar Allah'ın seversen vay le le le le le le vay le le vay
Beni ellerden ayır vay le le le le le le vay le le vay (K.Ş. Songül KOÇAK, 65)

8.12. YEMİNLER

8.12.1. Yumurtalık'da Yemin Etme Adati ve Yemin Çeşitleri

Yumurtalık'ta olduğu gibi Anadolu'nun her tarafında inandırıcılığı veya iddiayı daha da kuvvetlendirmek amacı ile yeminler edilebilir. Kimi yeminler iddia ortaya koymaktan ziyade inandırıcılık veya söz arasında alışkanlık icabı olarak kullanılabilir. Bundan dolayı Yumurtalık çevresinde insanların kullandıkları ve her söz arasında dile getirdikleri yeminler şu şekildedir:

Vallahi, Billahi, Tallahi
Allah çarpsın
Anam avradım olsun
Ekmek Kur'na çarpsın
Allah Kur'an çarpsın
Şart olsun
Nüzul olayım
Allah şurdan şuraya gitmeyi nasip etmesin
Çocuklarımın ölüsünü göreyim
Anamın babamın ölüsünü göreyim.

9. DEĞİŞİM SÜRECİNDE YUMURTALIK FOLKLORU

Özellikle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla ortaya çıkan değişimden en çok etkilenen alanlardan birisi de halk kültürüdür.

Yumurtalık halk kültürü Anadolu'nun her köşesinde görülebilen özellikle anonim ürünleri, adet gelenek ve görenekleri içermektedir. Söz konusu bu öğelerin değişim karşısında tepkisiz kalması mümkün değil.

Bu ürünlerin zamanla yok olması, yozlaşması kabul edilemez, edilmemelidir.

Halk hayatının her anında kültürünü ortaya koyarak kendini, özünü yansıtmaktadır. Kendini ifade etmektedir. Zaman içinde bu adetlerin terk edilmesi sonucunda yeni yorum ve anlayışların oluşmamasının da etkisiyle halk kendini ifade edemez olmuştur.

Bu gelenek ve göreneklerin zaman içinde terk edilmesi ya da unutulması doğal bir hadisedir. Ancak unutilan bu gelenek ve göreneklerin yerini dolduracak yeni yorumların ya da anlayışların oluşturulmaması asıl sıkıntıyı doğuran nedendir.

Kaynak kişilerle yapılan sohbetlerde eskiye bir hasret,  zlem veya geçmişten utanma, anlatmama, onlar eskiden yaşanırdı gibi problemlerle karşılaştık. İnsanlar kendini ifade etmekte, özünü yansıtmakta zorlandığı ve kendine yabancılaşıp, yalnızlığa sürüklendiği göze çarpıyor.

Bize düşen en güzel görev yeni nesilleri bu gerçeğin farkında olarak yetiştirmektir.

10. SONUÇ VE TESPİTLER

Yumurtalık ilçesiyle ilgili yapılan derleme çalışmasında gerek mahalli, gerekse de genellemeye müsait bazı tespitler ortaya çıktı. Adet ve gelenek göreneklerin kaybolmaya yüz tuttuğu bir zamanda bilinçli bir tavır alınması gerektiği açıktır.

Ama şu da bir gerçek, o kadar sağlam bir kültüre sahibiz ki bu kadar olumsuzluklara rağmen kendini yüzyıllara karşı korumayı başarabilmiştir. Biz görmemezlikten gelmeye çalışsakta... Keşke bizlerde halk kültürümüz kadar vefalı olabilsek ona hak ettiği değeri verebilsek. Bu ve bunun gibi çalışmalar sayesinde yararlı olabildiysek ne mutlu bize. Çünkü bunların hepsi birbirinden önemli değerlerimiz.

Folklorik ürünlerde değişim kaçınılmazdır. Ancak bize düşen yok olmanın alanları ve hedefleri tespit edip önlem almaktır.

Yumurtalık ilçesi ve köylerini kapsayan belediye tarafından çıkarılmış kitapçıklar dergiler bulunmaktadır. Bunlar geliştirilmeli ve devamı sağlanmalıdır. Bu aşamada yeni nesiller görevlendirilmeli ve sergileme imkanı verilmelidir. 1996 yılında kaymakamlık tarafından okullar aracılığıyla derleme çalışmaları yapılmış fakat bunlar arşivlerde tozlar altında yok olmaya bırakılmıştır. Durağan bilginin kimseye hayrı yoktur.

Yumurtalıkta folklorunu canlı tutacak ve geliştirecek etkinlikler ve çalışmalar yapılmalıdır. İlçemiz turistik bir konuma sahiptir. Ama turistler kendi kültürlerini görmek için değil bizim kültürlerimizi merak ettikleri için gelirler. Bu nedenle ilçemiz kültür merkezi haline getirilmelidir.

Öncelikle ilköğretim okullarında halkın katılımının sağlandığı etkinliklerle mahalli oyunların ve seyirlik gösterilerin yapılması özendirilmelidir. Eski düğünlerin gelenek ve görenekleri canlandırılmaya çalışılmalıdır.

Bilhassa üniversite ile belediye gibi kurum ve kuruluşların birlikte plan ve projeler oluşturulması sağlanmalı, diyalog ve fikir alışverişi kesilmemelidir.

11. KAYNAK ŞAHISLARIN LİSTESİ

1. Ahmet Yılmaz, 54 Yaşında, Haylazlı Köyünden İlkokul mezunu, Adana'da oturuyor.
2. Ayşe Eroğlu, Okula gitmemiş, 63 yaşında, Yumurtalık merkez.
3. Ayşe Yalçın, 70 Yaşında, okula hiç gitmemiş, Doruk köyünden, Haylazlı Köyünde oturuyor.
4. Celal Doğan, 51 Yaşında, İlkokul Mezunu, Haylazlı köyünden, Adana'da oturuyor.
5. Fatma Koçak, 80 Yaşında, İlkokul mezunu, Zeytinbeli kasabasından.
6. Ganime Yılmaz, 80 yaşında, hiç okula gitmemiş. Haylazlı köyünde oturuyor.
7. Hacer Koçak, 49 Yaşında, Zeytinbeli Kasabası'nda oturuyor. İlkokul mezunu.
8. Hacı Veli Konar, 60 Yaşında, Aydın Mah. Muhtarı, İlkokul mezunu, Yumurtalık merkez.
9. Hakkı Ecevit, 67 Yaşında, Zeytinbeli kasabasında oturuyor, hiç okula gitmemiş. 20 yıldır gözleri görmüyor.
10. Hasan Yalçın, 75 Yaşında, okula gitmemiş. Haylazlı köyünde oturuyor.
11. İsmail Salınç (Yaylagülü), 75 Yaşında, Okula hiç gitmemiş, Yumurtalık merkez.
12. Kadir Kaya, Ayvaklı köyünden 80 Yaşında İlkokul mMezunu
13. Kemal Doğan, 50 Yaşında, İlkokul mezunu, Haylazlı köyünden
14. Mehmet Tatlısöz, 60 Yaşında, Gazeteci olarak biliniyor. Lise mezunu, Yumurtalık merkezde gazete satıyor.
15. Osman Şöse, 50 Yaşında, İlkokul Mezunu, Zeytinbeli Kasabası'nda, yangın

gözetleme kulesinde çalışıyor.

16. Sami Köşeli, 75 Yaşında, İlkokul mezunu, Haylazlı köyünden
17. Sevilay Doğan, 49 Yaşında, Haylazlı Köyünden Adana Merkezde oturuyor. İlkokul mezunu.
18. Songül Koçak, 65 yaşında, Zeytinbeli Kasabası'nda oturuyor. Hiç okula gitmemiş.
19. Şerife Saraç, 55 Yaşında, İlkokul mezunu, Yumurtalık merkez.
20. Yaşar Gök, Yumurtalık merkezde oturuyor, 65 Yaşında, İlkokul mezunu.
21. Zabıta Osman, 75 Yaşında, Emekli Zabıta, İlkokul Mezunu, Yumurtalık merkezde oturuyor.
22. Zafer Saraç, Üniversite mezunu, Yumurtalık Devlet Hastanesi Müdürü, Yumurtalık Merkezde oturuyor, 55 Yaşında.

12. MAHALLİ KELİMELER

A

Aydaş : Zayıf, çocuklarda görülen hastalık

Avrat : Hanım

Aboov: Hayret ifade eden ünlemdir.

Ahar: Ahır

Areti : Geçici

B

Balcan : Patlıcan

Burgı : Bulgur

Bulda : Sığınılacak, kuytu yer

Bider : Tohum

Banadura : Domates

Bayaktan : Az önce

Bayakı: Bayağı

Billur : Bardak

C, C

Çimmek : Yıkanmak

Çencere : Tencere

Çıkın : Bohça

Cere : Sürahi

Çeleşmek : Yüzü kötü olmak

Cıs cııldak : Elbisesiz

Concolaz : Yaşlı kadın

D

Dezze : Teyze

Dıkıl : Gir

Decik: Şaşırtma Ünlemi

Daklaşmak : Kavga etmek

E

Ebe : Nine, büyükanne

Emmi : Amca

Enik : Köpek yavrusu

Ellem : Herhalde

G

Gülle: Bilye

Gunnamak: Yavrulamak

H

Haşuka : Kaşık

Helke : Kova

Him: Tarlanın, bahçenin sınırlarını belirleyen işaret.

Horanta : Çok nüfus

I

İtaa : Büyük hamur yoğurma bezi

Iccık : Azıcık

K

Karal: Kaval

Kiviz : Kirve

Kösti: Köstebek

Kertiş: Kertenkele

Kele : Ayol

Kalan : Artık

Kalaklamak : Şaha kalkmak

Kansırık : Balgam

Kayrak: yassı, düzgün taş

Kırman eğirmek : Yünü ip haline getirmek

M

Manık : Kedi yavrusu

Mayışmak : Gevşemek, rahatlamak

N

Navaat : Ne zaman

Nahal : Nasıl

Neşaal: Ne şekil

Ö

Ösüz : Öksüz

P

Pambık : Pamuk

Pendir : Peynir

Pusarık : Hafif sisli hava

S

Sınıkçı : Kırık, çıkık işlerini tedavi eder.

Sırı : Yorgan dikişi

Saartmak : Koşmak

Ş

Şirval : Şalvar

T

Taka : Pencere

Tike : Kuşbaşı büyüklüğünde et parçası

Tekerek: Toparlak

Y

Yumak : Yıkamak

Yazı : Ova

Yazı Yaban: Her taraf, her yer

Yalak: İçinde su dolan, çukur yer.

Z

Zahar : Zahir

Zibil : Çer, çöp

Zibillik: Çöplük

13. KAYNAKÇA

ALPTEKİN, Ali Berat (1982) Taşeli Platosu Masallarında Motif ve Tip Araştırması, Ank. Üni. Dr. Tezi

ALPTEKİN, Ali Berat (1982) “Elif ile Yaralı Mahmut Hikayesi” Türk Folkloru Araştırmaları

Berat (1987 ALPTEKİN, Ali) “Halk hikayelerinde diğer türlerden (halk şiiri, bilmece, deyim, atasözü, dua, beddua, masal, afsane, fıkra) istifade edebilir mi?” 3. uluslararası türk halk edebiyatı semineri, 1987, Eskişehir.

ALPTEKİN, Ali Berat (1997) Halk Hikayeleri Motif Yapısı Ank.

ALPTEKİN, Ali Berat (1999) Hikaye Araştırmaları, Kirmanşah hikayesi Ankara

ATSIZ, Nihal, Türk Edebiyatı Tarihi İst. 1982

BALİ, Muhan, Ağıtlar, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997

BAŞGÖZ, İlhan, İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi C.1, ist, 1956

BORATAV, P.N., Folklor ve Edebiyat, c.1, ist. 1982

BORATAV, P.N. Halk Edebiyatı Dersleri, Tarih vakfı yay. ist 2000

BORATAV, P.N. 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı ist. 1995

BORATAV, P.N. 100 Soruda Türk FOLKLORU İST. 1995

ÇOBANOĞLU, Özkul, halk bilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş, akçağ yayınları, Ankara 1999.

DİLÇİN, Cem, Türk Şiir Bilgisi, TDK Yayınları, Ank. 1983

DİZDAROĞLU, Hikmet Halk Şiirinde Türler, Türk Dili Dergisi, sayı, 207, aralık, 1968, s, 186, 293

- ELÇİN,Şükrü,Halk Edebiyatı Araştırmaları,k.b.Yayınları,ank.1988
- ELÇİN,Şükrü,Türkiye Türkçesinde Ağıtlar, Kültür Bakanlığı Yayınları,Ankara,1990
- ELÇİN,Şükrü,Türk Bilmeceleeri,İstanbul ,1970
- ELÇİN,Şükrü,Halk Edebiyatına Giriş,Akçağ Yayınları,6.baskı,Ankara 2000
- ELÇİN,Şükrü,Halk Şiiri Antolojisi,Ankara ,1988
- ERGUN,Sadettin, Nüzhet,Halk Edebiyatı Antolojisi,Devlet basımevi,İstanbul,1937
- GÜNEY,Eflaun,Cem,Halk Şiiri Antolojisi,Varlık Yayınları,İst.1959
- GÜNEY,Eflaun,Cem,Folklor ve Halk Edebiyatı,MEB,Yayınları İst.1971
- GÜZEL Abdurrahman,Türk Halk Edebiyatı El Kitabı,akçağ yayınları,Ankara ,2005
- İNAN,Abdulkadir,Tarihte ve Bugün Şamanizm,T.T.K. Basımevi,Ankara,1986
- İslam Ansiklopedisi,c.4,Diyanet Vakfı Yayınları,İst.1991
- KAYA,Doğan,Anonim Halk Şiiri,Akçağ Yayınları,Ankara ,1999
- KOZ,M.Sabri,-ARTUN,Erman,Adana Köprübaşı /Efsaneden Tarihe,Tarihten Bugüne,Yapı Kredi Yayınları ,İst.2002
- KÖPRÜLÜ,M.F.,Edebiyat Araştırmaları,1,Ötüken Neşriyat İstanbul 1989
- KÖPRÜLÜ,M.F. Türk Edebiyatı Tarihi ,İstanbul,1980
- KÖPRÜLÜ,M.F. Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar,Gaye Matbacılık,Ank.1981
- KÖPRÜLÜ,M.F.Anadolu İlamiyet,Türk Yurdu,C.V,İstanbul 1925

OĞUZ,Öcal,Türk halk edebiyatı el kitabı,ank.2004

ÖGEL,Bahaeddin,Türk Mitolojisi,C.1-2,ANKARA1971

ÖRNEK,Sedat Veyis,Türk Halk Bilimi,Kültür Bakanlığı Yayınları,Ankara 1995

SAKAOĞLU,Saim, “Erzurumlu Emrah”,Türk Dili,Türk Şiiri Özel Sayısı,s.205-206,ocak-haziran 1989

SAKAOĞLU,Saim, “Bayburtlu Zihni”Türk dili Türk Şiiri Özel Sayısı,OCAK-HAZİRAN 1989

SAKAOĞLU,Saim,Dede Korkut Kitabı 1-2, Selçuk Geliştirme Yaşatama yay.1998

SAKAOĞLU,Saim,Gümüşhane Masalları,Ankara,1973

SAKAOĞLU,Saim,Anadolu Türk Efsanlerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu,Kültür Bakanlığı Yayınları,Ankara 1980

SAKAOĞLU,Saim,101 Anadolu Efsanesi ,Kültür bakanlığı Yayınları,Ankara 1980

SAKAOĞLU,Saim,Halk Şiiri,Türk dili ,Türk Şiiri Özel Sayısı ocak – haziran 1989

SEYİDOĞLU,Bilge,Mitoloji Üzerine Araştırmalar,Dergah Yay.ist.2002

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C.1 ,İST.1977

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi C.6,İST.1986